॥ वृत्तिविग्रहसंग्रहः ॥

अयं

श्रीवत्सकुलजलधिकौस्तुभमणेः सर्वतंत्रस्वतन्त्वस्य
श्रीवासुदेवयज्वनः पौत्रेण श्रीधर्मराजसूरेः
पुत्रेण विजयलक्ष्मीगर्भसंभूतेन

महादेवसूरिणा विरचितः

बि ए - बिरुदशालिभिः स्वतनूजन्मस्वछात्रप्रभृतिभिः
आंगलभाषया विवृतिं प्रापितः

भट्टश्री बालसरस्वती पण्डितनारायणसुदर्शनेन
परिष्कृतः

कुंभघोणस्थापितश्रीविद्यामुद्राक्षरशालायां
मुद्रितश्च समुल्लसातितमाम्

१८९१

॥ भूमिका ॥

आर्यशिखामणयः! इह खलु सत्स्वपि रामकृष्णभाण्डारका-दिकृतेषु सहांगलविवृतिषु कतिपयेपु कलितनामक्रियापदव्याक्रिया-प्रक्रियाविभागवितानेषु सहोदाहरणानुबन्धेषु प्रबन्धेषु संग्रहेण स्वल्पव्युत्पत्तिसाधनीभूतवृत्तिविग्रहव्यूहविज्ञानमधिजिगांसमानानाममी ... तरामकिञ्चित्करा इति विचार्य चिरमिदमरचयमनतिचिराद्वृत्ति-ग्रहसंग्रहम्। यत्र किल पार्थक्येन पठतां गैर्वाणीमुत हौणीं वाणीमु-पयोगायेयं भवत्विति, संस्कृते सकारिकं सविवरणं सहोदाहरणञ्च, तद्-देव हौण्याञ्च निक्षिप्तमिति मा स्म प्रसाङ्क्षीत् प्रेक्षावतां संस्कृतांगल-द्विस्त्रिरुक्तिशंकेति दिक्।

यत्र च प्रवहतीदृशी विषयानुक्रमणिका।

कृत्तद्धितसमासैकशेषसनाद्यन्तधातुरूपाणां

पञ्चानां वृत्तीनां अतिसंक्षेपतः स्वरूपनिरूपणम्

इह खलु नामाख्यातनिपातोपसर्गभेदेन अस्ति तावच्चतुर्विधं पदम् तत्र प्रायोनिपातोपसर्गयोर्नामाख्यातगुणीभूतत्वेन अव्युत्पाद्यतया वर्जयित्वा नाम आख्यातञ्च व्युत्पाद्यमिति विदितमेतत्।

यत्रचैवमभियुक्ताः

चतुर्विधे पदे चात्र द्विविधस्यार्थनिर्णयः।
क्रियते संशयोत्पत्तेर्नोपसर्गनिपातयोः॥
तयोरर्थाभिधाने हि व्यापारो नैव विद्यते।
यदर्थद्योतकौ तौ तु वाचकस्स विचार्यते॥ इति॥

नामपदं पाकः यागः इत्यादि आख्यातपदञ्च पचति - यजति - इत्यादि निपाताश्च च वा इत्यादयः उपसर्गाश्च प्र परा इत्यादयः।

व्युत्पादनञ्च प्रकृतिप्रत्ययविवेचनम्।
नाम्नां आख्यातानाञ्च धातुरेव प्रकृतिः।
अतएव शब्दयोनिश्च धातवइत्यस्मरासिम्हः।
शब्दयोनिः शब्दप्रकृतिरित्यर्थः।

च धातुः पच्, यज्, इत्यादिर्भगवता पाणिनिना उपदिष्टः तेभ्य
व पाकः याग: इत्यादि नामपदम् पचति, यजति इत्याद्याख्यातपदञ्च
जायते।

इत्थञ्च धातुवृक्षस्य नामाख्यातरूपे द्वे शाखे भवतः।

॥ १॥ कृद्वृत्तिस्वरूपम्॥

धातुभ्यः कर्त्तरि, कर्मणि, भावे, करणे, अधिकरणे, क्वचित्संप्र-
दानापादानयोश्च घञ्ण्वुल्तृजादिषु कृत्संज्ञकेषु प्रत्ययेषु सत्सु प्राति-
दिकसंज्ञाद्वारा विभक्तौ नाम्नां उत्पत्तिः यथा भावे घञ् पच् =
पाकः, यज् = यागः, करोतीति कर्त्ता, कारकः कर्त्तरि ण्वुल्तृचौ इ-
त्यादि। इयमेव आद्या कृद्वृत्तिः।

॥ २॥ तद्धितवृत्तिस्वरूपम्॥

तेभ्यः (प्रयोगेभ्यः) हितः तद्धितइति पदार्थः॥
था, उपगुगर्गनडादिभ्यः नामपदेभ्यएव अण्यञ्फगादिषु अपत्या-
र्थे तद्धितप्रत्ययेषु सत्सु औपगवः, गार्ग्यः नाडायनः इत्यादि जाय-
। इयमेव द्वितीया तद्धितवृत्तिः।

॥ ३॥ समासवृत्तिस्वरूपं॥

योः नामपदयोः क्वचित् बहूनां च समसनं एकीकरणं यत् तदेव
मासः।
था॥ पूर्वं भूतः भूतपूर्वः।
कृष्णस्य समीपं उपकृष्णं।
नीलं उत्पलं नीलोत्पलं।

राज्ञः पुरुषः राजपुरुषः।
पीतं अंबरं यस्य सः पीतांबरः।
रामश्च लक्ष्मणश्च रामलक्ष्मणौ।

इत्यादिः।

इयमेव तृतीया समासवृत्तिः।

॥ ४ ॥ एकशेषवृत्तिस्वरूपम् ॥

द्वयोः बहूनां वा मध्ये एकः शिष्यते इत्यतः एकशेषः ॥ यथा ॥ रामश्च, रामश्च, रामौ ॥ रामश्च, रामश्च, रामश्च, रामाः ॥

इयमेव चतुर्थी एकशेषवृत्तिः।

॥ ५ ॥ पञ्चमी सनाद्यन्तवृत्तिस्तु तिङन्तकाण्डशाखाभेदः ॥ तत्सर्वं उपरिष्टात् स्फुटीकरिष्यते

इत्थं कृत्तद्धितसमासैकशेषसनाद्यन्तधातुरूपाः पञ्च वृत्तयः। तत्र कृद्वृत्तेः प्राथम्येपि नाम्नामापाततोज्ञाततया समासवृत्तेरादावन्तेवासिजिज्ञासाविषयतामालोच्य यथाकथञ्चिदयं क्रमः आदृतइति ध्येयम् ॥

INTRODUCTION.

Here is undertaken a brief survey of the five rittis viz; Krit, Tadhita, Samasa, Ekasesha and anadyanta dhatu.

Words are of 4 kinds—Nouns or names, verbs, articles and prepositions. As particles and prepositions generally come under the first two classes, nd as they are further underivable, we are here conerned with the formation of only nouns and verbs. hus although there are 4 kinds of words; we are nly concerned with two, nouns and verbs: and not with particles and prepositions.

Examples of nouns— पाक: cooking; याग: sacrifice.

Examples of verbs— पचति he cooks यजति he sacrifices:

Examples of Nipata or Particles तु, च, वा &c.

Examples of Prepositions प्र, परा &c.

Vyutpadanam or Derivation is the tracing of the radical and formative elements: the radical element of nouns and verbs is called a Dhatu or a verbal root. Hence it is stated in Amara, that verbal roots are the origin of words.

Examples of verbal roots पच्, to cook; यज् to sacrifice, and such others as are enumerated by Panini.

From these are derived पाक, cooking, याग, sacrifice, which are called nouns or namapadas; and also पचति he cooks, यजति he sacrifices, which are called

verbs or Akhyatapadas. Thus Namapada and Akhya-tapada are the two branches of the tree called Dhatu or verbal root.

1. *Krit.* Formative elements called *krit* are affixed to verbal roots in a variety of senses to denote the agent or object of an action or the action itself or instrument place &c. or sometimes to convey a dative or Ablative signification. These *krit* suffixes convert a root into what are called Pratipadikas which are declinable.

Examples कर्ता, कारकः from कृ to do, denote the agent. पाकः from पच् to cook, and यागः from यज् to sacrifice denote the action &c.

This is what is called the Kridvritti.

2. *Tadhitavritti.* Formative elements called Tadhita such as अण्, यञ्, फक् &c. (which are affixed only to nouns or Namapadas) affixed to such words as उपगु, गर्ग, नड &c. form words such as औपगव, गार्ग्य, नाडायन &c.

This is the second vritti called the Tadhita vritti.

3. Samasa is the compounding together of 2 or more nouns or Namapadas, and this is the 3rd vritti.

पूर्वं भूतः भूतपूर्वः ।

कृष्णस्य समीपं उपकृष्णम् ।

नीलं उत्पलं नीलोत्पलं ।

राज्ञः पुरुषः राजपुरुषः ।

पीतं अम्बरं यस्य सः पीताम्बरः ।

रामश्च लक्ष्मणश्च रामलक्ष्मणौ ।

4. *Ekaseshavritti*, when of 2 or more words com-

pounded together only one word is retained.

रामश्च रामश्च रामौ रामश्च रामश्च रामश्च रामाः

This is the 4th vritti called Ekasesha vritti.

5. The fifth vritti called the Sanadyantadhatu-vritti belongs to the chapter on verbal forms. This will appear clearly later on.

Although kridvitti here stands first students knowing as they do words by themselves without reference to their derivation generally desire to know something about samasa first. Hence that vritti is here first taken up.

ERRATA.

Page	Line	Read	Instead of
4	6	था	या
7	20	तिष्ठद्गु	तिष्टद्गु
,,	21	आयतीगवम्	आयतीगव
9	1	तृ	तृ
13	5	पीतः	पतिः
24	15	अनश्वः	अनश्वः
,,	18	ऊरीकृत्य	कृत्यः
28	20	उपहृतपशुः	पशु
34	22	एतद्	ऐतद
43	3	त्वतः	ततः
48	12	वन्या	वन्य
51	13	त्वङ्मयम्	त्यङ्मयम्
55	15	हैमन्ताः	हैमन्तः
56	8	दागतः	दागतम्
68	3	स्वापतेयम्	स्वापेयम्
72	10	प्रास्थिकम्	ग्रास्थिकम्
79	21	स्त्रैण	स्त्रौणं
,,	,,	पौंस्न	पौंस्नं
80	13	य	यक्
84	2	समासवृत्तौ	———
88	6	प्रतिष्ठते इति	तीति
,,	11	कर्त्तव्यं	कर्त्तव्य
,,	29	उत्पिबः	उत्पिबः
91	5	दर्शनीयमानी	मानि
101	11	भवेयुः	भवयेः
146	17	रंभयति	रम्भयति

PAGE	LINE	READ.	INSTEAD OF
17	20	16	15
25	22	falcon	Jalcon
29	23	fallen	follen
33	25	a female	female
35	21	significance	signifigance
,,	19	Tadhitavritti	Thathithavirthi
,,	20, 25	Tadhita	Thathitha
36	16	Do.	Do.
46	14, 17	Tadhitavritti	Thathithavrithi
49	18	Vetasa	Vethasa
51	20	faeces	feaces
53	15	Bhrashtra	Brrshtra
54	25	Vasanta	Vasantha
55	18	or	of
56	16	Tatpurusha	Thathpurusha
57	17	Born	Borns
60	11	Thagadhikara	Tagadhikara
65	16	Do.	Do.
,,	17	Yadadhikara	Yathathikara
67	19	One's	Ones
68	22	Yat	Yath
70	10	Tila	Thila
73	23	denotes	denote
74	13	Bista	Bistha
,,	24	Vata	Vatha
,,	25	Pitta	Pitha
,,	27	Vata Pitta	Vatha Pitha
75	21	Drona	Throna
,,	22	Patra	Pathra
76	15	Drona	Throna
79	13	Ritu	Rithu
80	10	magnificence	magnificience
81	10	son's	sons
,,	,,	grandson's	grandsons
84	10	causes	Cause
,,	11	makes	make
,,	13	surrenders	Surrender
,,	13	separate	seperate
,,	21	Avyayibhava	Avyayibava
,,	,,	Samasantas	Samanthas
,,	22	Sarad	Sarada
84	26	Samidh	Samith
,,	28	Tatpurusha	Thathpurusha
86	24	Samasanta	Samasantha
89	17	God	Godson
90	12	Passing	Puping
93	13	devise	device

॥ श्रीः ॥

॥ वृत्तिविग्रहसंग्रहप्रारम्भः ॥

पुङ्गवपुङ्गवकेतोरङ्गजमङ्गजगुरोर्गिरागम्यम् ।
कुञ्जरकुञ्जरवदनं वन्देऽवं देवसार्वभौममहम् ॥
श्रीवत्सान्वयविख्यातः सद्वृन्दावनलीलकः ।
रुक्मिणीराधिकाराध्यो वासुदेवः स्मृतो मुदे ॥
कौशल्यं कलयति काव्यशास्त्रजाले
कालुष्यं धुवति धियश्च यत्प्रबोधः ।
तत्तादृग्बहुविधवृत्तिविग्रहाणां
तन्तन्ये विशदमतीव सङ्ग्रहं तम् ॥
पाणिन्यादिभिराचार्यैश्शब्दशास्त्रप्रवक्तृभिः ।
भणिता वृत्तयो या हि विशिष्टैकार्थबोधिकाः ॥

I salute the Emperor of Gods who is the protector (of all), who has the face of the best of elephants who is the son of the God (Siva) of the bull flag, and who is beyond the power of (even) Vishnu's words (to describe).

I recite mentally the name of Vasudeva, who is well-known by the mark Srivatsa famous in the family of Srivatsa), who delights in the Brindavana, (with whom it is a pleasure to protect the crowds of good people,) and who is served by Rukmini and Radha for (to obtain) felicity.

I write this short but clear treatise on Vrittis and Vigrahas, a knowledge of which makes (one) skilful in literature and Sastras, and destroys the opacity of the mind.

समासा एकशेषाश्च तद्धिताश्च कृतस्तथा ।
सनाद्यन्ता धातवश्च ता एवं पञ्चधा मताः ॥
वृत्त्यर्थबोधकपदसमूहो विग्रहो मतः ।
स्वपदोऽस्वपदश्चेति स एष द्विविधः स्मृतः ॥
समासान्तर्गतपदैः प्रथमः कथ्यते बुधैः ।
समासान्तर्गतपदसमानार्थैर्द्वितीयकः ॥
केवलश्चाव्ययीभावस्तथा तत्पुरुषोऽपि च ।
बहुव्रीहिर्द्वन्द्व इति समासाः पञ्च सम्मताः ॥
प्रथमः केवलः शुद्ध इवार्थविषयो द्विधा ।
विभक्तिलोपालोपाभ्यां शुद्धोऽपि द्विविधो भवेत् ॥

तत्र विभक्तिलोपे शुद्धः केवलसमासो यथा ॥ पूर्वं भूतः भूतपूर्वः ॥

The Vrittis are said by Panini and other grammarians to be complex formations the whole of which alone can give a sense. These are 5 in number, viz Samasa, Ekasesha, Tadhita, Krit, and Sanadyanta-dhatu. Vigraha means the collection of words or a sentence which indicates the meaning of a Vritti: and Vigraha is of two kinds,—Swapada and Aswapada. The first (swapada) is made up of words which actually form the compound, and the 2nd (Aswapada), of words having the same meaning as those making up the compound.

Samasa.

Samasas are of 5 kinds; viz:–Kevala, Avyayibhava, Tatpurusha, Bahuvrihi and Dwandva.

Kevalasamasa.

Kevala is of 2 kinds:-Suddha-Kevala and Ivartha-Kevala; and Suddha is subdivided again into 2 classes by the omission or otherwise of the case-termination

न एकः नैकः ॥ विभक्त्यलोपे स यथा ॥ वागर्थौ इव वागर्थाविव ॥ इवार्थविषयो यथा ॥ काकागमनमिव तालपतनमिव काकतालम् ॥ इत्यादिः ॥ इति केवलसमासाः ॥

॥ अथाव्ययीभावाः ॥

द्विधा स्युरव्ययीभावा नित्यानित्यत्वभेदतः ।
अव्ययानव्ययपदपूर्वा नित्या अपि द्विधा ॥
अर्थविशेषविधानादव्ययपूर्वा दशाष्ट च भवन्ति ।
अन्येऽनव्ययपूर्वा स्त्रय इति विदुरेकविंशतिं नित्यान् ॥
मध्यं विभक्तिः सामीप्यसमृद्धी ऋध्यभावकः ।
अर्थाभावात्ययासम्प्रत्येवं शब्दप्रकाशनम् ॥
पश्चाद्यथानुपूर्व्याणि यौगपद्यं च तुल्यता ।
सम्पत्तिसकलत्वान्ता अवधारणमित्यपि ॥
एतदर्थाव्ययानि स्युर्यावदेवावधारणे ।

तत्र मध्यार्थेऽव्ययीभावो यथा ॥ दिशयोर्मध्यं अपदिशम् । विभक्त्य-

---

Examples of Suddha Kevala Samasa in which the case termination is dropped—भूतपूर्वः—नैकः Where the case termination is not dropped—वागर्थाविव. Example of Ivartha Kevala; काकतालम्.

Avyayibhava.

Avyayibhavas (compounds forming indeclinables) are of two kinds:—Nitya and Anitya. Nitya is divided into Avyayapurvapada and Anavyayapurvapada, according as an Avyaya forms the first part of the compound or not. These are 18 subdivisions of Avyayapurvapadas and 3 of Anavyayapurvapadas making 21 of *Nityas*, according to the different meanings conveyed. Examples;-Avyayapurvapadas. 1. अपदिशं, between two cardinal points.

र्थे यथा ॥ हरौ इति, अधिहरि ॥ गोपे इति, अधिगोपम् ॥ समीपार्थे यथा ॥ कृष्णस्य समीपं उपकृष्णम् ॥ ऋद्धेराधिक्यं समृद्धिः ॥ तत्र यथा ॥ मद्राणां समृद्धिः सम्मद्रम् ॥ ऋद्धेरभावः व्यृद्धिः ॥ तत्र यथा ॥ यवनानां व्यृद्धिः दुर्यवनम् ॥ अर्थाभावे यथा ॥मक्षिकाणां अभावः निर्मक्षिकम् ॥ अत्यये यथा ॥ हिमस्यात्ययः अतिहिमम् ॥ असम्प्रत्यर्थे यथा । निद्रा सम्प्रति न युज्यते इति अतिनिद्रम् । शब्दप्रादुर्भावे यथा ॥ हरिशब्दस्य प्रकाशः । इतिहरि ॥ पश्चादर्थे यथा ॥ विष्णोः पश्चात् अनुविष्णु ॥ यथार्थे ॥

योग्यता चैव वीप्सा च पदार्थानतिवर्तनम् ।
सादृश्यमिति भेदेन यथार्थोऽयं चतुर्विधः ॥

तत्र योग्यार्थे यथा ॥ रूपस्य योग्यं अनुरूपम् ॥ वीप्सार्थे यथा ॥ अर्थं अर्थं प्रति प्रत्यर्थम् ॥ पदार्थानतिवृत्तौ यथा ॥ शक्तिमनतिक्रम्य, यथाशक्ति ॥ सादृश्ये यथा ॥ हरेस्सादृश्यं, सहरि ॥ आनुपूर्व्यार्थे यथा ॥ ज्येष्ठस्य अनुपूर्व्येणेति, अनुज्येष्ठम् ॥ यौगपद्यार्थे यथा ॥ चक्रेण युगपत् सचक्रम् ॥ सादृश्यार्थे यथा ॥ सदृशः सख्या ससखि ॥ सम्पत्यर्थे यथा ॥ क्षत्राणां सम्पत्तिः सक्षत्रम् ॥

ऋद्धेरधिकता या सा समृद्धिरिति भण्यते ।
अनुरूप आत्मभावः सम्पत्तिरनयोर्भिदा ॥

साकल्यार्थे यथा ॥ तृणमप्यपरिवर्ज्य सतृणम् ॥ (अत्ति) । अन्तार्थे

---

2. अधिहरि, in Hari. 3. उपकृष्णम् near Krishna. 4. सम्मद्रम् the prosperity of the Madras. 5. दुर्यवनं, the decline of the Yavanas. 6. निर्मक्षिकं, without flies. 7. अतिहिमं, absence of snow. 8. अतिनिद्रं, unbefittingness of sleep now. 9. इतिहरि. the shout of "Hari." 10. अनुविष्णु, after Vishnu. 11. अनुरूपं befitting (one's) form. प्रत्यर्थम्, in every object. यथाशक्ति, not beyond (one's) means. सहरि. Likeness of Hari. 12. अनुज्येष्ठं, After the elder. 13. सचक्रम्. simultaneously with the Chakra. 14. ससखि A

यथा ॥ अग्निग्रन्थपर्यन्तं अधीते, साग्नि ॥ अवधारणे यथा ॥ यावन्तः श्लोकाः, यावच्छ्लोकम् ॥

अव्ययेतरपूर्वास्स्युर्मात्रार्थे प्रतिना सह ।
कितवव्यवहारे च परिणा सह नाम्नि च ॥

तत्र मात्रार्थे यथा ॥ शाकस्य लेशः शाकप्रति ॥ सूपस्य लेशः सूपप्रति ॥ कितवव्यवहारे यथा ॥ अक्षेण विपरीतं वृत्तं, अक्षपरि ॥ शलाकाभिर्विपरीतं वृत्तं, शलाकापरि ॥ एकेन विपरीतं वृत्तं, एकपरि ॥ द्वाभ्यां विपरीतं वृत्तं, द्विपरि ॥ संज्ञायां यथा ॥ उन्मत्तगङ्गं । नाम देशः ॥ लोहितगङ्गम् ॥

विग्रहोऽस्वपदो यस्या न स्याद्यस्याश्च विग्रहः ।
ते नित्ये सालनित्या स्याद्यस्याः स्वपदविग्रहः ॥

अपदिशमित्यादावस्वपदविग्रहान्नित्यत्वम् ॥ उन्मत्तगङ्गमित्यादौ वि-

---

person resembling (his) companion. 15. सक्षत्रं The well-being of Kshatris. 16. सतृणं (अत्ति). (Eats all) including grass. 17. साग्नि studies *to the end of Agnigrantha*. 18. यावच्छ्लोकं. As far as there are stanzas.

Anavyayapurvapadas (or Avyayotarapadas) 1. words are compounded with प्रति in the sense of a little:—शाकप्रति—A small quantity of vegetables; सूपप्रति A little dholl. 2. words occur in compounds with परि in the language of gambling:—Ex अक्षपरि, Lost by the dice. 3. Some proper names belong to this class of compounds:—उन्मत्तगंगं—Name of a country.

Those compounds are called Nityas which have no vigrahas, or whose vigrahas are formed of words other than those in the compound. Anitya compounds are those whose vigrahas are formed of words contained in the compound itself. उन्मत्तगंगं &c

अद्दाभावान्नित्यत्वम् ॥

इति नित्याव्ययीभावा एकविंशतिरीरिताः ।
अनित्यास्सप्त तत्राद्यः पञ्चम्यन्तोत्तरः स्मृतः ॥
चतुर्धा स्यादपपरिबहिरञ्चवन्तपूर्वकः ॥

अञ्चवन्ताः प्राक्प्रत्यगादयः । क्रमेण यथा । अपविष्णु । संसारः । अप विष्णोः ॥ परिविष्णु । परि विष्णोः । बहिर्वनम् । बहिः वनात् । प्राग्वनम् । प्राक् वनात् ॥

आङ्पूर्वपदकस्तत्र द्वितीयः परिकीर्तितः ।
मर्यादायामभिविधावित्याङ् भेदाद्द्विधैव सः ॥

क्रमेण यथा । आमुक्ति, संसारः । आमुक्तेः । आबालं, हरिभक्तिः, आ बालेभ्यः ॥

तृतीयश्चिन्हभूतार्थवाच्युत्तर इह स्मृतः ।
अभिप्रत्योराभिमुख्यद्योतिनोः पूर्वयोस्सतोः ॥

---

have no vigrahas. अपदिशं &c have Aswapada vigrahas. Thus the 21 kinds of Nityayayibhavas have been dealt with.

The Anityas are of 7 kinds:—I. compounds whose second words are in the Ablative case. In these compounds, the first word is अप, परि, बहिः, or a word ending with अञ्चु ie प्राक्, प्रत्यक् &c: Ex. अपविष्णु Away from Vishnu. परिविष्णु About Vishnu. बहिर्वनं Out of the forest. प्राग्वनं Before (there was a) forest. 2. compounds with आङ् (आ) as the first word. आ has two meanings viz 'up to.' and 'inclusive of.' आमुक्ति. (संसारः) (Family life and cares continue) up to absolution, ie, till absolution is obtained. आबालं (हरिभक्तिः) (worship of Hari) extends even to (inclusive of) children. 3. Compounds whose second words denote

सामीप्यदैर्घ्ययोत्यन्वोः पूर्वयोस्सचतुर्विधः ।

क्रमेणयथा ॥ अभ्यग्नि ॥ शलभाः पतन्ति अग्निमभि ॥ प्रत्यग्नि ॥ शलभाः पतन्ति । अग्निंप्रति ॥ वनस्य समीपं अनुवनं अशनिर्गतः । वनस्य अनु वा ॥ अनुगंगं वाराणसी । गंगाया अनु । गंगादैर्घ्यसदृशदैर्घ्योपलक्षितेत्यर्थः ॥

तिष्ठद्गुप्रभृतिस्तुर्यः स्यादन्यार्थप्रधानकः ॥

यथा ॥ तिष्ठन्ति गावो यस्मिन् काले सतिष्ठद्गु । दोहनकालः । आयांति गावो यस्मिन् काले सः ॥ आयतीगवं ॥ सायङ्कालः ॥

एदन्तपूर्वपदकस्तत्र पंचमइष्यते ॥

गंगायाः पारं पारेगंगं ॥ गंगायाः मध्यं मध्येगंगं ॥

वंश्यवाच्युत्तरपदस्तत्र षष्ठो विबुध्यताम् ।
विद्याजनिभ्यां वंशस्स्याद्वंश्यस्तत्रभवो मतः ॥

यथा ॥ द्वौ मुनी वंश्यौ, द्विमुनि । व्याकरणस्य, त्रिमुनि॥

---

direction limit &c, and whose first words are अभि and प्रति both meaning in the direction of, and अनु meaning respectively, nearness and extent:-Ex अभ्यग्नि, In the direction of the fire. प्रत्यग्नि (same as above) अनुवनं Near the forest. अनुगंगं (वाराणसी (Benares is) co-extensive with the Ganges. 4. The fourth class consists of तिष्ठद्गु &c which are adjectives. तिष्ठद्गु=Time of milking. आयतीगवं Evening time. 5. The fifth class consists of compounds whose first words end in ए:—Ex पारेगंगं, the bank of the Ganges मध्येगंगं, In the middle of the Ganges. 6. The sixth class of Anityas are those whose second words mean a lineal descendant. वंश or lineage is of 2 kinds; lineage by progeny as father son &c, and lineage by learning, ie, preceptor disciple &c. वंश्य means a person in the line. Ex. द्विमुनि. One who has 2 sages as his ancestors. त्रिमुनि. That which

नदीवाच्युत्तरपदस्समाहारोत्र सप्तमः ।

यथा ॥ सप्तानां गंगानां समाहारः सप्तगंगं ॥ द्वयोर्यमुनयोस्समाहारः द्वियमुनं ॥

इत्यनित्याव्ययीभावास्सप्तापि परिकीर्तिताः ।
नित्यानित्याव्ययीभावमेलनेऽष्टौच विंशतिः ॥

॥ इत्यव्ययीभावाः ॥

॥ अथ तत्पुरुषाः ॥

ते समानाधिकरणा स्तद्भिन्नाइति च द्विधा ।
द्विविधेष्वादिमास्तुल्यविभक्तिवचनास्स्मृताः ॥
कर्मधारयइत्याख्यामाद्येष्वाचक्षते बुधाः ।
सकर्मधारयोद्वेधा द्विगुः केवलइत्यपि ॥
तद्धितार्थद्विगुश्चैव तथोत्तरपदद्विगुः ।
समाहारद्विगुश्चेति द्विगुरेषत्रिधा मतः ॥

---

has 3 sages as its originators. (grammar) 7. The seventh class consists of those in which the second words are the names of rivers, and the whole compound denotes an aggregation of them. सप्तगंगं. An aggregation of 7 Ganges rivers. &c. These are the 7 kinds of Nityavvyayibhavas making up the 28 Avyayibhavas together with the Nityas.

Tatpurushas.

Tatpurushas are divided into *samanadhikaranas* ie, those in which the component words are in the same case, and *Vyadhikaranas* ie those in which the words making up the compound are in different cases The Ist which is also called *Karmadharaya* is subdivided into *Dwigukarmadharaya* & *Kevala karmadharaya*.

Dwigus are of 3 kinds.— *Tadhitarthadwigu*, *Uttarapada dwigu* and *Samahara dwigu*. Examples

क्रमेण यथा ॥ षण्णां मातृणां अपत्यं पुमान्, षाण्मातुरः ॥ पञ्च गावो धनं यस्य सः, पञ्चगवधनः । पञ्चानां गवां समाहारः, पञ्चगवं ॥

नपुंसकस्समाहारो द्विगुस्सर्वत्र बुध्यतां ।
अकारान्तोत्तरपदः स्त्रीलिंगो ज्ञायतां द्विगुः ॥
अकारान्तोत्तरोप्येष पात्राद्यन्तो नपुंसकः ।
अन्नन्तावन्तपरकः स्त्रीनपुंसकयोर्द्विगुः ॥

क्रमेण यथा ॥ पञ्चगवं, पञ्चपूली, त्रिलोकी, पञ्चवटी, पञ्चपात्रं, त्रिभुवनं, चतुर्युगं, पञ्चतक्षं, पञ्चतक्षी, पञ्चखट्वं, पञ्चखट्वी. ॥

॥ इतिद्विगुकर्मधारयः ॥ अथ केवलकर्मधारयः ॥

त्रिविधो विबुधैर्ज्ञेयः केवलः कर्मधारयः ।
विशेष्योत्तरपूर्वौ द्वावन्यस्सर्वविशेषणः ॥

---

respectively षाण्मातुरः The son of six mothers (God Subrahmanya) पञ्चगवधनः, one whose wealth consists of five cows; पञ्चगवं. A collection of five cows.

Dwigu compounds are of the neuter gender.

Exception 1. When the 2nd word ends in अ the compound is of the Fem. gender except in the case of पात्र &c when the compound is neuter.

Exception 2. Compounds whose second words end in the terminations अन् and आप् are both neuter and femenine. Examples. Rule- पञ्चगवं Exception (1) त्रिलोकी The 3 worlds. चतुर्युगं The four ages. Exception (2) पञ्चतक्षं, पञ्चतक्षी. A collection of 5 carpenters.

Kevala karmadharaya is of 3 kinds.—1. Viseshyottarapada, having an adjective first and a noun after it 2. Viseshyapurvapada, having a noun first

गुणक्रियानामजातिवाचिशब्दाश्चतुर्विधाः ।
गुणक्रियानामशब्दैः समभिव्याहृतो यदि ॥
जातिशब्दस्तदा ज्ञेयो विशेष्यस्यैव वाचकः ।
जातिशब्दस्य विरहे त्वन्यशब्देषु तेषु तु ॥
विशेषणविशेष्यार्थवाचितानियमो न हि ।
विशेषजातियोगे तु सामान्यस्य विशेष्यता ॥
विशेषणानामेवं च चातुर्विध्याच्चतुर्विधः ।
विशेष्योत्तरपदकः कर्मधारय इष्यते ॥

क्रमेण यथा ॥ नीलश्चासौ घटश्च, नीलघटः ॥ पाचकश्चासौ ब्राह्मणश्च, पाचकब्राह्मणः ॥ कैलासश्चासौ अचलश्च, कैलासाचलः ॥ पारिजातश्चासौ वृक्षश्च, पारिजातवृक्षः ॥

---

and an adjective after it. and 3. Viseshanobhayapada, where both words are adjectives.

Words are of 4 classes according as they denote a quality, an action, a name or a class. When a word of the Ist, 2nd or 3rd class is compounded with a word of the last class, the former qualifies the latter; when, however, words of the Ist 3 classes are compounded with each other, either may be taken to be the qualifying word; when, of two words forming a compound one denotes a class, and the other a subdivision of the same, the former is the noun.

Viseshyottarapada karmadharayas are of 4 classes according as the adjective denotes I. quality, 2. action, 3. a name or 4. a class. Examples respectively. नीलघट: A blue pot. पाचकब्राह्मण: A Brahmin who is a cook कैलासाचल: The kailasa mountain पारि-

शुद्धतत्पुरुषद्वन्द्वैकशेषैरुत्तरैः पदैः ।
विशेष्योत्तरएभिः स्यात्पुनरेषचतुर्विधः ॥

क्रमेण यथा ॥ नीलघटः ॥ नीलराजपुरुषः ॥ नीलघटपटौ ॥ नील-घटौ ॥ नीलघटाः ॥

चातुर्विध्याच्च पूर्वोक्तचतुर्ष्वापि हि षोडश ।
यथासम्भवमूह्यन्तां भेदाएवं विचक्षणैः ॥

॥ इति विशेष्योत्तरकर्मधारयः ॥

विशेष्यपूर्वपदको यो भवेत्कर्मधारयः ।
सकुत्स्यमानपूर्वश्च तथोपमितपूर्वकः ॥
च्व्यर्थस्य गमकोऽभूततद्भावः च्व्यर्थउच्यते ।
चतुर्थस्त्वन्यपूर्वश्च द्वितीयो द्विविधोऽत्र तु ॥
साधारणस्य धर्मस्याप्रयोगाच्च प्रयोगतः ।

क्रमेण यथा ॥ वैयाकरणश्चासौ खसूचिश्च, वैयाकरणखसूचिः ॥

जातवृक्षः A Pārajata tree. Each of the above classes has 4 subdivisions according as the 2nd word is a simple word, a Tatpurusha compound, a Dwandwa compound or an Ekasesha compound. नीलघटः &c are examples in order. Other differences like these are numerous and need no mention.

Viseshyapurvapadas. This karmadharaya is of 4 kinds:—I. Compounds whose 1st words denote censure 2. Compounds whose 1st words denote an object of comparison; 3. Compounds whose 1st words end in 'च्वि'. ('च्वि' is used to denote a new state of things different from what it was before); and 4. those whose 1st words do not come under any of the above 3 classes. In the second kind above mentioned, the similarity may be expressed or implied. Examples I. वैयाकरणखसूचिः lit. a grammarian

पुरुषोऽव्याघ्रइव पुरुषव्याघ्रः ॥ ना सोमइव, नृसोमः ॥ गौः बृन्दा-रकइव, गोबृन्दारकः ॥ एवं, गोनागः ॥ गोकुंजरः ॥

शब्दावृन्दारकोनागः कुंजरश्चेत्यमीत्रयः ।
साधारणप्रयोगेऽपि समस्यन्तइति स्थितं ॥

च्व्यर्थद्योतकः विशेष्यपूर्वो यथा ॥ अश्रेणयः श्रेणयः कृताः श्रेणिकृताः ॥ श्रेणिशब्दोह्रस्वान्त एव ॥

जीविनां शिल्पपण्याभ्यां समूहाः श्रेणयः स्मृताः ॥

एवं पूगकृताः ॥ निचयकृताः ॥ इत्यादयो ज्ञेयाः ॥ अन्यपूर्वो यथा ॥ पोटा च सा इभीच ॥ इभपोटा ॥ इभयुवतिः ॥ स्तोकश्चासावग्निश्च, अग्निस्तोकः ॥ मतल्लिकाचासौ गौश्च. गोमतल्लिका ॥ गर्भिणी चासौ गौश्च, गोगर्भिणी ॥

एवं विशेष्यपूर्वस्तु पञ्चधायमुदाहृतः ।
यः कर्मधारयः सर्वविशेषणकएष सः ॥
गुणशब्दः क्रियाशब्दोमिश्रशब्दइति त्रिधा ।
विशेषणविशेष्यत्वं एषुस्यात्कामचारतः ॥

गुणशब्दो यथा ॥ खञ्जकुब्जः, कुब्जखञ्जः ॥ नीलपीतः, पीत-

---

who points to the sky; ie who cannot answer a question and looks up towards the sky. This is used to denote censure. 2. पुरुषव्याघ्रः A man like a tiger नृसोमः A man like the moon &c 3. श्रेणिकृताः (Artizans or traders) formed into a guild. 4. इभपोटा A she elephant अग्निस्तोकः A little fire; गोमतल्लिका The best of bulls &c.

Viseshanobhayapada karmadharayas are of 3 kinds according as the component words denote a quality, an action, or both. In all these compounds, either word may be taken to be the qualifying word. Examples:—खञ्जकुब्जः or कुब्जखञ्जः A lame and blind

नीलः ॥ क्रियाशब्दोयथा ॥ पाचकपाठकः , पाठकपाचकः ॥ मिश्रशब्दोयथा ॥ खञ्जपाचकः , पाचकखञ्जः ॥

पूर्वनिपातननियमात्तदनियमाच्चापि भेदविद्विर्बुधैः ।
निखिलविशेषणएषत्रिविधोपि पुनर्द्विधा ख्यातः ॥

क्रमेण यथा ॥ पूर्वं नीलः पश्चात् पीतः , नीलपीतः ॥ पूर्वं पाचकः पश्चात् पाठकः , पाचकपाठकः ॥ पूर्वं पाचकः पश्चात् खञ्जः , पाचकखञ्जः ॥

तस्य हि पूर्वनिपातोयस्तु ज्ञातोविशेषणत्वेन ।
पूर्वन्निपातोनियतो येषां तेषां तु संग्रहः क्रियते ॥
पूर्वकालास्सर्वजरत्पुराणनवकेवलाः ।
उपमानार्थकाः पूर्वोऽपरः प्रथमएव च ॥
चरमश्च जघन्यश्च समानोमध्यमध्यमौ ।
वीरइत्यपि सर्वत्र ह्येते पूर्वन्निपातिनः ॥

(man) नीलपीतः or पीतनीलः a blue and yellow (thing) पाचकपाठकः or पाठकपाचकः a cook and teacher खञ्जपाचकः or पाचकखञ्जः a lame cook.

Each of the above subdivisions of Kevala karmadharayas, consists of 2 classes viz:—Those compounds in which priority is assigned to a particular member, and those in which no such distinction is made.

Generally the adjective or qualifying word is the 1st word of the compound. The following are exceptions:—

Exception 1. Words denoting something that takes place earlier in point of time, words denoting comparison, and सर्व, जरत्, पुराण, नव, केवल, पूर्व, अपर, प्रथम, चरम, जघन्य, समान, मध्यम, मध्य, and वीर, always come first.

सनञ्क्तांते त्वनञ्क्तांतः पूर्वस्स्यात्तुल्यधातुकः ।

यथा ॥ कृतं च तत् अकृतं च । कृताकृतं ॥

पूज्यमानार्थकैर्योगे सन्महत्परमोत्तमाः ।

उत्कृष्टइत्यमी सर्वे शब्दाः पूर्वनिपातिनः ॥

यथा ॥ संश्चासौ वैद्यश्च सद्वैद्यः ॥ महावैयाकरणः ॥ इत्यादि ॥

पूर्वोजातिपरिप्रश्ने कतरः कतमोऽपि च ।

यथा ॥ कतरकठः ॥ कतमकालापः ॥

खलतिः पलितश्चैव वलिनोजरती तथा ।

एभिर्योगे युवा पूर्वं युवतिश्च प्रयुज्यते ॥

यथा ॥ युवखलतिः ॥ युवपलितः ॥

अजातिशब्दैः कृत्यांताः पूर्वास्तुल्यार्थका अपि ॥

Exception 2. When the past passive participle of a verb is compounded with its negative the former takes the 1st place. Ex. कृताकृतम् Done and undone.

Exception 3. सत्, महत्, परम, उत्तम, and उत्कृष्ट when compounded with a word denoting praise are always placed first. सद्वैद्यः A good physician महावैयाकरणः A great grammarian.

Exception 4. कतर and कतम when compounded with a word denoting a class or species come first. कतरकठः which of the two followers of the sage Katha. कतमकालापः which of the (three or more) grammarians of the Kalapa School?

Exception 5. युवन् and युवति are used first when compounded with खलति पलित, वलिन and जरती ex. युवखलतिः. A bald headed youth युवपलितः A grey-haired youth.

Exception 6. Words denoting equality and those

यथा ॥ भोज्योष्णं ॥ पानीयशीतं ॥ तुल्यश्वेतः ॥ तुल्यमहान् ॥ सदृशश्वेतः ॥

कुमारश्च कुमारी च प्रागेव श्रमणादिभिः ॥

यथा ॥ कुमारश्रमणा ॥ कुमारप्रव्राजिता ॥

तत्सर्वत्रोत्तरं यत्तु विशेष्यत्वेन मन्यते ।
क्वचित्पूर्वनिपातोऽपि विशेष्यस्येति भण्यते ॥
पापाणकेतरैः कुत्साहेतुभिः कुत्स्यमानकं ।
व्याघ्रादिभिरुपमितं श्रेण्यादिश्च कृतादिभिः ॥

---

ending in a Kritya termination when compounded with a word not denoting a class come first. Ex. भोज्योष्णं hot meals. पानियशीतं cold drink. तुल्यश्वेतः equally white तुल्यमहान् equally great.

Exception 7. कुमार and कुमारी come first when compounded with श्रमण &c-Ex, कुमारश्रमणा. A girl mendicant. कुमारप्रव्राजिता A girl nun.

The noun or qualified word is generally the 2nd word of the compound. The following are exceptions.

Exception 1. Words denoting contempt come first when compounded with words denoting the cause of such contempt except पाप and अणक.

Exception 2. Words denoting an object of comparison are placed first when compounded with व्याघ्र &c.

Exception 3. श्रेणि &c are placed first in compounds with कृत &c.

पोटायुवतिभिर्जातिवाची प्रशंसावाचकैरपि ।
विशेष्यमपि यत्तत्प्राक् सर्वत्रात्र प्रयुज्यते ॥
पोटा च युवतिस्तोको गृष्टिः कतिपयोवशा ।
धेनुर्वेहद्बष्कयणीप्रवक्तृश्रोत्रियौ तथा ॥
अध्यापकश्च धूर्तश्च पोटाद्याः परिकीर्तिताः ।
मतल्लिकादयः पंच प्रशंसावाचकास्मृताः ॥
गर्भिण्या सह पूर्वः स्याच्चतुष्पाज्जातिवाचकः ।
गर्भिणीचासौ गौश्च गोगर्भिणी ॥
एतेह्यनित्यानित्यस्तु क्वचित्स्यात्कर्मधारयः ॥
कुत्सितश्चासौ राजा च , किंराजा ॥ एवं किंसखा किंगौः कृष्णसर्पः इत्यादिः ॥
विशेष्यलिंगवचनेसर्वत्र विहिते इह ।
क्वचिल्लिंगं च वचनं बाधितं स्यात्क्वचिद्द्वयं ॥
लिंगबाधे यथा ॥ अग्रं चासौ पाणिश्च , अग्रपाणिः ॥ एवं अग्रह-

Exception 4. The noun or qualified word is placed first when words denoting a class or species are compounded with पोटा &c or with a word denoting excellence praise as मतल्लिका &c.

Exception 5. Names of quadrupeds when compounded with गर्भिणी, come first.

The above compounds are Anityas. Sometimes Karmadharayas are also Nityas as किं राजा- A bad king, किं सखा, a bad companion, किं गौः a bad cow, कृष्णसर्पः A black serpent.

In Karmadharayas, the adjective generally takes the number and gender of the noun. Sometimes one or both may be different. In अग्रं चासौ पाणिश्च-

स्तः ॥ वचनबाधे यथा ॥ शतस्य मखानां समाहारः , शतमखी ।
उभयबाधे यथा ॥ दाराश्च सा देवदत्ता च , दारदेवदत्ता ॥ इत्यादिः॥

द्विगुस्त्रिधा षोडशस्युर्विशेष्योत्तरकेवलाः ।
तत्पूर्वकेवलाः पंच त्रिधा सर्वविशेषणः ॥
इति ज्ञेयास्समानाधिकरणास्सप्तविंशतिः ।
अन्येपि भेदका धर्मा ऊह्या ह्येवं विचक्षणैः ॥

इति समानाधिकरणतत्पुरुषाः सप्तविंशतिः ॥

॥ अथ व्यधिकरणतत्पुरुषाः ॥

असमानाधिकरणास्ते विरुद्धविभक्तयः ।
केवलागतिपूर्वाश्च प्रादिपूर्वपदाअपि ॥
तथोपपदपूर्वाश्च ज्ञेयाइत्थं चतुर्विधाः ।
अनव्ययाव्ययपदपूर्वाद्वेधा च केवलाः ॥
सप्ताद्याः प्रथमांतादिसप्तम्यंतांतपूर्वकाः ।

अप्रपाणिः the gender of the adjective is different from that of the noun. In शतस्य मुखानां समहारः- शतमुखी the number is different. In शतस्य मखानां समाहारः- शतमखी, and दाराश्च सा देवदत्ताच- दारदेवदत्ता the adjective does not agree with the noun either in gender or number. Thus the samanadhikaranatatpurushas are 27 in number made up of 3 subdivisions of Dwigu, 15 of Viseshyottarapadas, 5 of Viseshyapurvapadas, and 3 of Viseshanobhayapadas.

Vyadhikaranatatpurushas are those in which the component words are not in the same case. They are of 4 kinds viz. *Kevalas*, *Gatipurvas*, *Pradipurvas*, and *Upapadapurvas*. The 1st *Kevala* is either *Avyayapurva* or *Anavyayapurva*. The latter *Anavyayapurva* has 7 subdivisions according as the first word of thecompound is in the Nom. Acc. Ins.

षष्ठीद्वितीयोत्तरकः प्रथमापूर्वकोद्विधा ॥
षष्ठ्युत्तरस्त्वेकदेशी परिमाणीति च द्विधा ॥

तत्र एकदेश्युत्तरसमासोयथा ॥ पूर्वं कायस्य पूर्वकायः ॥ अर्धं पिप्पल्याः अर्धपिप्पली ॥ एकदेशी=अवयवी ॥

एकावयविना पूर्वमपरंचाधरस्तथा ।
उत्तरंचार्धमित्येकदेशाः पंचैव संगताः ॥
षष्ठीतत्पुरुषोह्यत्र बाधितस्त्वेकदेशिना ।
द्वितीयंच तृतीयंच तुरीयं च चतुर्थकं ॥
एषु स्यादेकदेशीवा षष्ठीतत्पुरुषोपि वा ।

यथा ॥ द्वितीयं भिक्षायाः द्वितीयभिक्षा ॥ भिक्षाद्वितीयं इत्यादि ॥

अह्नैकदेशिनासर्वएकदेशस्समस्यते ।

यथा ॥ मध्याह्नः ॥ सायाह्नः ॥

Dat. Abl. Gen. or Loc. case, and are called respectively प्रथमातत्पुरुषः &c. In Prathamatatpurushas the second member of the compound is generally a noun in the genitive or accusative case. The genitive is either Ekadesi or Parimani. Ekadesi means that of which a portion is spoken of; Parimani means that which is measured. पूर्व, अपर, अधर, उत्तर and अर्ध are the only words denoting a portion which precede an Ekadesi Ex. of Ekadesi. पूर्वकायः The fore part of the body अर्धपिप्पली half of a pepper. It will be seen that Ekadesi is an exception to shashti—tatpurusha. When द्वितीय तृतीय चतुर्थ and तुरीय are compounded with a word in the genitive case either Ekadesi or shashti tatpurusha compound can be made; as द्वितीयभिक्षा or भिक्षाद्वितीयं &c. When अहन् is the Ekadesi, Ekadesa compound alone is possible मध्याह्नः midday सायाह्न evening.

कालवाच्येव पूर्वः स्यात्परिमाण्युत्तरेत्विह ॥

मासोजातस्य मासजातः॥ संवत्सरंजातः ॥ द्व्यहोजातस्य द्व्यह्जातः ॥

परिमाण्युत्तरस्यैव त्रिपदत्वं कदाचन ।

यथा द्वे अह्नी जातस्य द्व्यह्नजातः ॥ द्वितीयोत्तरः प्रथमापूर्वोयथा ॥ प्राप्तोजीविकां प्राप्तजीविकः ॥ आपन्नजीविकः ॥ जीविकां प्राप्ता प्राप्तजीविका ॥

योद्वितीयासमासस्यात्सप्राप्तापन्नयोरपि ॥

यथा ॥ जीविकां प्राप्तः जीविकाप्राप्तः ॥ जीविकापन्नः

इत्येकएकदेशी च परिमाण्युत्तरोद्विधा ।

द्वितीयोत्तरएकश्च प्रथमापूर्वकागताः ॥

अथ द्वितीयातत्पुरुषेयथा ॥ कृष्णं श्रितः कृष्णश्रितः

श्रितातीतगतात्यस्तपतिताः प्राप्तइत्यपि ।

आपन्नश्चैव गम्यादिरत्र स्यादुत्तरं पदम् ॥

यथा ग्रामं गमी ग्रामगमी ॥ अन्नं बुभुक्षुः अन्नबुभुक्षुः

Parimani means that which is measured. It is always preceded by a word indicating time, as मासोजातस्य मासजातः a month old संवत्सरजातः a year old. द्व्यह्जातः 2 days old. Sometimes this compound is made up of 3 words as द्वे अह्नी जातस्य - द्व्यह्जातः 2 days old. Examples of Prathamapurvakas followed by a noun in the Acc. case. प्राप्तजीविकः one who has obtained a livelihood. *Dwiteeya samasa* compound may also be made with प्राप्त and आपन्न - जीविकाप्राप्तः one who has obtained a living.

Dwiteeya tatpurusha कृष्णश्रितः one who has gone to Krishna for protection. The 2nd member of this compound is generally one of the following words. श्रित. अतीत. गत. अत्यस्त. पतित. प्राप्त. आपन्न and गमी as ग्रामगमी- one

स्वयं सामीत्यव्यये द्वे शब्दाः कालार्थका अपि ।
पूर्वाः क्तांतप्रकृतिकसुबन्तोत्तरकेत्विह ॥

स्वयंकृतं सामिकृतं मासप्रमितः ॥ प्रतिपच्चन्द्रइत्यर्थः

खट्वापूर्वस्तुनिन्दायां नित्यः क्तांतोत्तरोह्ययम् ॥

यथा ॥ खट्वारूढः । जाल्मः ॥

कालास्त्वत्यन्तसंयोगे पूर्वास्युः किंचिदुत्तराः ॥

यथा ॥ मुहूर्तं सुखं मुहूर्तसुखम् ॥

क्तान्तोत्तरपदोद्वेधा तदन्योत्तरएककः ।
स्याद्द्वितीयातत्पुरुषएष च त्रिविधोगतः ॥
गुणोपसर्जनद्रव्यवाचकेन पदेन तु ।
समस्यते तृतीयांतं गुणः स्वार्थेन चेत्कृतः ॥

यथा ॥ शंकुलया खण्डः शंकुलाखण्डः ॥

---

who goes to the village. अन्नबुभुक्षुः one who likes to eat food. Past passive participial nouns being the 2nd words of this compound are preceded by the indeclinables स्वयं and सामि and words denoting time. as स्वयंकृतं. done by oneself. सामिकृतं half done. मासप्रमितः the new moon. खट्वा is always followed by a past passive participial noun and denotes censure. खट्वारूढः a low abandoned man. When indicating close connection, words denoting a portion of time followed by any word form this compound. मुहूर्तसुखं A short-lived pleasure.

Triteeya tatpurusha. A word in the instrumental case is compounded with an adjective used as a noun if the quality denoted by the latter is caused by the object denoted by the former as शंकुलाखण्डः A piece cut off with a pair of scissors.

पूर्वं चेत्कर्तृकरणतृतीयांतं भवेत्पदम् ।
क्तवत्वन्येतरत्प्रायः कृदन्तं स्यात्तदोत्तरम् ॥

हरिणा त्रातः हरित्रातः ॥ नखैर्भिन्नः नखभिन्नः । वातच्छेद्यं तृणं । काकपेया नदी ॥

अर्थः पूर्वश्च सदृशः समऊनार्थएवच ।
कलहोनिपुणोमिश्रः श्लक्ष्णश्चावरइत्यपि ॥
अमी शब्दाअपि परे तृतीया पूर्वके मताः ।

यथा ॥ धान्येन अर्थः धान्यार्थः । मासेन पूर्वः मासपूर्वः । इत्यादि ॥

संस्कारार्थकपूर्वेस्यादन्नवाच्युत्तरं पदम् ।
मिश्रकार्थकपूर्वेत्र भक्ष्यवाचकमुत्तमम् ॥

क्रमेण यथा ॥ दध्ना ओदनः दध्योदनः । गुडेन धानाः गुडधानाः ॥

एवं तृतीयापूर्वस्तु पंचधाद्योगुणोत्तरः ।
संस्कारमिश्रकार्थौत्यो भिन्नपूर्वास्त्रयोपराः ॥

A word in the instrumental case denoting an agent or instrument is compounded with a word ending in a कृत् termination except क्तवतु as हरित्रातः protected by Hari. नखभिन्नः Broken asunder by the nail वातच्छेद्य capable of being broken by the wind ie. very fragile.

अर्थः a request, पूर्वः older सदृशः similar, समः equal, words meaning 'defective', कलहः quarrel, निपुणः clever, मिश्रः mixed, श्लक्ष्णः Beautiful, अवरः inferior and other words are compounded with an instrumental before them as धान्यार्थः मासपूर्वः older by a month.

अन्न or its equivalents are the second part of compounds when the first denotes some preparation of them. Thinking that is eaten is the second part of compounds when the first denote something with what is mixed.

as दध्योदनः food prepared with curds गुडधानाः fried grain mixed with sugar.

स्याच्चतुर्थीसमासस्तु नित्योऽनित्यइति द्विधा ।
अर्थशब्देन नित्यस्तु विज्ञेयस्सर्वलिङ्गकः ॥

यथा ॥ ब्राह्मणाय अयं ब्राह्मणार्थः सूपः । ब्राह्मणाय इयं ब्राह्मणार्था यवागूः । ब्राह्मणाय इदं ब्राह्मणार्थं पयः ॥

प्रकृतिविकृतिस्स्यादनित्योन्यत्र च द्विधा ।
प्रकृत्यर्थकपूर्वस्स्याद्विकृत्यर्थोत्तरश्चसः ॥

यथा ॥ यूपाय दारु यूपदारु । कुण्डलाय हिरण्यं कुण्डलहिरण्यम् ॥

अन्यत्र स्याद्बलिहितसुखरक्षितमुत्तरम् ॥

भूतेभ्यो बलिः भूतबलिः । गोभ्यः हितं गोहितं । इत्यादि ॥

भयभीतभीतिभीभिः पंचम्यन्तं समस्यते पूर्वं ।

Chaturthitatpurushas are of 2 kinds:—

Nitya and Anitya. When the word अर्थ follows a dative the compound is Nitya and occurs in all the 3 genders. ब्राह्मणाय अयं. ब्राह्मणार्थः (सूपः) (Dholl) for the Brahmans ब्राह्मणार्था ब्राह्मणार्थम् for the brahman. Elsewhere the compound is Anitya. When words denoting the same substance in its original and changed form respectively are compounded together the latter becomes the 1st member of the compound as यूपदारु wood for the Yupa or peg to which the sacrificial sheep is tied, कुण्डलहिरण्यं gold for an ear ornament.

A dative is also compounded with the words बलि oblation हित good सुख pleasure and रक्षित protection following it, as भूतबलि oblation to the spirits, गोहितं good for the cows &c.

An ablative is compounded with the words भीत afraid, भय, भीति and भी all meaning fear coming after

स्तोकांतिकदूरार्थ कृच्छ्रे चालुक् समस्यते क्तान्ते ॥
यथा ॥ सिम्हाद्भयं सिम्हभयम् । स्तोकान्मुक्तः अल्पान्मुक्तः । इत्यादि ॥

॥ षष्ठीतत्पुरुषो यथा ॥

राज्ञः पुरुषः राजपुरुषः । ब्राह्मणयाजकः ॥

॥ सप्तमीतत्पुरुषो यथा ॥

अक्षेषु शौण्डः अक्षशौण्डः । इत्यनव्ययपूर्वाः केवलास्समानाधिकरणाः ॥

असमाधिकरणः केवलोऽव्ययपूर्वकः ।
नित्योनित्यइतिद्वेधा भवेन्नित्यः कुना सह ॥

यथा ॥ कुत्सितः पुरुषः कुपुरुषः ॥

---

it as सिम्हभये Fear from a lion. &c स्तोक a little अन्तिक near, words meaning distance and कृच्छ् difficulty in the ablative case are compounded with the following past passive participles and the case termination is not dropped, that is the compound is *Aluk* as कृच्छ्रान्मुक्तः escaped from a difficulty.

Shashthitatpurasha. Ex. राजपुरुषः A servant of the king. ब्राह्मणयाजकः the sacrificing priest of a Brahmin.

Suptamitatpurasha. अक्षशौण्डः clever in dice.

Avyayapurvas are of 2 kinds, Nityas and Anityas with कु words always form Nitya compounds as कुत्सितः पुरुषः कुपुरुषः a bad man. ईषत्पिंगलः slightly reddish brown is Anitya. When the particle न is compounded with a word it is changed to अ before a word beginning with a consonant and to अन्, before a word

अनित्यो यथा ॥ ईषत्पिंगलः ॥ नञ्तत्पुरुषो यथा ॥ न ब्राह्मणः अब्राह्मणः न इन्द्रः अनिन्द्रः न अश्वः अनश्वः । इत्यादि ॥ इति व्यधिकरणेषु केवलाः उक्ताः ॥

असमानाधिकरणो नित्यस्याद्गतिपूर्वकः ।
अनव्ययाव्ययपदपूर्वकः फलितो द्विधा ॥

यथा ॥ अंगीकारंकृत्वा उरीकृत्य ॥ अशुक्लः शुक्लस्सम्पद्यमानः कृतः शुक्लीकृतः शुक्लीकृत्य शुक्लीकृताः ॥ पटत् इति शब्दंकृत्वा पटपटाकृत्य । क्रियां कृत्वा कारिकाकृत्य । आदरं कृत्वा सत्कृत्य । अनादरं कृत्वा असत्कृत्य । अप्रत्यक्षं प्रत्यक्षं कृत्वा साक्षात्कृत्य ॥ इति गतिसमासाः ॥

असमानाधिकरणो नित्यस्यात्प्रादिपूर्वकः ।
प्रथमान्ताद्युत्तरत्वात्क्रमशः पंचधैव सः ॥

क्रमेण यथा ॥ प्रगतः आचार्यः प्राचार्यः । अतिक्रान्तो मालां

---

beginning with a vowel as न ब्राह्मणः अब्राह्मणः One who is not a brahmin. अनिन्द्रः, अनश्वः &c.

Gatipurvas are of 2 kinds, *Avyayapurvas* and *Anavyayapurvas*. Both are *Nityas*. Ex. अंगीकारं कृत्वा Having acknowledged. उरीकृत्य: शुक्लीकृता: That which was not white now made white. श्रेणीकृता: Formed into a guild. पटपटाकृत्य—Having made a noice like पटत् कारिकाकृत्य having done the work. सत्कृत्य—Having respected. असत्कृत्य Having neglected. साक्षात्कृत्य-Having caused to be visible, what was not visible before.

Pradipurvas are always Nityas. These are of 5 kinds according as the 2nd word of the compound is in the Nom. Acc. Ins. Dat. or Abl. case. All are *Nityas*. Ex. प्राचार्य: The great preceptor. अतिमाल:

अतिमालः । अवक्रुष्टः कोकिलया अवकोकिलः । परिग्लानोऽध्ययनाय पर्यध्ययनः । निष्क्रान्तः कौशांब्याः निष्कौशांबिः । इति आदिसमासाः ॥

असमानाधिकरणो यस्तूपपदपूर्वकः ।
अनव्ययाव्ययपदपूर्वः सोऽयं द्विधा मतः ॥
अनव्ययोपपदकाः पञ्चकर्मादिपूर्वकाः ।

तत्र कर्मोपपदसमासो यथा ॥ कुम्भं करोतीति कुम्भकारः । श्येनइव चीयते श्येनचित् । रथचक्रमिव चीयते रथचक्रचित् । कर्त्रुपपदो यथा ॥ पूर्वः सरतीति पूर्वसरः ॥ करणोपपदो यथा ॥ सोमेन इष्टवान् सोमयाजी ॥ अपादानोपपदो यथा ॥ पंकात् जातं पंकजम् ॥ अधिकरणोपपदो यथा ॥ सरसि जातं सरसिजं सरोजं वा ॥

---

one who has crossed the mala river. अवकोकिलः—who is called by the Kokila bird. पर्यध्ययनः One who dislikes study. निष्कौशांबि: One who is come out of kousambi.

Upapadapurvas are of 2 kinds. (*a*) *Anavyayapurvas* and (*b*) *Avyayapurvas*. The former is subdivided into 5 classes according as कर्म, कर्ता, करणं, अपादानं, or अधिकरणम् precedes the verb, Examples. (1) कुम्भं करोतीति- कुम्भकारः A pot maker. श्येनचित्. One who heaps stones in the form of a jalcon (for making a sacrifice.) रथचक्रचित्. One who heaps stones in the form of the wheel of a car. (2) पूर्वसरः One who goes before (3) सोमयाजी One who has performed a sacrifice with the soma juice. (4) पंकजं *lit* growing out of mud; a lotus. (5) सरसिजं or सरोजं growing in a lake; this also means a lotus.

कर्मकर्ता च करणं सम्प्रदानमतः परम् ॥
अपादानाधिकरणे इत्थं स्युः कारकाणि षट् ।
सम्प्रदानातिरिक्तेषु सैष पञ्चसु सम्मतः ॥

अव्ययोपपदो यथा ॥ न जातः अजः । पुरस्सरतीति पुरस्सरः । अग्रतस्सरः अग्रेसरः ॥

नित्याउक्ता अनित्योऽपि सम्भवत्येषु कश्चन ॥

यथा ॥ मूलकोपदंशं भुंक्ते । मूलकेनोपदंशं । इत्युपपदसमासाः ॥

चत्वारः प्रथमापूर्वाः द्वितीयापूर्वकास्त्रयः ॥
तृतीयापूर्वकाः पञ्च चतुर्थीपूर्वकास्त्रयः ।
द्विविधः पञ्चमीपूर्वः एकः षष्ठ्यन्तपूर्वकः ॥
सप्तमीपूर्वकश्चैको द्विविधोऽव्ययपूर्वकः ।
असमानाधिकरणाः केवला एकविंशतिः ॥
द्विधागतिसमासश्च पञ्च च प्रादिपूर्वकः ।
सप्तोपपदपूर्वास्युः एवमेते चतुर्दश ॥
असमानाधिकरणाः पञ्चत्रिंशदमी स्थिताः ।

कर्म, कर्ता, करणं, संप्रदानं, अपादानं and अधिकरणं are the 6 relations of nouns to verbs in a sentence.

Avyayapurvapadas: Examples: न-जातः अजः-not born पुरस्सरः one who goes in front. अग्रतस्सरः अग्रेसरः one who goes before. The above are *Nityas*. *Anitya* compounds also occur in this class मूलकेन उपदंशं मूलकोपदंशं. (भुंक्ते)—(Eats) biting at the root.

Mayuravyamsaka compounds. There are some irregular compounds going by the above name. They are of 2 kinds; *Samanadhikaranas* and *Vyadhikaranas*, each having its *Nitya* as well as *Anitya* varieties.

इत्थं तत्पुरुषास्सर्वे द्विषष्टिरिति बुध्यताम् ॥
समासार्थे तु वर्तन्ते मयूरव्यंसकादयः ।
ते समानाधिकरणतद्भिन्नेष्वपि च स्मृताः ॥

तत्र अनित्या यथा ॥ व्यंसकश्चासौ मयूरश्च मयूरव्यंसकः ॥ उदक् च अवाक् च उच्चावचम् । निश्चितञ्च प्रचितञ्च निश्चप्रचम् । नास्ति किञ्चन अस्य अकिञ्चनः । अश्नीत पिबत इति यस्यां क्रियायां अश्नीतपिबता पचतभ्रज्जता खादतमोदता नास्ति कुतो भयं अस्य अकुतोभयः । नित्या यथा ॥ अन्यो राजा राजान्तरम् । चिदेव चिन्मात्रम् ॥

इत्थं द्विगुप्रभृतयः सर्वे तत्पुरुषाअपि ।
मयूरव्यंसकाद्यन्ताः सप्रपञ्चमिहोदिताः ॥

अथ बहुव्रीहयः ॥

केवलश्चाथ संख्येये दिङ्नाम घटितस्ततः ।
तथा कर्मव्यतीहारे तुल्ययोगे च पञ्च ते ॥

केवलबहुव्रीहिः संख्येयबहुव्रीहिः दिङ्नामबहुव्रीहिः कर्मव्यतीहार बहुव्रीहिः तुल्ययोगबहुव्रीहिश्चेति पञ्च बहुव्रीहयः ॥

Examples of *anityas* मयूरव्यंसकः A cunning peacock उच्चावचं— of various kinds निश्चप्रचम्

अकिञ्चनः— A pauper· अश्नीतपिबता Invitation to eat and drink. पचतभ्रज्जता Calling to cook and fry. अकुतोभयः One who is afraid of nothing. Examples of Nityas अन्यः राजा· राजान्तरं Another king चिदेव चिन्मात्रं· The vital principle alone.

Bahuvrihi compounds.

This compound is of 5 kinds; (1) Kevala (2) Sankhyeya (3) Dingnama (4) Karmavyatihara &

पञ्चस्वेतेषु यः पूर्वो बहुव्रीहिस्तु केवलः ।
ससमानाधिकरणस्तद्भिन्न इति च द्विधा ॥
आद्योत्तषोढा द्वितीया बहुव्रीह्यादि शब्दितः ॥

क्रमेण यथा ॥ प्राप्तं उदकं यं सः प्राप्तोदकः । ग्रामः । व्यूढोरथो येन सः व्यूढरथः । अनड्वान् । उपहृतः पशुः यस्मै सः उपहृतपशुः । रुद्रः । उद्धृतः ओदनः यस्यास्सा उद्धृतौदना । स्थाली । पीतं अम्बरं यस्य सः पीताम्बरः । हरिः । वीरः पुरुषः यस्मिन् सः वीरपुरुषकः । ग्रामः ।

स एष एवोपमानवाचि पूर्वपदः क्वचित् ।

यथा ॥ चन्द्रइव मुखं यस्यास्सा चन्द्रमुखी ॥

समस्तपूर्वपदकः क्वचिदेष स च द्विधा ।
समस्तेऽप्युत्तरपदलोपालोपादिभेदतः ॥
षष्ठीसप्तम्यंतप्रादिनञ्पूर्वतास्थित्या ।

---

(5) Tulyayoga. Kevala bahuvrihis are either samanadhikaranas or Vyadhikaranas; & the 1st is subdivided into 6 classes:—Dwitiya bahuvrihi, Thritiya Chaturthi, Panchami, Shashthi and Sapatami. Examples respectively. प्राप्तोदकः · ग्रामः— A (well) watered village; व्यूढरथः - अनड्वान् A bull that draws the car. उपहृत पशुः- रुद्रः Rudra to whom a sheep is offered. उद्धृतौदना - स्थाली A vessel from which the food is taken out. पीतांबरः- हरिः The God vishnu who has a yellow cloth. वीरपुरुषो - ग्रामः A village which has a warrior in it. The 1st word of a Bahuvrihi compound sometimes denotes an object of comparison. चन्द्रमुखी A woman whose face is like the moon.

The 1st member of a Bahuvrihi may itself be a compound. The latter word of such a compound is

उत्तरलोपिसमस्तं भिन्नं तत्पूर्वएष च चतुर्धा ॥
षष्ठ्यन्तपूर्वपूर्वस्तु तेषु द्विविधउच्यते ।
पूर्वस्य चोपमानार्थतदन्यार्थत्वभेदतः ॥

क्रमेण यथा ॥ उष्ट्रस्य मुखं उष्ट्रमुखं । उष्ट्रमुखमिव मुखं यस्य सः उष्ट्रमुखः । केशानां समूहः केशसमूहः । केशसमूहः चूडा यस्य सः केशचूडः । सुवर्णविकारः अलंकारः यस्य सः सुवर्णालंकारः । कण्ठे स्थितः कण्ठस्थितः कण्ठस्थितः कालः यस्य सः कण्ठकालः । प्रपतितं पर्णं यस्य सः प्रपर्णः । अविद्यमानः पुत्रो यस्य सः अपुत्रः ।

यस्यादुत्तरलोप्यन्यसमस्तपदपूर्वकः ।
समासपांचविध्येन सोऽपि पंच विधःस्मृतः ॥

क्रमेण यथा ॥ भूतपूर्वं अम्बरं यस्य सः भूतपूर्वाम्बरः । आफ-

---

retained in some cases, and dropped in others. It is dropped in the case of compounds of which the 1st member is a noun in the Genitive or Locative case or the particle न or प्र &c. Examples. उष्ट्रस्य मुखं उष्ट्रमुखं उष्ट्रमुखमिव मुखं यस्य सः उष्ट्रमुखः (Here the 2nd word मुख of the 1st compound उष्ट्रमुख is dropped in forming the bahuvrihi compound with the word मुख) One who has a face like that of the camel. केशचूडः— One who has a tuft of hair. सुवर्णालंकारः One who is decked with gold jewels. कण्ठकालः One who has poison in his neck (siva) प्रपर्णः A tree whose leaves have follen. अपुत्रः—One who has no son.

Where the 2nd word is not dropped the compound is of 5 kinds according as the 1st compound belongs to one or the other of the 5 classes of Samasas. Examples. भूतपूर्वाम्बरः one who had once a cloth. आफलोदयकर्मा one who perseveres till he obtains his end

ल्लोदयं कर्म यस्य सः आफलोदयकर्मा । शिवपदं शरणं यस्य सः शिवपदशरणः । चन्द्रचूडः शरणं यस्य सः चन्द्रचूडशरणः । रामकृष्णौ देवौ यस्य सः रामकृष्णदेवः ।

इत्थं हि ते समानाधिकरणाः षोडशस्मृताः ।

व्यधिकरणबहुव्रीहिर्यथा ॥ चक्रं पाणौ यस्य सः चक्रपाणिः । एवं सच्छात्रजन्मा मनोजन्मा उच्चैर्मुखः अधोमुखः इत्यादिः ॥

एते द्विपदकाज्ञेयाः अनेकपदकोऽप्ययं ।

यथा ॥ पृथु पिंगलं गात्रं यस्य सः पृथुपिंगलगात्रः । इत्यादि । इति केवलबहुव्रीहिः ॥

ससंख्येयबहुव्रीहिः पूर्वभेदेन पञ्चधा ॥

क्रमेण यथा ॥ दशानां समीपे ये सन्ति ते उपदशाः । नव

शिवपदशरणः one whose defence is sivas foot. चन्द्रचूडशरण one whose defence is the God siva. रामकृष्णदेवः one whose Gods are Rama and Krishna. Examples of Vyadhikarana bahuvrihi compounds चक्रपाणिः one who has a discus in his hand (The God Vishnu) सच्छात्रजन्मा·

मनोजन्मा- One who has his origin in the mind (The God of love) उच्चैर्मुखः one whose face is upturned. अधोमुखः one whose face is turned down.

In all the above examples only 2 words are compounded at a time. More than 2 words may also be compounded at the same time. Ex. पृथुपिंगलगात्रः one who has a stout and yellow body.

Sankhyeyabahuvrihis or numeral compounds are of 5 kinds according to the meaning of the 1st word of the compound. Examples:—

एकादशवेत्यर्थः । आसन्नविंशाः अदूरत्रिंशाः अधिकचत्वारिंशाः द्वौ वा त्रयोवा द्वित्राः । द्विरावृत्ताः दश द्विदशाः ।
दिङ्नामबहुव्रीहिर्यथा । दक्षिणस्याः पूर्वस्याश्च दिशोरन्तरालं दक्षिणपूर्वा । दक्षिणपश्चिमा इत्यादि ॥
अथ कर्मव्यतीहारबहुव्रीहिर्यथा ॥ केशेषु केशेषु गृहीत्वा इदं युद्धं प्रवृत्तं केशाकेशि । दण्डैश्च दण्डैश्च प्रहृत्य इदं युद्धं प्रवृत्तं दण्डादण्डि । मुष्टीमुष्टि बाहूबाहवि इत्यादि ।
अथ तुल्ययोगबहुव्रीहिर्यथा । पुत्रेण सह सपुत्रः सहपुत्रः । सकर्मकः सलोमकः इति बहुव्रीहयः ॥

अथ द्वन्द्वः ॥

इतरेतरयोगे च समाहारे च स द्विधा ।
द्विपदोऽनेकपदको द्वन्द्वस्स च पुनर्द्विधा ॥

उपदशाः Figures near ten. आसन्नविंशाः Figures near twenty. अदूरत्रिंशाः Not far from thirty: अधिकचत्वारिंशाः over forty· द्वित्राः Two or three. द्विदशाः Twice ten.

Dingnamabahuvrihis

दक्षिणपूर्वा South East. उत्तरपूर्वा North East.

Karmavyatihara bahuvrihis. केशाकेशि A fight in which the antagonists hold each other by the hair दण्डादण्डि. A fight in which the antagonists beat each other with clubs.

मुष्टीमुष्टि. A boxing duel. हस्ताहस्ति- A duel fought with the hands. Indeclinable.

Tulyayogabahuvrihis.—सपुत्रः- Along with (ones) son. सकर्मकः (A verb which is used) along with an object. सलोमकः- (An animal) with a tail.

यथा ॥ रामश्च लक्ष्मणश्च रामलक्ष्मणौ । रामश्च लक्ष्मणश्च तयोस्समाहारः रामलक्ष्मणम् । रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नाः रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नम् ।

बालबोधाय रचिते वृत्तिविग्रहसङ्ग्रहे ।
समासवृत्तिः प्रथमा समग्रा समभूदियम् ॥

श्रीगुरुभ्यो नमः श्रीगणेशाय नमः ॥

अथ एकशेषवृत्तिः ॥

सरूपश्च विरूपश्चेत्येकशेषोद्विधा भवेत् ।

तत्र सरूपो यथा ॥ रामश्च रामश्च रामौ । रामश्च रामश्च रामश्च रामाः ।

Dwandwa compounds are of 2 kinds Itaretarayoga and Samahara, each being subdivided into Dwipada and Bahupada.

Examples. रामलक्ष्मणौ- Rama and Lakshmana. रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नाः- Rama, Lakshmana Bharata and Satrughna रामलक्ष्मणं. The company made up of Rama and Lakshmana. रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नं- The company made up of Rama &c. End of the Samasavrithi.

Ekasesha Vrithi.

Ekasesha is a complex formation in which, as the name indicates, only one of the members is retained and the others are dropped.

Ekaseshas are of 2 kinds–Sarupas and Virupas; and the latter has 2 subdivisions according as the component words have the same or different meanings. रामौ, लक्ष्मणाः &c are examples of Sarupaikasesha;

विरूपोऽपि समानार्थोऽसमानार्थइति द्विधा ।

समानार्थो यथा ॥ वक्रदण्डश्च कुटिलदण्डश्च वक्रदण्डौ कुटिलदण्डौ वा ।

विरूपास्त्वसमानार्था नवधापरिकीर्तिताः ।

गोत्रान्तोऽत्र युवान्तेन सहोक्तौ शिष्यते क्वचित् ॥

यथा । गार्ग्यश्च गार्ग्यायणश्च गार्ग्यौ गार्गी च गार्ग्यायणौ च गर्गाः ॥

स्त्रिया सह पुमान् लिङ्गवैरूप्येशिष्यते क्वचित्॥

यथा ॥ हंसी च हंसश्च हंसौ ।

स्वसृशब्द भ्रातृशब्दयोगे भ्रातैव शिष्यते ॥

यथा ॥ भ्राता च स्वसा च भ्रातरौ ।

पुत्रशब्दस्तु दुहितृशब्देन सह शिष्यते ॥

यथा ॥पुत्रश्च दुहिता च पुत्रौ ॥

वक्रदण्डौ, कुटिलदण्डौ. two men with crooked sticks are examples of Virupaikaseshas in which the component members have the same meaning.

Virupaikaseshas, in which the component words are different but their meanings may or may not be the same, are of 9 kinds:—

(1) When a Gotranta and Yuvanta are compounded the latter is sometimes dropped. *Gotranta* is a word denoting a lineal descendant whose father is alive; as गार्ग्यौ. 2 descendants of Garga

(2) When a word in the masculine gender is compounded with its feminine the latter is sometimes dropped. हंसौ A male and female swan.

(3 & 4) When स्वसृ and दुहितृ are compounded with भ्रातृ and पुत्र respectively, the former are dropped. भ्रातरौ A sister and a brother पुत्रौ- A son and a daughter.

नपुंसकं तदितरैः सहैकवचनं तु वा ॥
शुक्लः पटः शुक्ला शाटी शुक्लं वस्त्रं तदिदं शुक्लं तानीमानि शुक्लानि ।

पितृशब्दो मातृशब्दसहोक्तः शिष्यते न वा ॥
यथा ॥ माता च पिता च पितरौ । मातापितरौ मातरपितरौ ॥

श्वश्रूशब्देन सह तु श्वशुरः शिष्यते न वा ॥
यथा ॥ श्वश्रूश्च श्वशुरश्च श्वशुरौ श्वश्रूश्वशुरौ ।

शिष्यते यत्परं तत्तुपूर्वंवाथत्यदादिषु ।
त्यत्तद्यदेतदिदमोऽदएकाद्वियुष्मदः ।
अस्मद्भवत्किमश्चेति द्वादशामीत्यदादयः ॥
यथा ॥ स यश्च यौ । स च यश्च तौ । त्वं च अहं च आवां ॥

---

(5) When an adj. in the neuter gender is compounded with its masculine or femenine form or both, the former alone is retained, and the compound is sometimes singular in number.

(6 & 7) When पितृ and श्वशुर are compounded respectively with मातृ and श्वश्रू the latter are sometimes dropped. Ex. पितरौ श्वशुरौ Parents.—Father- in-law and mother in-law. Dwanda compounds also occur in these. Eg माता- पितरौ or मातरपितरौ श्वश्रू श्वशुरौ

(8) The following 12 words are called Tyadadis त्यदादिः—त्यद्, तद्, यद्, एतद्, इदम्, अदस्, एक, द्वि, युष्मद्, अस्मद्, भवत्, किम्.

When two or more of these words are compounded, that which is last in the list is generally retained. सच यश्च यौ or तौ. He and this person त्वंच अहं च आवां

गवादयस्त्वतरुणग्राम्यपश्वोघबोधकाः ।
भिन्नलिंगायदियुताः स्त्रीलिंगः शिष्यते तदा ॥
यथा ॥ गौश्च गौश्च पुल्लिंगः गौश्च स्त्रीलिंगः गावः इमाः ।
इत्येवमेकशेषाःस्युरेकादशविधागताः ।
सुखबोधाय रचिते वृत्तिविग्रहसंग्रहे ॥
द्वितीयैषाह्येकशेषवृत्तिस्संपूर्णतामगात् ।
श्रीगुरुभ्योनमः । श्रीगणेशाय नमः ।

अथतद्धितवृत्तयः ॥

वाचका द्योतकाश्चेति तद्धिताद्विविधाः स्मृताः ।
अण्यादयो वाचकाःस्युर्द्योतकास्तासिलादयः ॥
अपत्याद्यर्थभेदेन वाचकाबहवोऽप्यमी ।
प्रथमादिविभक्त्यन्तप्रकृतित्वात्तु सप्तधा ॥

---

(9) When the nouns denoting the country-beasts are compounded, only those that are in the feminine gender remain; example:—गौश्च+गौश्च (masculine) +गौश्च (feminine) becomes गावः इमाः (feminine) This ends the (एकशेषवृत्तिः) Eleven on the whole comprised in (सरूपैकशेष and विरूपैकशेष)

Thathithavirthi

Thathitha terminations are of two kinds, those that convey signifigance in themselves (वाचक) and those that simply indicate certain meaning (द्योतक) अण् or अ, ठक् or इक &c. are of the former class, तसिल् or तस्, त्रल्, or त्र are of the latter class.

Although Thathitha teıminations are of several sorts owing to their several meanings, yet they are

प्रथमान्तप्रकृतिकान् प्रथमंब्रूमहेतरां ।
अणप्रत्ययाधिकारस्थान् ब्रूमस्तत्रापि तद्धितान् ॥
इहाधिकारे सर्वत्र सर्वाभ्योण् प्रत्ययो भवेत् ।
विशिष्यविहिताज्ञेया अधस्ताल्लिखनेन ते ॥
कचित् प्रकृतिनियमो विशेष्यानियमः कचित् ।
द्वावप्येतौ कचिदिति सर्वत्रेहावधार्यताम् ॥

पौषीपौर्णमासी अस्मिन् पौषः । मासः । आग्रहायणी ।

---

divided into seven classes as they are based upon seven cases.

We explain those at first that are based upon (Prathama) the first case, wherein we begin with अण् generally. The exceptions will be shown in the list.

Termination अण्(अ)

Nominative case.

General Rule:—Thathitha terminations sometimes apply to certain nouns, sometimes qualify certain nouns & sometimes apply to both.

Note: The first vowel of the case ण् क् & ञ् takes its vridhi substitute when Tadhita terminations are added.

Eg:–पौषः meaning the month in which पौषी appears.
Exeception—The term ठक् (इक) फाल्गुनिक—फाल्गुन .

(2) It is used to denote the presiding deity
Eg:—इन्द्रो देवता अस्य:—ऐन्द्रं.
Exception—शतरुद्राः देवताः अस्य – शतरुद्रीयं [च्छ] ईय.

आग्रहायणिकः । अश्वत्थः पौर्णमासी अस्मिन् आश्वत्थिकः ।
ठक् ठक्
फाल्गुनी । फाल्गुनिकः । फाल्गुनः । एवं श्रवणा । कार्त्ति-
ठक्
की । चैत्री । श्रावणिकः । श्रावणः । इत्यादि ॥ पौर्णमासी
ठक्
विशेषवाचिभ्यः प्रकृतिनियमः । विशेष्यस्य संज्ञात्वनियमश्च ॥
इन्द्रोदेवता अस्य ऐन्द्रम् । हविः । को देवता अस्य कायम् ।
हविः । शुक्रियम् । अपोनप्त्रियं अपान्नप्त्रियम् । अपोनप्त्रीयं ।
घन् घः घः छः
अपान्नप्त्रीयम् । शतरुद्रियं शतरुद्रीयम् । महेन्द्रियं माहेन्द्रम् ।
छः घः छः घः अण्
महेन्द्रीयम् । सौम्यम् । सौमी । वायव्यम् । ऋतव्यम् । पित्र्यम् ।
छः त्र्यण् यत् यत् यत्
उषस्यम् । द्यावापृथिवीयं द्यावापृथिव्यम् । एवं शुनासीर ।
यत् छः यत्
वास्तोष्पति । गृहमेधानां रूपद्वयम् । आग्नेयम् । मासिकम् ।
ढक् ठक्
प्रावृषेण्यम् । माहाराजिकम् । प्रौष्ठपदिकम् । नवयज्ञोऽस्मिन्
एण्यः ठञ् ठञ्
वर्त्तते । नावयज्ञिकः । पाकयाज्ञिकः । कालः । पूर्णमासोऽस्यां
ठक् ठक्
वर्त्तते पौर्णमासी । तिथिः । नवयज्ञादिशब्देभ्य इति नियमः ।
पंक्तिरादिरस्य पांक्तः । प्रगाथः ।

छन्दोवाचिभ्य एवायं प्रगाथश्चेद्विशेष्यकः ॥

---

(3) It is used to denote time:—

Eg. नवयज्ञः अस्मिन् वर्त्तेत—नावयज्ञिकः

पूर्णमासोऽस्यां वर्तते—पौर्णमासी [तिथिः]

This will invariably be used in this sense.

(4) पंक्तिः आदिः अस्य—पांक्तः- प्रगाथः—means the part of

सुभद्रा प्रयोजनं अस्य सौभद्रः । संग्रामः । भारताः योद्धारः अस्य भारतः । संग्रामः । विशेष्यनियमस्संग्राम इति । दण्डः प्रहरणं अस्यां । दाण्डा । क्रीडा । श्येनपातोऽस्यां श्यैनंपाता । मृगया । तैलंपाता । स्वधा । उदुम्बराः संत्यास्मिन् औदुंबरः । देशः । विशेष्यनियमोदेशइति । स्रुघ्नोनिवासः अभिजनो वा स्रौघ्नः ।

यत्र स्वयं वसति स निवास इति कथ्यते ।
पूर्वैर्यत्रोषितं स्वीयैर्विज्ञेयोभिजनस्तु सः ॥

स्रुघ्नो भक्तिरस्य स्रौघ्नः । भक्तिः सेव्यः । वासुदेवकः । अर्जुनकः ।
वुन् वुन्

प्रथमांतप्रकृतिका गता अणधिकारगाः ॥
द्वितीयांतप्रकृतिकाः कथ्यंते ते तु सांप्रतम् ॥

व्याकरणं अधीते वेद वा वैयाकरणः । आग्निष्टोमिकः । वाज-
ठक्

---

which पंक्ति (छन्दः) is the beginning.

(5) सुभद्रा प्रयोजनं अस्य-सौभद्रः संग्रामः. The particle will always govern the particular word.

[6] दण्डः प्रहरणं अस्यां दाण्डा क्रीडा (sport with clubs)

(7) उदुम्बराः सन्त्यस्मिन् औदुम्बरः देशः. (name of a country) This invariably governs the name of country.

(8) स्रुघ्नः निवासः अभिजनोवा स्रौघ्नः निवासः-the place in which one lives. अभिजनः That in which his ancestors lived.

(9) स्रुघ्नो भक्तिरस्य स्रौघ्नः =one who is strongly attached to the Srughna country.

वासुदेवो भक्तिरस्य वासुदेवकः=one who is a votary of God
वुन् अक
Vasudeva.

Accusative base.

(1) व्याकरणं अधीते वेद वा वैयाकरणः one who is learning or learned in (व्याकरण) Grammar.

पेयिकः नैयायिकः । वृत्तिं । वार्त्तिकः । लौकायतिकः । सांग्र-

ठक् ठक् ठक्

हसूत्रिकः । कालपसूत्रः । वायसाविद्यिकः । गौलक्षणिकः । पा-

ठक् ठक् ठक्

राशरकल्पिकः । आंगविद्यः । क्षात्राविद्यः । धार्मविद्यः ।

ठक्

त्रिविधा विद्या त्रिविद्या । तां अधीते वेद वा त्रैविद्यः । याव-
क्रीतं नाम आख्यानम् । यावक्रीतिकः । वासवदत्तिकः । ऐति-

ठक् ठक्

हासिकः । पौराणिकः । सर्ववेदान् अधीते सर्ववेदः । सर्वतन्त्रः ।

ठक् ठक्

सवार्त्तिकः । द्वितंत्रः । पूर्वपदिकः । उत्तरपदिकः । शतपथिकः ।

इकन् इकन् षिकन्

षष्टिपथिकः । क्रमकः । पदकः । मीमांसकः । शिक्षकः ।

षिकन् वुन् वुन् वुन् वुन्

न्यायं अधीते वेद वा नैयायिकः one who is learning or learned in; (न्याय) Logic.

ठक्

त्रिविधा विद्या त्रिविद्या तां अधीते वेद वा त्रैविद्यः one who is learning or learned in three Sciences.

यावक्रीतं नाम आख्यानं अधीते यावक्रीतिकः one who has studied.

ठक्

or is studying यावक्रीत (name of a book)

वासवदत्तां (नाम आख्यायिकां) अधीते वासवदत्तिकः one who has studied or is studying the book वासवदत्ता.

ऐतिहासिकः one who has studied Ithihasa.

ठक्

पौराणिकः one who has studied Purana.

ठक्

क्रमकः one who has studied Krama अक.

वुन्

पदकः one who has studied Pada अक.

वुन्

वासंतिकः । आथर्वणिकः ।
ठक् ठक्

पाणिनिना प्रोक्तं पाणिनीयम् । तदधीते वेद वा । पाणिनीयः । पाणिनीया । अष्टौ अध्यायाः प्रमाणं अस्य अष्टकम् । पाणिनेः सूत्रम् । तदधीते अष्टकः । कठेन प्रोक्तं अधीते । कठः ॥ स्रुघ्नं गच्छति । स्रौघ्नः । पंथाः दूतोवा ॥ स्रुघ्नं अभिगच्छति । स्रौघ्नं । कान्यकुब्जद्वारं । विशेष्यनियमः द्वारमिति ॥ सुभद्रामधिकृत्य कृतोग्रंथः । सौभद्रः । शिशुक्रंदीयः । किरातार्जुनीयः । विक्रमोर्वशीयः । इत्यादि ॥
छः छः छः

तृतीयांतप्रकृतिका यथा ॥

कषायेण रक्तं वस्त्रं काषायम् । मांजिष्ठम् । लाक्षया रक्तं लाक्षिकम् ।
ठक्

पाणिनिना प्रोक्तं पाणिनीयं तदधीते वेद वा पाणिनीयः one who has studied the grammar first revealed by Panini.

कठेन प्रोक्तं अधीते कठः one who has studied the treatise made by कठ.

(2) स्रुघ्नं गच्छति स्रौघ्नः पन्थाः दूतो वा Either (1) the road leading to Srughna country or (2) the messenger proceeding thereto.

स्रुघ्नं अभिगच्छति स्रौघ्नं (कान्यकुब्जद्वारं) The gate of facing the Sru-Kanyakubja ghna country.

(3) सुभद्रां अधिकृत्य कृतो ग्रन्थः सौभद्रः The story or treatise relating to Subhadra.

किरातार्जुनावधिकृत्य कृतो ग्रन्थः किरातार्जुनीयः a treatise relating to Kirata and Arjuna. ईय. Dwandva compound.

एवं विक्रमोर्वशीयः a treatise treating of Vikrama and Urvasi.
छः

रौचनिकम् । शाकलिकम् । कार्दमिकम् । शाकलः कार्दमः । नी-
ठक् ठक् ठक्
ल्या रक्तं नीलं पीतकम् । हारिद्रम् । माहाराजनम् ॥
अन् कन् अञ् अञ्

इह रञ्जनसाधनवाचकादिति प्रकृतिनियमः ॥

पुष्येण युक्तं पौषम् । अहः । पौषी । रात्रिः । द्वन्द्वात् ।
तिष्यपुनर्वसवीयम् । अहः । राधानूराधीया । रात्रिः । अत्र
छः छः
नक्षत्रवाचिप्रकृतिनियमः । काल इति विशेष्यनियमश्च ।

Instrumental base

(1) कषायेण रक्तं वस्त्रं काषायम् a cloth dyed in red (Kashaya)

लाक्षया रक्तं लाक्षिकम् a cloth or thing dyed in Laksha
ठक्
juice. This particle invariably accompanies the words denoting colour.

(2) पुष्येण युक्तं पौषं अहः The day on which Pushya constellation appears.

पौषी रात्रिः. The night on which Pushya constellation appears.

तिष्यपुनर्वसवीयम्. The day on which the two constellations Thishya and Punarvasu appear.

राधानूराधीया The night on which Radha and Anura-
छः
dha appear. The particle ईय appears in these and similar Dwandva compounds.

Note:—This termination will always govern words denoting time.

(3) वसिष्ठेन दृष्टं साम वासिष्ठम् The part of the Veda called Sama, founded by Vasishta.

वासिष्टेन दृष्टं साम वासिष्टम् । औशनसम् । औशनम् । वामदेव्यम्
ड्यत्
साम्नोविशेष्यत्वम् ॥

वस्त्रैः परिवृतः वास्त्रः । रथः । अत्र रथ इति विशेष्यनियमः ॥

कुशांबेन निर्वृत्ता कौशांबी । चक्षुषा गृह्यते चाक्षुषम् । श्रावणः । औपनिषदः ॥ अश्वैः उह्यते आश्वः ॥ पाणिनिना प्रोक्तं पाणिनीयम् ॥ सुदाम्ना एकदिक् सौदामनी ॥ पाणिनिना उपज्ञातं
छः
पाणिनीयम् ॥ वररुचिना कृतोग्रंथः वाररुचः ॥ संज्ञायां माक्षि-
छः

वामदेव्यं The part of the Veda, called Sama, founded
ड्यत्
by Vamadeva.

Note:—This termination always governs SamaVeda.

(4) वस्त्रैः परिवृतः वास्त्रः रथः a car surrounded by cloth (hangings)

Note:—This always governs words denoting car.

(5) कुशाम्बेन निर्वृत्ता कौशाम्बी नगरी a town named Kousambi founded by the king Kusamba.

(6) चक्षुषा गृह्यते चाक्षुषम् a thing to be perceived by the eyes.

(7) अश्वैरुह्यते आश्वः a vehicle drawn by horse.

(8) पाणिनिना प्रोक्तं पाणिनीयम् that which was first
छः
revealed by Panini.

(9) सुदाम्ना एकदिक् सौदामनी that which is produced in the direction of the mountain named Sudama. Lightning.

(10) पाणिनिना उपज्ञातं पाणिनीयम् That which was first
छः
perceived by the supreme wisdom of Panini.

(11) वररुचिना कृतो ग्रन्थः वाररुचः a treatise made

काभिः कृतं माक्षिकम् । मधु ॥

चतुर्थ्यन्तप्रकृतिकाः न सन्त्यणधिकारगाः ॥

पञ्चम्यन्तप्रकृतिकान् कथयामोऽधुना ततः ॥

स्रुघ्नादागतः स्रौघ्नः । शुल्कशालाया आगतः शौल्कशालिकः ।
ठक्
औपाध्यायकः । पैतामहकः हौतृकं । मातृकं । भ्रातृकं । पित्र्यं ।
वुञ् वुञ् ठञ् ठञ् ठञ् यत्
पैतृकम् । समादागतं समरूप्यम् । समीयम् । विषमरूप्यम् । विष-
ठञ् रूप्य छ रूप्य
मीयम् । देवदत्तरूप्यम् । दैवदत्तम् । सममयम् । विषममयम् । दे-
छ रूप्य मयट् मयट्
वदत्तमयम् । हिमवतः प्रभवति हैमवती । गङ्गा । विदूरात् प्रभवति
मयट्
वैदूर्यः । मणिः ।
ञ्यः

---

by Vararuchi.

(12) मक्षिकाभिः कृतं माक्षिकं मधु. That which was formed by bees, viz, honey.

Dative base——————Nil

Ablative base

(1) स्रुघ्नादागतः स्रौघ्नः one come from the Srughna country.

शुल्कशालायाः आगतः शौल्कशालिकः one come from the toll -gate.
ठक्

(2) हिमवतः प्रभवति हैमवती गंगा That which issued from Himavat or Himalaya. viz, Ganga, Ganges.

विदूरात् प्रभवति वैदूर्यः मणिः that which came out of the vidoora mountain viz Ruby.

(1) अथ षष्ठीप्रकृतिकाः कथ्यन्ते ते तु सम्प्रति ॥
यथा । उपगोरपत्यं औपगवः ॥

अपत्यं केवलं गोत्रं युवसंज्ञमिति त्रिधा ॥

गर्गस्य गोत्रापत्यं गार्ग्यः । गर्गस्य युवापत्यं गार्ग्यायणः ।
यञ् फक्

अदन्तानां च बाह्वादेरिञ्प्रत्यय इह स्मृतः ॥

दाक्षिः । बाहविः । सौमित्रिः । सुधातुः सौधातकिः । गंगायाः
इञ् इञ् इञ् इञ्
गांगः । गांगायनिः । गांगेयः । पौत्रः । दौहित्रः । शिवादेः
फिञ् ढक् अञ् अञ्
शैवः । यामुनः । नार्मदः । वासिष्ठः । वैश्वामित्रः । वासुदेवः । नाकुलः । साहदेवः । द्वयोः मात्रोः अपत्यं द्वैमातुरः ।

Genitive Base.

(1) उपगोः अपत्यं पुमान् औपगवः (1)son of उपगु General अण् अपत्य is of 3 kinds viz:—कैवलापत्यं, गोत्रापत्यं & युवापत्यं. केवलापत्य the direct son· गोत्रापत्यं a son begot in the family and includes all commencing from the son's son. युवापत्य a son in the fourth degree, the progenitor still living. The particle in युवापत्यं should be added on to the base in गोत्रापत्यं.

Eg to केवलापत्यं is औपगव.

Eg to गोत्रापत्यं is गर्गस्य गोत्रापत्यं गार्ग्यः Exception य including all commencing from Garga's grandson.

Eg to युवापत्यं गर्गस्य युवापत्यं गार्ग्यायणः the great-grandson of गर्ग the latter being alive.

Exception इञ् दक्षस्य अपत्यं पुमान् दाक्षिः; सुमित्रा सौमित्रिः गंगा गांगः गांगायनिः गांगेयः
फिञ् ढक्

द्वयोः मात्रोः अपत्यं द्वैमातुरः one begot by two mothers जरा-

षाण्मातुरः । भाद्रमातुरः । कन्यायाः अपत्यं कानीनः । स्त्री-
प्रत्ययांतानां वैनतेयः । रौहिणेयः । कल्याण्याः काल्याणिनेयः ।
ढक् ढक् ढक्
बंधक्याः बांधकिनेयः । कुलटायाः कौलटिनेयः । कौलटेयः ।
ढक् ढक् ढक्
कौलटेरः । चाटकैरः । अपत्यं स्त्री तु चटका । गौधेरः । गौ-
ढ्रक् ऐरक् ढ्रक्
धेयः । गौधारः : जाडारः । पांडारः ।
ढक् आरक् आरक् आरक्

अंगहीनाः शीलहीनाः क्षुद्रास्ताभ्यस्तु ढक् ढ्रकौ ॥

यथा । काणेयः । काणेरः । दासेयः । दासेरः । पैतृष्वस्रीयः
छण्
पैतृष्वसेयः । मातृष्वस्रीयः । मातृष्वसेयः । श्वशुर्यः । स्वस्रीयः ।
ढक् छण् ढक् यत् छ
भ्रातृव्यः । भ्रात्रीयः । रैवतिकः । कुर्वादेः कौरव्यः । सेनांतस्य
व्यन् छः ठक् ण्यः
हारिषेण्यः । लाक्षण्यः । शिल्पिनां तांतुवाय्यः । कौम्भकार्यः ।
ण्यः ण्यः ण्यः ण्यः
नापित्यः । हारिषेणिः । लाक्षणिः । तान्तुवायिः । कौंभकारिः ।
ण्यः इञ् इञ् इञ् इञ्

सन्धः षण्णां मातृणां अपत्यं षाण्मातुरः one begot by 6 mothers name of god Subrahmania. कन्या कानीनः=व्यास son of मत्स्यगन्धी, or कर्ण son of कुन्ती. कन्या is turned into कनीन. विनता वैनतेयः Femenine gender where ढक् comes in. अंगहीनः शीलहीनः Here the exceptions ढक् ढ्रक् come in. Eg काण काणेयः काणेरः=son of a blind man दास दासेयः दासेरः =son of a menial servant. पितृष्वसृ father's sister. मातृष्वसृ mother's sister पैतृष्वस्रीयः पैतृष्वसेयः मातृष्वस्रीयः मातृष्वसेयः Exception छ ईय ढ एय. शिल्पी manufacturer तन्तुवाय तान्तुवाय्यः son of a cloth weaver. कुम्भकारः कौम्भकार्यः son of a pot·

नापितायनिः । ताक्ष्णः । ताक्षण्यः ।
फिञ् अण् ण्यः

देशक्षत्रोभयार्थेभ्यस्तद्राजाः स्युरञादयः ।
अपत्ये राज्ञि च स्युस्ते लुप्ता बहुषु चास्त्रियाम् ॥

यथा । इक्ष्वाकूणां अपत्यं राजा वा ऐक्ष्वाकः ऐक्ष्वाकौ इक्ष्वाकवः । एवं पाञ्चालः । पौरवः । पाण्ड्यः । आङ्गः । वांगः । कौसल्यः । कौरव्यः । नैषध्यः । बहुत्वे पञ्चालाः । इत्यादि ।
अञ् अञ् अण् ड्यण् अण् अण् ञ्यञ् ण्यः ण्यः

कंबोजादिषु सर्वत्र लुप्तास्तद्राजसंज्ञकाः ॥

यथा । कंबोजानां अपत्यं राजा वा कंबोजः । चोलः । शकः । केरलः । यवनः । क्वचिल्लोपो न । पाञ्चाली । वैदर्भी । इत्यादि । पितुर्भ्राता पितृव्यः । मातुर्भ्राता मातुलः । मातुः पिता
व्यः डुलच्

-ter नापित नापित्यः- son of a barber. Exception ण्य य or (तांतुवायिः कौम्भकारिः इञ् इ) नापितायनिः फिञ् आयनिः. When the base denotes king and country it loses its Thadhithavrithi in its plural significance except in the case of feminine gender. It goes by the name of तद्राज Eg इक्ष्वाकूणां अपत्यं राजा वा ऐक्ष्वाकः ऐक्ष्वाकौ इक्ष्वाकवः पाञ्चालः पाञ्चालौ पञ्चालाः The Thathithavrithi disappears in the case of कम्बोज &c कम्बोजानां अपत्यं राजा वा कम्बोजः कम्बोजौ कम्बोजाः It does not become काम्बोज. Similarly are चोल शक केरल and यवन.

(2) पितुः भ्राता पितृव्यः father's brother. Exception व्य. मातुः भ्राता मातुलः. mother's brother. Exception डुलच्, -उल मातुः पिता मातामहः mother's father. Exception डामहच् आमह. पितुः पिता पितामहः father's father.

मातामहः । पितुः पिता पितामहः । अवेः धुग्धं अविसोढम् ।
डामहच् डामहच् सोढ

अविदूसम् । अविमरीसम् । काकानां समूहः काकम् । बाकम् ।
दूस मरीसच्

भिक्षाणां भैक्षम् । गर्भिणीनां गार्भिणम् । युवतीनां यौवनम् ।

यौवतम् । औपगवकम् । औक्षकम् । औष्ट्रकम् । औरभ्रकम् ।
अञ् वुञ् वुञ् वुञ् वुञ्

राजकम् । राजन्यकम् । राजपुत्रकम् । वात्सकम् । मानुष्यकम् ।
वुञ् वुञ् वुञ् वुञ् वुञ्

आजकम् । वार्धकम् । कैदार्यम् । कैदारकम् । कैदारिकम् ।
वुञ् वुञ् यत् वुञ् ठक्

गाणिक्यम् । ब्राह्मण्यम् । बाडव्यम् । माणव्यम् । ग्रामता ।
यञ् यत् यत् यत् तल्

जनता । बन्धुता : गजानां गजता । सहायता । पशूनां स-
तल् तल् तल् तल्

मूहः पार्श्वम् । कापोतम् । मायूरम् । साक्तुकम् । हास्तिकम् ।
णस् अञ् अञ् ठक् ठक्

धैनुकम् ॥ कैश्यम् ॥ कैशिकम् ॥ अश्वीयम् ॥ आश्वम् ॥
ठक् यञ् ठक् छ अण्

---

(3) अवेः दुग्धं अविसोढं अविदूसं अविमरीसं milk of sheep Exception सोढ दूस मरीस.

(4) काकानां समूहः काकं crowd of crows बक बाकं बक (collection of duck) वुञ् अक उष्ट्र औष्ट्रकं herd of camels राजन् राजकं Assumbly of kings Exception or राजन्य राजन्यकम् crowd of Kshatri-yas. वत्स वात्सकं collection of children or calves. वृद्ध वार्द्धकं collection of old people. केदार कैदार्यं कैदारकं कैदारिकं. य अक इक collection of fields. गणिका गाणिक्यं, (य) collection of Dasi s. ग्राम जन बन्धु ग्रामता जनता and बन्धुता (तल्) feminine. कपोत मयूर कापोतं मायूरं अञ् अ. हस्ति धेनु हास्तिकं धैनुकं (ठक् इक) clus-

पाश्या ॥ तृण्या ॥ धूम्या ॥ वन्या ॥ वात्या ॥ खलानां खल्या
य य य य य य

खलिनी ॥ गव्या ॥ गोत्रा ॥ रथ्या ॥ रथकड्या ॥
इनि य त्र य कड्यच्

शिबीनां विषयः शैवः । देशः । विषयः अत्यन्तपरिशीलित इत्यर्थः ।
राजन्यानां विषयो देशः राजन्यकः ॥ शिबीनां निवासः शैबः ॥
वुञ्

विदिशायाः अदूरभवं वैदिशम् ॥

इतः प्रभृति केचित्तु प्रत्ययाश्चातुरर्थिकाः ॥
तदस्त्यास्मिन् देश इति तेन निर्वृत्तमित्यपि ॥
तथा तस्य निवासश्च तस्यादूरभवोऽपि च ॥
इत्यर्थेषु चतुर्षु स्युर्वक्ष्यमाणास्तु तद्धिताः ॥
चतुरर्थ्यां समानानि रूपाणीत्यवधार्यताम् ॥

---

ter of hairs. केश कैश्यं कैशिकम् (य ठ इक) अश्व अश्वीयं आश्वं collection of horses. पाश तृण धूम वन वात पाश्या. तृण्या धूम्या वन्य वात्या (feminine) य. गो गव्या or गोत्रा collection of cows (Feminine) य त्र. रथ रथ्या or रथकड्या collection of cars. य कड्य.

(4) शिबीनां विषयः शैवः country in which the Sibi families reside.

तेषां निवासः शैवः town in which the Sibi families reside.

(5) विदिशायाः अदूरभवं वैदिशम् that which is not far from the town Vidisa.

The following termination in (6) is used in four different senses.

(6) कुमुदानां निवासः इत्यादि कुमुदिकम् the place where
ठच्

Kumuda flowers are produced. &c.

कुमुदानां निवास इत्यादिषु कुमुदिकम् । तृणसम् ॥ प्रेक्षी ॥
ठच् स इनि

अश्मरम् ॥ साखेयम् ॥ बल्यम् ॥ पान्थायनः ॥ वाराहकः ॥
र ढञ् य फक् कक्

कौमुदिकः ॥ शर्कराणां निवास इत्यादि । शर्करा ॥ शार्करम् ॥
ठक् लुप् अण्

शार्करिकम् ॥ शर्करीयम् ॥ शार्करकम् ॥ इक्षुमती ॥ नदी ॥
ठक् छ कक् मतुप्

कुमुद्वान् ॥ नड्वान् ॥ वेतस्वान् ॥ नड्वलः ॥ शाद्वलः ॥
ड्मतुप् ड्मतुप् ड्मतुप् वलच् वलच्

इति चातुरर्थिकाः ॥ उपगोरिदं औपगवम् ॥ संवोढुरिदं
सांवहित्रम् । रथ्यम् ॥
यत्

वाहनार्थकपूर्वाणां शब्दानामञ् विधीयते ॥

यथा ॥ अश्वरथस्य इदं आश्वरथम् ॥ इत्यादि ॥ हालिकम् ॥
ठक्

तृणसम् (स) The place where (तृण) grass is produced.
शर्कराणां निवासः शर्करा शार्करं शार्करिकं शर्करीयं शार्करकम् These
लुप् अण् ठक् छ कक्
five forms signify the place where शर्करा stones are found.

इक्षुमती नदी River flowing through lands where sugar-
मतुप्
canes are found in abundance.

कुमुद्वान् possessed of Kumuda flowers नड्वान् overgrown
ड्मतुप्
with Nada plants.

वेतस्वान् overgrown with vethasa trees. शाद्वलः over-
ड्मतुप् ड्वलच्
grown with tender grass.

मौरिकम् ॥ अग्नीधः शरणं आ ग्नीध्रम् ॥ समिधां आधानः सामिधेन्यः
ठक् रण् षेण्यण्
मन्त्रः ॥ सामिधेनी ॥ ऋक् ॥ तव इदं तावकम् ॥ तावकीनम् ॥
खञ्
मम इदं मामकम् ॥ मामकीनम् ॥ युवयोः युष्माकं वा इदं यौष्माकम्
खञ्
यौष्माकीणम् ॥ आवयोः अस्माकं वा इदं आस्माकम् ॥ आस्माकीनम्
खञ् खञ्
अश्मनो विकारः आश्मनः ॥ आश्मः ॥ भास्मनः ॥ मार्त्तिकः ॥

स्युः प्राण्योषधिवृक्षेभ्यो विकारेऽवयवेपि च ॥

यथा ॥ मयूरस्य विकारः अवयवो वा मायूरः ॥ मौर्वम् ॥ पैप्पलः ।

विकारेऽवयवे वा स्यात्सर्वप्रकृतिकोमयट् ।
मयडर्थो यदि भवेत् भक्ष्यमाच्छादनञ्च न ॥

---

(7) उपगोरिदं औपगवम् Pertaining to Upagoo.

(8) अग्नीधः शरणं आग्नीध्रम् a sanctuary of the person
रण्
who performs the sacrifice.

(9) समिधां आधानः सामिधेन्यः a hymn with which an
षेण्यण्
offering is made. सामिधेनी (Feminine)

(a) तव इदं तावकं तावकीनम् Pertaining to you (खञ्)	}	Singular
(b) मम इदं मामकं मामकीनम् Pertaining to me (खञ्)	}	
(c) यौष्माकं यौष्माकीणम् Pertaining to you	}	dual or plural
(d) आस्माकं आस्माकीनम् pertaining to us	}	

Note:—(a) to (d) illustrate no, (7)

(10) (*a*) अश्मनो विकारः आश्मनः or आश्मः made of or compounded of.

(*b*) मयूरस्य विकारः अवयवो वा मायूरः made of Mayoora or a number or portion of Mayoora.

यथा ॥ अश्ममयम् ॥ आश्मनम् ॥ इत्यादि ॥ जातुषम् ॥ त्रापुषम् ॥ शामीलम् ॥ शामीली ॥ स्रुक् ॥ नित्यमयडन्तो यथा ॥

ष्लञ्

आम्रमयम् ॥ शरमयम् ॥ त्वङ्मयम् ॥ वाङ्मयम् ॥ इत्यादि ॥ गोः पुरीषं गोमयम् ॥ एण्याः ऐणेयम् ॥ एणस्य ऐणम् ॥ गव्यम् ॥

ढञ्

पयस्यम् ॥ इत्यादि ॥

विकारावयवार्थस्य लुका लोपः फले स्मृतः ।
प्लक्षादिभ्यस्तु शब्देभ्यः फलेप्येष न लुप्यते ॥

आमलक्याः फलं आमलकम् ॥ इत्यादि ॥ प्लक्षादेः फलं

मूर्वा मौर्वः made of Moorva (plants) a portion of such plants.

पिप्पल- पैप्पलः made of Pippala tree or a number or portion of Pippala trees.

अश्ममयं आश्मनम् The termination मयट् is also used sometimes. But these derivatives do not denote eatables or articles of clothing.

जतु sealing wax. त्रपु lead. शमी a tree. जातुषम् त्रापुषम् शामीलं made of or pertaining to जतु त्रपु or शमी.

आम्रमयम् made of Mango tree or a part of the tree itself. शरमयम् made of reeds (शर).

(c) गोः पुरीषं गोमयम् The feaces (urine & dung) of cows.

(d) एणी deer- ऐणेयम् skin &ce of deer (Feminine). एण deer. ऐणम् skin &c of deer (Masculine). गव्यम् Pertaining to गो; viz Milk &ca. पयस्यम् Pertaining to milk viz, curd &ca.

(e) आमलक्याः फलं आमलकम् a kind of berries. When the derivative means a fruit, the termination is dro-

प्लाक्षम् ॥ नैयग्रोधम् ॥ ऐंगुदम् ॥ जम्ब्वाः फलं जम्बूः जम्बु जाम्बवम् ॥

शुष्काः पाकेन ये तेषां फलप्रत्ययलुब्भवेत् ॥
प्रकृतेर्लिंगवचने लुपा लोपो यदा भवेत् ॥

यथा ॥ व्रीहीणां फलानि व्रीहयः ॥ मुद्गानां फलानि मुद्गाः ॥

पुष्पमूलेषु वाच्येषु प्रायेण लुबयं भवेत् ॥

मल्लिकायाः पुष्पं मल्लिका ॥ जाती ॥ विदार्याः मूलं विदारी ॥ क्वचिन्नलुप् ॥ पाटलानि पुष्पाणि ॥ साल्वानि मूलानि ॥

पुष्पमूलप्रत्ययानां लुका लोपः क्वचिद्भवेत् ॥

अशोकस्य पुष्पं अशोकम् ॥ करवीरम् ॥

हरीतक्यादिषु फलप्रत्ययोलुप्यते लुपा ॥
लिंगमेव प्रकृतिवत् वचनं तु यथायथम् ॥

यथा ॥ हरीतक्याः फलानि हरीतक्यः ॥

---

pped. *Exception* प्लाक्षम् Pertaining to Plaksha नैयग्रोधम् Pertaining to the tree Nyagrodha. ऐंगुदं Pertaining to the tree Inguda. जम्ब्वाः फलं जम्बूः जम्बु जाम्बवम् These three forms signify a kind of fruit, jamboo. (1) व्रीहयः a kind of grain also plant. (2) मुद्गाः a kind of grain also plant. (3) मल्लिका flower of the creeper Mallika also the creeper. (4) जाती flower of the creeper jati also the creeper. (5) विदारी root of the plant vidari also the plant vidari. *Note*:—When acorns and grains are denoted by the derivative, the termination is dropped; and the word retains the Gender and Number of the base as in (i to v). पाटलानि Patala flowers. साल्वानि Roots of Salwa trees. अशोकस्य पुष्पं अशोकम् Asoka flower. करवीरम् Karavira flower. हरीतक्याः फलानि हरीतक्यः a kind of berries(கடுக்காய்).

सप्तम्यन्तप्रकृतिका यथा ॥

भ्राष्ट्रे संस्कृताः भ्राष्ट्राः ॥ अष्टसु कपालेषु संस्कृतः अष्टाकपालः ॥ शूले शूल्यम् । उखायां उख्यम् । दध्नि दाधिकम् । उदश्विति औदश्वितम् । औदश्वित्कम् । क्षैरेयम् ॥
ठक् ढञ्

सर्वत्रेह विशेष्यस्य भक्ष्यत्वं तु नियम्यते ॥
क्षैरेयीयं यवागूरित्यभक्ष्येऽपि प्रयोगतः ॥

स्रुघ्ने जातः स्रौघ्नः । प्रावृषि प्रावृषिकः । शारदकाः दर्भ-
ठप् वुञ्
विशेषाः मुद्गविशेषाश्च । पूर्वाह्णकः । अपराह्णकः । आर्द्रकः ।
वुन् वुन् वुन्
मूलकः । प्रदोषकः । अवस्करकः । पथि जातः पन्थकः । अमा-
वुन् वुन् वुन् वुन्
वास्यकः । अमावास्यः । श्रविष्ठः । फल्गुनः । अनूराधः । स्वा-
वुन् अ
तिः । तिष्यः । पुनर्वसुः । हस्तः । विशाखः । अषाढः । बहुलः ॥

जातार्थस्येह सर्वत्र लुका लोपोऽवधार्यताम् ॥

---

* Locative base.

(1) भ्राष्ट्रे संस्कृताः भ्राष्ट्राः Prepared in Brashtra (vessel) Eatables अष्टसु कपालेषु संस्कृतः अष्टाकपालः Prepared in 8 vessels viz पुरोडाश. शूले शूल्यम् fried by means of a Soola.
यत्

(2) स्रुघ्ने जातः स्रौघ्नः Born in or produced in the country Srughna. प्रावृषिकः Produced in the rainy sea-
ठप्
son. शारदकाः Produced in Sarad season. पूर्वाण्हकः Pro-
वुञ् वुन्
duced in the early part of the day. श्रविष्ठायां जातः श्रविष्ठः Born under the constellation of Sravishta [Mascu-

स्त्रियां चित्रारेवतीभ्यां रोहिण्या अपि लुग्भवेत् ॥

यथा ॥ चित्रायां जाता चित्रा । रेवती । रोहिणी । फल्गुन्यां जाता फल्गुनी । अषाढा । श्राविष्ठीयः । आषाढीयः । गोस्थाने
छण् छण्
जातः गोस्थानः । गोशालः । खरशालः । वत्सशाले । वात्सशालः । वत्सशालः । आभिजितः । अभिजित् । आश्वयुजः । अश्वयुक् । शातभिषजः । शातभिषः । शतभिषक् । रौहिणः । रौहिणः । स्रुघ्ने कृतः लब्धः क्रीतः कुशलः वा स्रौघ्नः । स्रुघ्ने प्रायेण भवति स्रौघ्नः । उपजानु प्रायेण भवति औपजानुकः । औपकर्णिकः
ठक् ठक्
। औपनीविकः ॥ स्रुघ्ने सम्भूतः स्रौघ्नः । कोशे सम्भूतं
ठक्
कौशेयम् । हेमन्ते साधुः हैमन्तः प्रावारः । वसन्ते पुष्प्यन्ति
ढञ्

(line) चित्रायां जाता चित्रा Born under the constellation of Chitra. Feminine.

Note.—When the base denotes a star or constellation the termination is dropped.

(3) स्रुघ्ने कृतः लब्धः क्रीतः कुशलः वा स्रौघ्नः means respectively made in, obtained in, purchased in or skilled in the Srughna country.

(4) स्रुघ्ने प्रायेण भवति स्रौघ्नः Found in abundance in Srughna.

(5) स्रुघ्ने सम्भूतः स्रौघ्नः Produced in plenty in Srughna. कोशे कौशेयम् Produced by Kosa; viz. Silk.

(6) हेमन्ते साधुः हैमन्तः adopted to the dewy season, viz. Blankets.

(7) वसन्ते पुष्प्यन्ति वासन्त्यः creepers that blossom in Vasantha season.

वासन्त्यः । शरदि पच्यन्ते शारदाः शालयः ॥

साधु पुष्यत्पच्यमानेष्वेषु स्युः कालवाचकात् ॥
तथैवोप्ते देयमृणे व्याहारे चापि तादृशात् ॥

यथा । हेमन्ते उप्ताः हैमन्ताः यवाः । आश्वयुज्यां उप्ताः आ-
श्वयुजकाः (वुञ्) माषाः । ग्रीष्मे उप्यन्ते ग्रैष्मकाः (वुञ्) । ग्रैष्माः ।
वासन्तकाः (वुञ्) वासन्ताः । मासे देयं ऋणं मासिकम् (ठञ्) । निशायां व्या-
हरति नैशः । नैशिकः (ठक्) । मृगः विशेष्यः । स्रुघ्ने भवः स्रौघ्नः ।
दिश्यम् (यत्) । स्वर्ग्यम् (यत्) । दन्त्यम् (यत्) । कण्ठ्यम् (यत्) । एवं अन्यशरीरावयवे-
भ्योऽपि द्रष्टव्यम् ॥

कलश्यां भवः कालशेयः (ढञ्) । एवं कौक्षेयम् (ढञ्) । वास्तेयम् (ढञ्) । आहे-
यम् (ढञ्) । ग्रैवेयम् (ढञ्) । ग्रैवम् (अण्) । गम्भीरे भवं गाम्भीर्यम् (ञ्यः) । अव्ययीभा-
वादप्येवम् ॥ परिमुखं भवं पारिमुख्यम् (ञ्यः) । आभिमुख्यम् (ञ्यः) । कचिन्न ।

---

(8) शरदि पच्यन्ते शारदाः The corns that flourish in Sarad season.

(9) हेमन्ते उप्ताः हैमन्ताः The corn that grows in Hemanta season.

(10) मासे देयं ऋणं मासिकम् Debt due by the month.

(11) नैशः or नैशिकः an animal that delights during nights.

(12) स्रुघ्ने भवः स्रौघ्नः Being or living in the Srughna country. दन्त्यम् (यत्) Pertaining to teeth. कण्ठ्यम् Pertaining to throat. परिमुखं भवं पारिमुख्यम् (ञ्य) appearing around the face.

Avyayibhava compounds. आभिमुख्यम् appearing

औपकूलम् । अन्तर्वेश्म भवं आन्तर्वेश्मिकम् । आन्तर्गणिकम् ।
ठञ् ठञ्

आध्यात्मिकम् । एवम् ॥ आधिदैविकम् । आधिभौतिकम् । ऐ-
ठञ् ठञ् ठञ्

हलौकिकम् । पारलौकिकम् । पारिग्रामिकम् । आनुग्रामिकम् ।
ठञ् ठञ् ठञ् ठञ्

जिह्वामूलीयम् । अंगुलीयम् । कवर्गीयम् । वर्ण्यम् । अशब्देतु ।
छ छ छ

मद्वर्ग्यः मद्वर्गीणः । मद्वर्गीयः ॥
यत् ख छ

साधारणाः केचन स्युर्जाताद्यर्थेषु केषु चित् ॥

यथा ॥ राष्ट्रे जातः कृतः लब्धः क्रीतः कुशलः सम्भूतः भवः राष्ट्रा
गतं इत्यादि । यथासम्भवं विग्रहः कर्त्तव्यः । राष्ट्रियः । अवारीणः ।
घः ख

पारीणः । अवारपारीणः । पारावारीणः । ग्राम्यः । ग्रामीणः ।
ख ख ख य खञ्

ग्रामेयकः । कुत्सितनात्रेयः । कत्रयः । तत्र जातादिः । कात्रेयकः ।
ढकञ् ढकञ्

नागरेयकः । नादेयम् । माहेयम् । दक्षिणा इत्यव्ययम् । दा-
ढकञ् ढञ् ढञ्

क्षिणात्यः । पाश्चात्यः । पौरस्त्यः । कापिश्यां जातं कापिशायनम् ।
त्यक् त्यक् त्यक् ष्फक्

---

towards or around the face. आध्यात्मिकम् produced or appearing within [the body] आधिदैविकम् produced by God or creator. आधिभौतिकम् produced by the Elements. Thathpurusha compounds ऐहलौकिकम् produced in or obtainable in this world. पारलौकिकम् produced in or obtainable in the other world. जिह्वामूलीयम् (छ) produced by the root of the tongue. राष्ट्रे जातः इत्यादि राष्ट्रियः=इय= produced in the Rashtra, country &ca. ग्राम्यः ग्रामीणः

मधु । कापिशायनी । द्राक्षा । दिविभवं दिव्यम् । एवं प्राच्यम् ।
यत् यत्

अवाच्यम् । उदीच्यम् । प्रतीच्यम् । अमाभवः अमात्यः । एवं
यत् . यत् त्यप्

इहत्यः । क्वत्यः । ततस्त्यः । तत्रत्यः । औपरिष्टः । आरातीयः ।
छः

आरण्याः । सुमनसः । दूरादागतः दूरेत्यः । उत्तरादागतः औत्तराहः ।
एत्य आहञ्

ऐषमस्त्यम् । ऐषमस्तनम् । एवं ह्यस्त्यम् । ह्यस्तनम् । श्वस्त्यम् ।
त्यप् ट्युं

शौवस्तिकम् । पूर्वस्यां शालायां । भवः पौर्वशालः । एवं पौर्वमद्रः ।
ठञ् ञः

आपरमद्रः । शालीयः । मालीयः । भावत्कम् । भवदीयम् । आप-
छ छ ठक् छस्

त्कालिकी । आपत्कालिका । नागरकः । चोरः शिल्पी वा । नागरः ।
ठञ् ञिठ वुञ्

ब्राह्मणः । आरण्यकः । पन्थाः । अध्यायः न्यायः मनुष्यः विहारः ।

हस्ती वा । मुखतः भवं मुखतीयम् । पार्श्वतीयम् । जनकीयम् ।
छ छ छ

ग्रामेयकः produced in the village. दाक्षिणात्यः produced or born in the south. पाश्चात्यः produced or born in the West. पौरस्त्यः produced or born in the East. कापिश्यां जातं कापिशायनम् मधु wine (Neuter), कापिशायनी द्राक्षा creeper (Feminine). दिव्यम् produced or born in Swarga. प्राच्यम् produced or born in the East. प्रतीच्यम् produced or borns in the West. अमात्यः staying near, viz, Minister इहत्यः staying or living here. क्वत्यः wherefrom coming. आरण्याः-सुमनसः flowers growing in forests. दूरेत्यः come from a distance. औत्तराहः come from the northern country. पूर्वस्यां शालायां भवः पौर्वशालः residing in the eastern portion. नागरकः चोरः Thief. नागरः ब्राह्मणः Brahman.

परकीयम् । राजकीयम् । पर्वतीयः । मनुष्यः । अन्यत्र पर्वतीयानि ।
छ छ छ छ
पार्वतानि वा । फलानि । तव मम वा इदं त्वदीयम् मदीयम् । ता-
अण् छ छ
वकम् । मामकम् । तावकीनम् । मामकीनम् । युवयोः आवयोः यु-
खञ् खञ्
ष्माकम् । अस्माकम् वा इदमित्यादि युष्मदीयम् । अस्मदीयम् ।
छ छ
यौष्माकम् । आस्माकम् । यौष्माकीणम् । आस्माकीनम् । अर्घ्यम् ।
खञ् खञ् यत्
एवं परार्घ्यम् । अवरार्घ्यम् । अधमार्घ्यम् । उत्तमार्घ्यम् । पौ-
र्वार्धिकम् । पूर्वार्घ्यम् । मध्ये । मध्यमम् । मध्यो वैयाकरणः । उ-
ठञ् म अ
त्कर्षापकर्षहीनइत्यर्थः ॥ मध्यम् । दारु । नातिदीर्घम् नातिह्र-
अ
स्वमित्यर्थः । द्वैप्यम् ॥
यञ्

जाताद्यर्थेषु ठञ् कालादिविशेषविहितं विना ॥

मासिकम् । सांवत्सरिकम् । सायंप्रातिकम् । पौनःपुनिकम् । इत्यादि ॥ विशेषविहिता यथा ॥ नैशिकम् नैशम् । प्रादोषिकम्
ठञ् ठञ्
प्रादोषम् ॥

आरण्यकः forest track or path. राजकीयम् pertaining to the king. पर्वतीयः one living in the mountains. पर्वतीयानि पार्वतानि fruits produced in the hills. मध्ये भवं मध्यमम् middling or coming between. मध्यः वैयाकरणः a Grammarian of middling capacity. मध्यम् neither long nor short (tree). द्वैप्यम् produced in the island. मासिकम् occuring in the month. सांवत्सरिकम् occuring in the year. सायम्प्रातिकम् occuring both in the morning and evening. पौनःपुनिकम् occuring frequently. नैशिकम् or नैशम् occuring during nights. प्रादोषिकम् प्रादोषम् occuring in the evenings.

अणेव सन्धिवेलादि ऋतुनक्षत्रवाचिनाम् ॥

यथा ॥ सान्धिवेलः । ग्रैष्मः । तैषः ॥

सन्धिवेला च सन्ध्या च त्वमावास्या त्रयोदशी ।
चतुर्दशी पञ्चदशी प्रतिपत्पौर्णमास्यपि ॥

एषां सान्ध्यः । इत्यादि ॥ शारदिकम् । श्राद्धम् । शारदिकः ।
ठञ् ठञ्

शारदः । रोगः आतपो वा ॥ सांवत्सरम् । फलं पर्व वा । सांवत्स-
अण्

रिकम् । अन्यत् । प्रावृषेण्यः । वार्षिकम् । हैमनम् । हैमन्तम् । सा-
ठञ् एण्यः ठक्

यन्तनम् । चिरन्तनम् । एवं प्राह्णेतनम् ! प्रगेतनम् । दोषातनम् ।
ट्यु ट्यु

इत्यादि ॥ चिरत्नम् । परुत्नम् । परारित्नम् । अग्रिमम् । आदिमम् ।
त्न त्न त्न डिमच् डिमच्

पाश्चिमम् । अन्तिमम् । पूर्वाह्णेतनम् । पौर्वाह्णिकम् । अपराह्णेतनम् ।
डिमच् डिमच् ट्यु ठञ् ट्यु

सन्धिवेलायां भवः सान्धिवेलः happening in the evenings. सान्ध्यः same as above. शारदिकम् sradha ceremony occuring in Sarad season. शारदिकः or शारदः Disease generated in that season or sun shine. सांवत्सरिकम् that which befalls once during the year. सांवत्सरम् benefits derived during the year. प्रावृषेण्यः produced during the raining season. वार्षिकम् produced during the rainy season. सायन्तनम् produced in the evening. चिरन्तनम् produced from a long time. चिरत्नम् see above परुत्नम् produced last year. परारित्नम् produced the year before last. अग्रिमम् that which is in front. आदिमम् that which was in the very beginning. पाश्चिमम् that which is in the last. अन्तिमम् that which is in the end. पूर्वाह्णेतनम् produced in the fore-noon. पौर्वाह्णिकम् produced in the fore-noon. अपराह्णेतनम् produced in the afternoon. आपरा-

आपराह्णिकम् ॥ इत्यणाधिकारतद्धिताः ॥
ठञ्

अथ ठगधिकारतद्धिताः ॥

इह सर्वत्र सर्वाभ्यः ठक् स्याद्वैशेषिकं विना ॥

अधस्ताल्लिखनेनैव विशेषा अपि सुग्रहाः ॥

तत्र प्रथमान्तप्रकृतिका यथा ॥ अपूपः पण्यं अस्य आपूपिकः । लावणिकः । किसरिकः । किसरिकी । मृदंगवादनं शिल्पं अस्य मार्दङ्गिकः । असिः प्रहरणं अस्य आसिकः । धानुष्कः । पारश्वधिकः । शाक्तीकः । याष्टीकः अस्तिपरलोक इति मतिरस्य । आस्तिकः ।
ठञ् ष्टन् ईकक् ईकक्

ह्णिकम् produced in the after-noon.

This closes Anadhikara Thathitha.

Tagadhikara Tadhitas.

This begins the class of words in which ठक् (इक) is the termination.

The exceptions will be noted under each head.

Nominative base.

(1) आपूपिकः अपूपः पण्यं अस्य a dealer in Apoopa (cakes) लावणिकः लवण पण्यं अस्य a dealer in salt.

(2) मार्दङ्गिकः मृदंगवादनं शिल्पं अस्य one who plays on Mridanga (Drum).

(3) आसिकः असिः प्रहरणं अस्य armed with sword. धानुष्कः धनुः प्रहरणं अस्य armed with bows. पारश्वधिकः परश्वधः प्रहरण अस्य armed with axe. Exception:—शाक्तीकः शक्तिः प्रहरणं अस्य armed with sakthi. (weapon). ईकक् Exception. याष्टीकः यष्टिः प्रहरणं अस्य armed with a stick or club. ईकक्.

(4) आस्तिकः अस्ति परलोक इति मतिरस्य one believing in-

नास्तिकः । दैष्टिकः । अपूपभक्षणं शीलं अस्य अपूपिकः । अग्र-भोजनं नियतं दीयते अस्मै आग्रभोजनिकः । श्राणा नियतं दीयते अ-स्मै श्राणिकः । श्राणिकी । मांसौदनिकः । मांसिकः । ओदनिकः ॥

टिठन् टिठन् टिठन् टिठन्

भाक्तः । भाक्तिकः ॥

द्वितीयान्तप्रकृतिका यथा ॥

माशब्दमाह माशब्दिकः । प्रभूतमाह प्राभूतिकः । सुस्नातं पृ-च्छति सौस्नातिकः । सौखशायनिकः । परदारान् गच्छति पारदा-

---

the existence of another world. नास्तिकः नास्ति–one who does not believe in the existence of another world; atheist. दैष्टिकः दिष्टमिति मतिरस्य one who believes in the existence of Fate; a fatalist.

(5) आपूपिकः अपूप भक्षणं शीलं अस्य fond of Apoopa or cakes. छात्रः छत्रं शीलं अस्य one who keeps back the faults or defects of his teacher or preceptor; a student.

(6) आपूपिकः अपूप भक्षणं हितं अस्मै one to whom Apoopa (cake) is salutary.

(7) आग्रभोजनिकः अग्रभोजनं नियतं दीयते अस्मै one to whom the first meal is given. श्राणिकः one who takes gruel or Kanji or to whom gruel is given. मांसौदनिकः one who takes rice along with flesh. मांसिकः one who eats flesh. ओदनिकः one who eats rice. भाक्तः भाक्तिकः one who eats rice.

Accusative base.

(1) माशब्दिकः माशब्दमाह giving utterance to Ma or No. प्राभूतिकः प्रभूतमाह giving utterance to a great deal.

(2) सौस्नातिकः सुस्नातं पृच्छति questioning the welfare of a healthy bath. सौखशायनिकः सुखशयनं पृच्छति questioning the welfare of a sound sleep.

(3) पारदारिकः परदारान् गच्छति loving or approaching others' wives.

रिकः । शब्दं करोति शाब्दिकः । दार्दुरिकः । पक्षिणो हन्ति पाक्षिकः । शाकुनिकः । मायूरिकः । मात्स्यिकः । मैनिकः । शाकुलिकः । मार्गिकः । हारिणिकः । सारङ्गिकः । पूर्वपदं गृह्णाति पौर्वपदिकः । औत्तरपदिकः । धर्मं चरति धार्मिकः । आधर्मिकः । समवायान् समवैति सामवायिकः । सामाजिकः । पारिषद्यः । सैन्यः
ण्यः ण्यः
सैनिकः । संज्ञायां । ललाटं पश्यति लालाटिकः । कुक्कुटीपतनार्हदेशं पश्यति कौक्कुटिकः । भिक्षुः ॥

---

(4) शाब्दिकः शब्दं करोति making noise. दार्दुरिकः दर्दुरं करोति creating difficulties or obstacles.

(5) पाक्षिकः पक्षिणो हन्ति killing birds. शाकुनिकः शकुनान् killing birds. मायूरिकः मयूरान् killing Mayoora birds. मात्स्यिकः मत्स्यान्, मैनिकः मीनान्, शाकुलिकः शकुलान्, -klling fish. मार्गिकः मृगान्, हारिणिकः हरिणान्, सारंगिकः सारंगान्, -killing deer.

(6) पौर्वपदिकः पूर्वपदं गृह्णाति Adhering to the preceding word or step.

(7) धार्मिकः धर्मश्चरति Following Dharma or good conduct. आधर्मिकः अधर्मश्चरति Addicted to evil conduct or bad ways.

(8) सामवायिकः समवायान् समवैति joining a company or society. पारिषद्यः परिषदः समवैति joining a society. सैन्यः सैनिकः सेनां समवैति joining an army.

(9) लालाटिकः ललाटं पश्यति observing the features or signs of his master but being unfit to do any work; servant. कौक्कुटिकः कुक्कुटीपतनार्हदेशं पश्यति Looking eagerly to such a spot of ground as is covered by the feet of the cock; a poor man; beggar.

तृतीयान्तप्रकृतिका यथा ॥

अक्षैर्दीव्यति आक्षिकः । अभ्र्या खनति आभ्रिकः । अक्ष्णा जयति आक्षिकः । अक्ष्णा जितं आक्षिकम् । दध्ना संस्कृतं दाधिकम् । उडुपेन तरति औडुपिकः । गौपुच्छिकः । नाविकः । घटिकः ।
ठञ् ठन् ठन्

बाहुकः । हस्तिना चरति हास्तिकः । शाकटिकः । दध्ना चरति
ठन्

दाधिकः । वेतनेन जीवति वैतनिकः । वास्निकः । क्रयविक्रयिकः ।
ठन् ठन्

क्रयिकः । विक्रयिकः । आयुधीयः । आयुधिकः । उत्संगेन
ठन् ठन् छः ठन्

Instrumental base.

(1) आक्षिकः अक्षैर्दीव्यति playing with Aksha; chess player.

(2) आभ्रिकः अभ्र्या खनति Digging with a crowbar house-breaker.

(3) आक्षिकः अक्ष्णा जयति conquering by force of sight (Masculine).

(4) आक्षिकं अक्ष्णा जितं overcome by force of sight

(5) दाधिकं दध्ना संस्कृतं Prepared with curd.

(6) औडुपिकः उडुपेन तरति crossing by means of aboat; Udupa. गौपुच्छिकः गोपुच्छेन crossing by means of a cow tail. नाविकः नावा crossing by means of a ship. घटिकः घटेन crossing by means of a pot. बाहुकः बाहुभ्यां swimming across by means of hands.

(7) हास्तिकः हस्तिना चरति Riding on an elephant; rider thereon. शाकटिकः शकटेन चरति travelling in a cart or chariot. दाधिकः दध्ना चरति living with the help of curd.

(8) वैतनिकः वेतनेन जीवति living by cooly woork; cooly worker.

हरति औत्सङ्गिकः । भस्त्रिकः । भस्त्रिकी । विवधिकः वैवधिकः ।
ष्ठन् ष्ठन्

अक्षद्यूतेन निर्वृत्तं आक्षद्यूतिकम्। वैरम् । कृत्या निर्वृत्तं कृत्रिमम् ।
मप्

पाक्रिमम् । पाकेन पाकिमम् । त्यागिमम् । अपमित्य निर्वृत्तं आपमि-
मप् इमप् इमप् कक्

त्यकम् । याचितेन याचितकम् । दध्ना संसृष्टं दाधिकम् । चूर्णेन
कन् कन्

संसृष्टाः चूर्णिनः । अपूपाः । लवणेन संसृष्टः लवणः । सूपः ।
इन् लुक्

लवणम् । शाकम् । मौद्गः । ओजसा वर्त्तते औजसिकः । शूरः ।
लुक् अण्

साहसिकः । चोरः । आम्भसिकः । मत्स्यः । चतुर्थीपञ्चमीषष्ठी-
प्रकृतिका न सन्ति ॥

सप्तम्यन्तप्रकृतिका यथा ॥

आकरे नियुक्तः आकरिकः । दैवागारिकः । श्मशाने अधीते श्मा-

---

(9) औत्संगिकः उत्संगेन हरति bearing or carrying away in ones lap.

(10) आक्षद्यूतिकं अक्षद्यूतेन निर्वृत्तं enmity arising out of chess-play.

(11) दाधिकं दध्ना संसृष्टं mixed with curd .

(12) चूर्णिनः चूर्णेन संसृष्टाः mixed with choorna (powder); cake (Apoopa). लवणः लवणेन संसृष्टः mixed with salt or seasoned with salt.

(13) औजसिकः ओजसा वर्त्तते a warrior; one who maintains his position by force. साहसिकः सहसा वर्त्तते a thief. आम्भसिकः अम्भसा वर्त्तते a fish.

Dative, Ablative and *Genitive*—Nil.

Locative Base.

(1) आकरिकः आकरे नियुक्तः one set to watch the Ruby

शानिकः । चतुर्दश्यां अधीते चातुर्दशिकः । निकटे वसति नैकटि-
कः । भिक्षुः । आवसथे वसति आवसथिकः ॥

इति ठगधिकारतद्धिताः ॥

यत्प्रत्ययाधिकारस्थाः कथ्यन्तेथाद्य तद्धिताः ।
यत्स्यात्सर्वत्र सर्वाभ्यो विशेषविहितं विना ॥

पद्मस्मिन् दृश्यं पद्यः ! कर्दमः । मूलमेषामावर्हि मूल्याः
मुद्गाः । आवर्हि उत्पाटनवत् ॥ रथं वहति रथ्यः । युग्यः । प्रा-
संग्यः । धुरं वहति धुर्यः । धौरेयः । सर्वधुरां वहति सर्वधुरीणः--
ढक् ख

-store, the place where Rubies are produced. दैवागा. रिकः देवागारे नियुक्तः a temple servant.

(2) श्मशाने अधीते श्माशानिकः one who studies in the; burning gronnd, (Smasana). चातुर्दशिकः चतुर्दश्यां अधीते one who studies on the 14th day of a Paksha.

(3) नैकटिकः निकटे वसति one who is always near' आवसथिकः आवसथे one who is always at home.

This closes the Takathikara.

This begins the Yathathikara.

Nominative Base.

(1) पद्यः पदं अस्मिन् दृश्यं That in which the impression of the foot is visble. कर्दमः mire.

(2) मूल्याः मूलं एषां आवर्हि The corn whose stalks are removed with the root. मुद्गाः green peas or their plants.

Accusative Base.

(1) रथ्यः रथं वहति Bearing or drawing the car horse. युग्यः युगं Bearing the yoke; bullock. प्रासंग्यः प्रासंगं Bearing the yoke. धुर्यः or धौरेयः धुरं Bearing the burden; सर्वधुरीणः सर्वधुरां Bearing all burden or load. एकधुरीणः or

एकधुरीणः । एकधुरः । हलं वहति हालिकः । सैरिकः । पादौ
ख टुक् ठक् ठक्
विध्यन्ति पद्याः । शर्कराः । धनं लब्धा धन्यः । गण्यः ।
आन्नः । वशं गतः वश्यः । नावा तार्यं नाव्यम् । वयसा तुल्यः व-
यस्यः । धर्मेण प्राप्यं धर्म्यं । विषेण वध्यो विष्यः । मूलेन आ-
नाम्यं मूल्यं । मूलेन समो मूल्यः । सीतया समितं सीत्यं । तुल-
या सम्मितं तुल्यम् । छन्दसा निर्मितं छन्दस्यम् । उरसा निर्मितः

एकधुरः एकधुरं Bearing only one burden or load. हालिकः हलं वहति, सैरिकः सीरं वहति Drawing the plough; Bullock.

(2) पद्याः शर्कराः (stones.) पादौ विध्यन्ति Padya-stones which injure the feet.

(3) धन्यः धनं लब्धा one who has obtained wealth. a rich man. गण्यः गणं one who commands a crowd or-gang. आन्नः अन्नं one who has secured food.

(4) वश्यः वशं गतः obedient.

Instrumental Base.

(1) नाव्यं नावा तार्यम् crossed by a ship.

(2) वयस्यः वयसा तुल्यः an equal by age; a friend.

(3) धर्म्यम् धर्मेण प्राप्यं Securable by good conduct or Tharma.

(4) विष्यः विषेण वध्यः Destroyed by poison or kill ed by poison.

(5) मूल्यं मूलेन आनाम्यं Bending from the very root

(6) मूल्यः मूलेन समः proper price or value.

(7) सीत्यं सीतया समितं Levelled by ploughing; of even surface.

(8) तुल्यं तुलया सम्मितं weighed by scales; equal in weight.

(9) छन्दसं छन्दसा निर्मितं Produced or caused by Chandus [Veda].

औरसः । उरस्यः ॥
अण्

चतुर्थ्यन्तप्रकृतिकानैव सन्त्यत्र तद्धिताः ।

धर्मादनपेतं धर्म्यम् । पथोनपेतं पथ्यम् । अर्थादनपेतं अर्थ्यम् । न्यायादनपेतं न्याय्यम् । हृदयस्य प्रियः हृद्यः । मतस्य करणं मत्यम् । जनस्य जल्पः जन्यः । हलस्य कर्षः हल्यः । सामसु साधुः सामन्यः । अग्र्यः । कर्मण्यः । शरण्यः । प्रातिजनं साधुः प्रातिजनीनः । एवं सांयुगीनः । सार्वजनीनः । वैश्वजनीनः । भक्ते साधवः भाक्ताः । शाल-
(प्रातिजनीनः — खञ्; सांयुगीनः — खञ्; सार्वजनीनः — खञ्; वैश्वजनीनः — खञ्; भाक्ताः — अण्)

---

(10) उरस्यः or औरसः उरसा निर्मितः Begot by oneself; ones own son.

Dative:—*Nil.*

Ablative Base.

(1) धर्म्यं धर्मादनपेतं Undiverted from good conduct; (Dharma). पथ्यं पथोनपेतं Undeviating from the right path. अर्थ्यम् अर्थादनपेतं Unerring from the right sense; material. न्याय्यं न्यायादनपेतं Undeviating from Nyaya; just; proper.

Genitive Base.

(1) हृद्यं हृदयस्य प्रियं Dear to ones heart.

(2) मत्यं मतस्य करणं Doing according to ones will or pleasure.

(3) जन्यः जनस्य जल्पः Talk among people; rumour.

(4) हल्यः हलस्य कर्षः a furrow left by a ploughshare (Hala.)

Locative Base.

(1) सामन्यः सामसु साधुः Skilled in Sama Veda. अग्र्यः अग्रे साधुः Skilled in going before or advancing in front. कर्मण्यः कर्मणि साधुः Skilled in work. शरण्यः शरणे साधुः Skilled in giving protection. प्रातिजनीनः प्रतिजनं साधुः good

यः । पारिषद्यः पारिषदः । कथायां काथिकः । गुडे गौडिकः ।
ण्यः ण ठक् ठक्

ठञ् । माक्तुकः । यत्रः । पथि साधु पाथेयम् । आतिथेयम् ।
ठञ् ढञ् ढक्

वसतिः वसनं तत्र साधुः वासनेयी । रात्रिः । स्वापेयम् । धनं । स-
ढञ् ढञ्

भायां साधुः सभ्यः । समाने तीर्थे वसतीति सतीर्थ्यः । समानोदरे
यः

शयितैः समानोदर्यः । सोदर्यः ॥ इति यदधिकारीयाः ॥
यत् यत्

छयनोरधिकारेऽथ कथ्यन्ते तद्धिता इह ।
उवर्णान्तगवाद्योर्यच्छोऽन्येषां विहितं विना ॥

प्राकारः आसां इष्टकानां स्यात् प्राकारीयाः इष्टकाः । प्रासा-

---

to every person. सार्वजनीनः सर्वजने साधुः good to all persons. शालयः शाल्यः भक्ते साधवः Rice fit to be cooked; good rice. काथिकः कथायां साधुः Skilled in relating stories or story telling. गौडिकः गुडे साधुः Sugar fit for jaggery or sugar. पाथेयं पथि साधु Food taken while proceeding on a journey. आतिथेयं अतिथौ साधु Hospitable to guests. स्वापेयं धनं स्वपतौ साधु That which conduces to master's comfort; wealth. सभ्यः सभायां साधुः fit for Society.

(2) सतीर्थ्यः समाने तीर्थे वसतीति one who studies under the same teacher.

(3) समानोदर्यः or सोदर्यः समाने उदरे शयितः one come from the same womb; brother.

This closes the Yathadhikara.

This begins the Cha or Yath terminations.

Note:—The particle यत् comes after words ending in उ and गो &c; and छ after the rest: subject to certain exceptions.

दीयानि दारूणि । प्राकारः अस्मिन् स्यात् प्राकारीयोदेशः । पारिखेयी । भूमिः ॥ वत्साय हितं वत्सीयम् । शङ्कव्यम् । दारु ॥ गव्यम् । हविष्यम् । नाभये नभ्यः ॥ अक्षः । नभ्यम् ॥ अञ्जनम् । शुने शून्यम् । शुन्यम् । ऊधन्यः । आमिक्ष्यम् । आमिक्षीयम् ॥ दधि । पुरोडाश्याः । तण्डुलाः । पुरोडाशीयाः । अपूप्यम् । अपूपीयम् । शरीरावयवात् दन्त्यम् । नस्यम् । नाभ्यम् । इत्यादि । खलयवमाषतिलवृषब्रह्मणां खल्यम् । इत्यादि ॥ रथ्या । अजध्या । अविध्या ॥
ध्यन् ध्यन्

---

(1) प्राकारः आसां स्यात् प्राकारीयाः इष्टकाः stones of which the rampart walls are or may be built. प्रासादः एषां स्यात् प्रासादीयानि दारूणि Timber of which the palace is or may be built.

(2) प्राकारीयः देशः Tract or country in which the rampart walls are or may be built. पारिखेयी भूमिः Ground fit for a fort-ditch.

(3) वत्साय हितं वत्सीयं Salutary to a calf. Note:— छ, ईय come in in 1 2 & 3.

(4) शंकव्यं दारु शंकवे हितं Timber fit for pegs. गवे हितं गव्यं Salutary to cows. हविषे हितं हविष्यं fit for Homa-sacrifice. नाभये हितः नभ्यः अक्षः नभ्यं अंजनं axe on which the wheels are supported ; also greasy solution. शुने हितं शून्यं or शुन्यं Salutary or welcome to a dog. ऊधसे हितः ऊधन्यः Salutary to the udder of a cow. आमिक्षायै हित आमिक्ष्यं or आमिक्षीयं । दधि । Curd fit for the Amitsha Sacrifice. पुरोडाशेभ्यः हिताः पुरोडाश्याः पुरोडाशीयाः । तण्डुलाः । Rice fit for Purodasa— a cake used in sacrifice. अपूपाय हितं अपूप्यं or अपूपीयं fit for use in making the cake Apoopa शरीरावयवात् Regarding the base signifying the various limbs of the body. दन्तेभ्यः हितं दन्त्यं Salutary to the

यूथि: । आत्मनीनम् (ख) । विश्वजनीनम् (ख) पञ्चजनीनम् (ख) । सर्वजनीन: (ख) । सार्वजनिक: (ठञ्) । माहाजनिक: (ठञ्) । मातृभोगीण: (खञ्) । आचार्यभोगीण: (खञ्) । सर्वस्मै सार्वम् (ण) । सर्वीयम् । पुरुषेण कृत: तस्य वध: विकार: समूहो वा पौरुषेय: । माणवकाय हितं माणवकीनम् (खञ्) । अङ्गारेभ्य: एतानि अङ्गारीयाणि काष्ठानि । प्राकारीया: इष्टका: । छादिषे-

---

teeth. नासिकायै हितं नस्यं Salutary to the nose. नाभये नाभ्यं Salutary to Nabhi viz the navel. इत्यादि &c. खल्यं fit for rearing Khala ie corn. यव्यं fit for rearing Yava ie corn. माष्यं fit for rearing Masha ie corn. तिल्यं fit for rearing Thila seeds. वृष्यं Salutary or welcome to a bull. ब्रह्मण्यं Salutary or welcome to Brahmins. रथ्या fit for a car. अजथ्या (थ्यन्) Salutary to sheep. अविथ्या(थ्यन्) salutary to goats. आत्मनीनं (ख) Salutary to oneself. विश्वजनीनं(ख] Salutary to the universe. पञ्चजनीनं(ख) Salutary to five people. सर्वजनीन:(ख) or सार्वजनिक: (ठञ्) Salutary to all people. माहाजनिक: (ठञ्) Salutary to Mahajans. मातृभोगीण: (ख) Conducive to the comfort of mothers. आचार्यभोगीण: (ख) Conducive to the comforts of teacher or preceptor. सार्वम्(ण) or सर्वीयं Conducive to the welfare of all.

(5) पुरुषेण कृत: or पुरुषस्य वध: विकार: समूहो वा पौरुषेय: Respectively; made by man, his murder, change or collection of people. माणवकाय हितं माणवकीनं Conducive to the welfare of pupils.

(6) अंगारेभ्य: एतानि अंगारीयाणि fit for char-coal. प्राका-

यानि तृणानि । बलये बालेयाः तण्डुलाः । आर्षभ्यः । वत्सः ।
ढक् ढक् ञ्यः
औपानह्यः । मुञ्जः । वध्रचै इदं वाध्रम् । चर्म । इति छयतो रधि-
ञ्यः अञ्
कारः । अथ ठञधिकारः ॥

ठञोऽधिकारे क्रीताद्याः सन्त्यर्था बहवोऽत्र तु ।
क्रीताद्या अर्हतीत्यन्ता आर्हीयाः केचन स्मृताः ॥
औत्सर्गिकठञस्थाने ठगार्हीयेषु सम्मतः ।
संख्यार्थपरिमाणार्थगोपुच्छानामिहापि ठञ् ॥
प्रयोजनं स्वरादिस्याद्वैरूप्येऽपि ठक्ठञोः ।
प्रथमान्तत्वाद्यपेक्ष्य लिख्यन्तेऽर्थक्रमादिह ॥

ठकि यथा ॥ तुरङ्गेण क्रीतमित्यादि तौरङ्गिकम् । ठञि यथा ॥ सप्तत्या क्रीतं इत्यादि । साप्ततिकम् । प्रास्थिकम् । गौपुच्छिकम् ।

रीयाः fit for ramparts. आर्षभ्यः(ञ्यः) fit for bulls. छादिषेयाणि ढक्) fit for roofing. औपानह्यः(ञ्यः) fit for making shoes (leather). बालेयाः (ढक्) fit for Bali Sacrifice; rice वाध्रं(अञ्) fit for making bellows ie leather.

This closes the terminations छ and यत्.

This begins the termination ठञ्.

Rule-This termination has several meanings like क्रीत &c. The termination (ठक्) occurs in the class आर्हीय commencing from क्रीत and closing with अर्ह; ठञ् also occurs in words signifying numbers and measure. and the word गोपुच्छ. But there is no difference in the form of the Derivative except in Swara. Illustrations follow the order of significance and not of case declensions as hereto-fore.

असमासे तु निष्कादेः टगार्हीयेन्यथा तु ठञ् ॥

यथा ॥ नैष्किकम् । परमनैष्किकम् ।

त्रिंशदन्तान्यसंख्याया अर्हीयार्थेषु कन् भवेत् ॥

यथा ॥ पञ्चभिः क्रीतइत्यादि पञ्चकः । तावता तावतिकः ।

तावत्कः । त्यन्तशदन्तात्तु । साप्ततिकः । चात्वारिंशत्कः ।
ठञ् ठञ्

आर्हीयेष्वेवमन्येषां विशेषो दृश्यते यथा ॥

विंशकः । त्रिंशकः । संज्ञायां तु विंशतिकः । त्रिंशत्कः । शतेन
डुन् डुन् कन् कन्

---

(1) टकि Example:—तुरंगेण क्रीतमित्यादि तौरंगिकं Bought in exchange for a horse &c. ठञि Example:—सप्तत्या क्रीतमित्यादि साप्ततिकम् bought for Rupees seventy &c. प्रास्थिकम् bought in exchange for a Prastha (measure). गौपुच्छिकम् bought in exchange for a Gopucha (cow). When the word निष्क &c occurs in a compound. ठञ् will follow; but when निष्क stands apart, the particle ठक् will come in. नैष्किकम् (ठक्) = bought with a Nishka ie, gold coin, परमनैष्किकम् (ठञ्) bought with an excellent Nishka, ie, gold coin. When words denoting number do not end in ति or शत्, the particle कन् will occur in the aforesaid significance. पञ्चभिः क्रीतइत्यादि पञ्चकः bought with five &c. तावता क्रीत इत्यादि तावतिकः or तावत्कः bought with so much &c. Exception साप्ततिकः (ठञ्) bought with seventy (ति termination). चात्वारिंशत्कः (ठञ्) bought with forty (शत् termination).

Special cases:—Examples:—

विंशकः (डुन्) bought with twenty. त्रिंशकः (डुन्) bought with thirty. संज्ञायान्तु when it signifies a name, in particular, it becomes विंशतिकः (कन्) and त्रिंशत्कः (कन्) respectively. शत्यः (यत्) or शतिकः (ठन्) bought with a hund-

शत्यः । शतिकः । शतं परिमाणं अस्य शतकः । समासे द्विश-
यत् ठन् कन् कन्
तकः । कंसेन कंसिकः । कंसिकी । अधिकः ॥ कार्षापणेन प्रति-
टिठन् टिठन् टिठन्
कः । कार्षापणिकोवा । शौर्पं । शौर्पिकं । शतमानेन शातमानम् ॥
टिठन् अञ् अण्
विंशतिकेन वैंशतिकम् । साहस्रं । वासनं ।
अण् अण् अण्

अध्यर्धपूर्वपदकाद्विगोश्चापीह लुक्स्मृतः ॥

यथा ॥ अध्यर्धकंसं । द्विकंसं । संज्ञायां नलुक् । पाञ्चकलायिकम् ॥

कार्षापणसहस्रान्तात्पूर्वोक्तात्लुग्विकल्प्यते ॥

यथा ॥ अध्यर्धकार्षापणं । अध्यर्धकार्षापणिकम् । द्विकार्षापणं ।
टिठन्
द्विकार्षापणिकम् । अध्यर्धप्रतिकम् । द्विप्रतिकम् । अध्यर्धसहस्रम् ॥
टिठन्
अध्यर्धसाहस्रम् । द्विसहस्रम् ॥ द्विसाहस्रम् ।
अण् अण्

---

red. शतं परिमाणं अस्य शतकः (कन्) That to which a hundred is the measure. But in a compound it becomes द्विशतकः (कन्) purchased for 200. कंसेन क्रीतः कंसिकः (टिठन्) bought for a Kamsa. अर्धिकः (टिठन्) bought for a half. कार्षापणेन क्रीतः प्रतिकः (टिठन्) or कार्षापणिकः (टिठन्) bought for a कार्षापणः. शौर्पम् (अञ्) or शौर्पिकं bought for a Soorpa. शतमानेन शातमानं (अण्) bought for a measure of hundred. वैंशतिकं (अण्) bought for twenty. साहस्रं (अण्) bought for a thousand. वासनं (अण्) bought for a cloth. In the case of द्विगु compound, the Tadhitha particle disappears. Eg:—अध्यर्धकंसं bought for one and a half Kamsa. द्विकंसं bought for two Kamsa. When the द्विगु compound denote a name the particle does not disappear. Eg:—पाञ्चकलायिकं name of a thing purchased with Panchakaloyam. अध्यर्धकार्षापणं or अध्यर्धकार्षापणिकं (टिठन्) bought for

निष्कबिस्ताद्द्वित्रिबहुपूर्वाल्लुक्तु विकल्पितः ॥

यथा ॥ द्विनिष्कम् । द्विनैष्किकम् । इत्यादि ॥ द्विबिस्तम् । द्विबैस्तिकम् । इत्यादि ॥ अध्यर्धविंशतिकीनम् । द्विविंशतिकीनम् ।
ख ख

अध्यर्धखारीकम् । द्विखारीकम् । खारीकम् । पणपादमाषशतान्ताद्वा ।
ईकन् ईकन् ईकन्

अध्यर्धपण्यम् । द्विपण्यम् । इत्यादि ॥ अध्यर्धशाण्यम् । अध्यर्धशाणम् । द्वैशाणम् । द्विशाण्यम् । द्विशाणम् । इत्यार्हीय साधा-
अण् यत्

रणाः ॥ धनलाभस्य निमित्तं संयोगः उत्पातोवा धानलाभिकः ॥ वातस्य कोपनं शमनं वा वातिकम् । पैत्तिकम् । श्लैष्मिकम् । सान्निपातिकम् ॥

---

one and a half Karshapana. *Note*:— The Tadhita particle may or may not disappear in the following:— द्विनिष्कं or द्विनैष्किकम् Bought for two Nishka. द्विबिस्तं द्विबैस्तिकं Bought for two Bistha. अध्यर्धविंशतिकीनं (ख) Bought for a twenty and its half. viz thirty. द्विविंशतिकीनं (ख) Bought for two twenties or forty. अध्यर्धखारीकं (ईकन्) Bought for one and a half Khari. द्विखारीकं (ईकन्) Bought for two Khari. खारीकं (ईकन्) Bought for a single Khari. अध्यर्धपण्यं Bought for one and a half Fanam. द्विपण्यं Bought for two Fanams.

This closes (Arhiya)

(1) धनलाभस्य निमित्तं धानलाभिकः Being a ground for acquisition of wealth.

(2) वातस्य कोपनं or शमनं वा वातिकं Tending to increase or diminish Vatha. पित्त पैत्तिकं Tending to increase or diminish Pitha or bile. श्लेष्म श्लैष्मिकं Tending to increase or diminish Sleshma (Phlegm). सन्निपात सान्निपातिकं Tending to increase or diminish Vatha Pitha & Sleshma.

यत्संख्यापरिमाणार्थाश्वादिभिन्नाक्च्यचश्च गोः ॥

यथा ॥ धनस्य निमित्तं संयोगः उत्पातोवा धन्यः । यशस्यः ॥ ब्रह्मवर्चस्यम् । पुत्रीयः । पुत्र्यः ॥ सर्वभूमेरीश्वरः तत्र विदितोवा
छ
सार्वभौमः । पार्थिवः । लोके विदितः लौकिकः । सार्वलौकिकः ।
अण् अण्
प्रस्थस्य वापः प्रास्थिकम् । क्षेत्रम् । द्रौणिकम् । पात्रिकम् ॥ पा-
ष्ठल
त्रिकी ॥ पञ्चास्मिन् वृद्धिः आयः लाभः शुल्कः उपदावादीयते प-
ञ्चकः ॥ पञ्चास्मिन् वृध्यादि दीयते पञ्चकः ॥ देवदत्तः ॥ द्वितीयः वृध्यादिः अस्मिन् दीयते द्वितीयिकः ॥ एवं पूरणप्रत्ययान्तात् तृ-
ठन्
तीयिकः ॥ इत्यादि ॥ भागो वृध्यादिरस्मिन् दीयते भाग्यम् ॥ भा-
यत्

यत् termination cases:— Example.

(3) धनस्य निमित्तं संयोगः उत्पातो वा धन्यः Indicating either the cause, acquisition, or token of wealth. यशस्यः Being the ground of fame or reputation. पुत्रीयः (छ) or पुत्र्यः being the cause for the birth of a son.

(4) सर्वभूमेरीश्वरः तत्र विदितो वा सार्वभौमः The Omnipotent or Omniscient. पृथिव्याः——पार्थिवः Lord of the country or one well known therein. लोके विदितः लौकिकः One renowned in the world. सार्वलौकिकः One well renowned in all the worlds.

(5) प्रस्थस्य वापः प्रास्थिकम् a field in which a Prastha of corn is sown. द्रौणिकम् a field in which a Throna of corn is sown. पात्रिकम् a field in which a Pathra of corn is sown.

(6) पञ्चास्मिन् वृद्धिः आयः लाभः शुल्कः उपदा वा दीयते पञ्चकः (कन्) That in which a portion of 5 interest, 5 in addition, 5 profit, 5 Kists and 5 bribe is given.

गिकम् । वंशभारं हरति वहति आवहति वा वांशभारिकः ॥ वस्निकः ॥
ठन्
द्रव्यकः ॥ प्रस्थं सम्भवति प्रास्थिकः ॥ कटाहः ॥ प्रस्थं अवहरति
कन्
पचति वा प्रास्थिकी ब्राह्मणी ॥ द्रोणं पचति द्रौणी ॥ आढकीना ॥
अण् ख
आढकिकी ॥ आचितीना ॥ आचितिकी ॥ पात्रीणा ॥ पात्रिकी ॥
ख ख
प्रस्थं परिमाणं अस्य प्रास्थिकः ॥ अष्टकम् ॥ पाणिनीयम् ॥ पञ्चदशमन्त्राः परिमाणं अस्य पञ्चदशः ॥ स्तोमः ॥ श्वेतच्छत्रमर्हति
छः
श्वैतच्छत्रिकः ॥ विरागं नित्यमर्हति वैराङ्गिकः ॥ शिरश्छेदं नित्यमर्हति शीर्षच्छेद्यः ॥ दण्ड्यः ॥ वध्यः ॥ अर्घ्यः ॥ कडंकरं माषादिका-

---

(7) वंशभारं हरति वहति आवहति वा वांशभारिकः one who either carries away, bears or helps in lifting up, a load of bamboos.

(8) प्रस्थं सम्भवति प्रास्थिकः producing a Prastha (measure).

(9) द्रोणं पचति द्रौणी (अण्) or द्रौणिकी a woman who can cook a Throna of corn.

(10) प्रस्थं परिमाणं अस्य प्रास्थिकः That to which a Prastha is the measure.

(11) अष्टकं पाणिनीयं a treatise of Panini consisting of 8 chapters.

(12) पञ्चदशः स्तोमः a portion of the Vedic hymn consisting of 15 Mantrams.

(13) श्वेतच्छत्रमर्हति श्वैतच्छत्रिकः one who deserves a white umbrella viz one deserving the throne.

(14) विरागं नित्यमर्हति वैरंगिकः one who has abandoned the world.

(15) शिरः छेदं नित्यमर्हति शीर्षच्छेद्यः one fit to be beheaded. दण्ड्यः one who deserves punishment. वध्यः one who

छम् ॥ तदर्हति कडंकरीयः ॥ गौः ॥ कडंकर्यः ॥ दक्षिणीयः ॥
छ यत् छ
दक्षिण्यः ॥ स्थालीबिलं अर्हन्ति स्थालीबिलीयाः ॥ स्थालीबिल्याः ॥
छ यत्
पाकयोग्या इत्यर्थः ॥ यज्ञियः ॥ आर्त्विजीनः ॥
घः

इत्यार्हीया इतश्चोर्ध्वं ठञेवौत्सर्गिकः स्मृतः ॥

पारायणं वर्त्तयति पारायणिकः ॥ छात्रः ॥ तौरायणिकः ॥ यजमानः ॥ चान्द्रायणिकः ॥ तपस्वी ॥ संशयं आपन्नः सांशयिकः ॥ योजनं गच्छति यौजनिकः ॥ पथिकः ॥ पन्थानं नित्यं गच्छति पान्थः ॥
ष्कन् ण

इतः परं कालवाचि शब्दादेव ठञादयः ॥

अह्नानिर्वृत्तं आह्निकम् ॥ मासं अधीष्टः भृतः भूतः भावी वा मासिकः ॥

---

deserves to be killed. अर्घ्यः one who deserves to be adored. कडंकरं अर्हति कडङ्करीयः or कडङ्कर्यः one that lives on straw viz a bullock. दक्षिणीयः (छ) or दाक्षिण्यः (यत्) A Brahmin who deserves Dakshina. स्थालीबिलीयाः (छ) or स्थालीबिल्याः (यत्) Rice fit to be cooked in a sthali or pot. यज्ञियः (घः) one fit to perform a sacrifice. आर्त्विजीनः (खञ्) one performing a sacrifice.

ठञ् termination cases:———Examples.

(1) पारायणं वर्त्तयति पारायणिकः one who recites veda viz a pupil.

(2) संशयं आपन्नः सांशयिकः one who is doubting.

(3) योजनं गच्छति यौजनिकः one who travels 8 miles (yojana). पन्थानं गच्छति पथिकः (ष्कन्) a journeyman; traveller. पन्थानं नित्यं गच्छति पान्थः (णः) a habitual traveller.

Hereafter the ठञ् &c particles appear in cases where words denoting only time occur.

(1) अह्नानिर्वृत्तं आह्निकं Done by the day-time.

मासं भृतः बालः मास्यः मासीनः ॥ द्वादशाहस्य दक्षिणा द्वादशा-
यत् खञ्
हिकी ॥ प्रावृषि दीयते कार्यं वा प्रावृषेण्यम् ॥ शारदम् ॥ काला-
एण्य
दिति निवृत्तम् ॥ यथाकथाचद्दीयते कार्यं वा याथाकथाचम् ॥ हस्ते-
न दीयते कार्यं वा हस्त्यम् । कर्णवेष्टनेन सम्पादि कार्णवेष्टनिकम् ।
यत्
मुखं । तेन शोभते इत्यर्थः । कर्मणा सम्पद्यते कर्मण्यम् । शौर्यम् ।
यत्
वेषेण सम्पद्यते वेष्यः । नटः । सन्तापाय प्रभति सान्तापिकः । यो-
यत्
गाय प्रभति योग्यः । यौगिकः । कर्मणे प्रभवति कार्म्मुकम् । समयः
यत् उकञ्

---

(2) मासं अधीष्टः भृतः भूतः भावी वा मासिकः one working for a month in return for a present; for wages; or one old by a month or about a month.

(3) मासम्भूतः मास्यः (यत्) मासीनः (खञ्) old by one month.

(4) द्वादशाहस्य दक्षिणा द्वादशाहिकी a Dakshina given in a द्वादशाह viz, a sacrifice occupying 12 days.

(5) प्रावृषि दीयते कार्यम् वा प्रावृषेण्यं (एण्य) that which is found or offered in the Pravrisha season. शरदि —— शारदं (अण्) what is offered in Sarad season (summer).

---

(1) याथाकथाचं (ण) given somehow.

(2) कर्णवेष्टनेन सम्पादि कार्णवेष्टनिकं what is adorned with rings &c on the ears viz face.

(3) कर्मणा सम्पद्यते कर्म्मण्यं (यत्) that which can be effected by work. वेष्यः (यत्) one who earns his livelihood by Vesha viz, an actor.

(4) सन्तापाय प्रभवति सान्तापिकः one suffering from anxiety or uneasiness. योगाय——योग्यः (यत्) यौगिकः a fortunate man. कर्मणे प्रभवति कार्मुकं (उकञ्) a bow fit for or used in battle.

प्राप्तोऽस्य सामयिकम् । ऋतुः प्राप्तोऽस्य आर्त्तवम् । काल्यम् ।
अण् यत्
शीतं। इन्द्रमहः प्रयोजनं अस्य ऐन्द्रमहिकम् । व्याकरणसमापनीयम् ।
छः
एकं अगारं प्रयोजनं अस्य ऐकागारिकः । चोरः ।

इति ठञधिकाराः ।

सर्वत्रार्थेषु पूर्वेषु स्त्रैणं पौंस्नमिति स्मृतम् ॥
स्त्रीवत्पुंवदिति प्रोक्तं वत्यर्थे नञ् स्नञौ न हि ॥

ब्राह्मणेन तुल्यं ब्राह्मणवत् । अधीते । मधुरायामिव मधुरावत् । स्रुघ्ने प्राकारः । चैत्रस्येव चैत्रवत् । मैत्रस्य गावः । वत्यन्तं अव्ययम् ॥

त्वतलौसर्वशब्देभ्यो विशेषविहितैस्सह ॥

स्त्रियाः भावः स्त्रैणम् । स्त्रीत्वम् । स्त्रीता । पुंसो भावः पौंस्नम् । पुंस्त्वं । पुंस्ता । गोः भावः गोत्वम् । गोता ॥

---

(5) समयः प्राप्तोस्य सामयिकः Befitting the occasion. ऋतुः — आर्त्तवं (अण्) Becoming the Rithu season. कालः — काल्यं (यत्) Befitting the time.

(6) इन्द्रमहः प्रयोजनमस्य ऐन्द्रमहिकं That which is befitting the Indra festival. व्याकरणसमापनीयं Tending to the completion of Vyakarana. ऐकागारिकः एकमगारं प्रयोजनमस्य one who fixes his eye on one house only viz a thief or robber.

This closes the ठञ् terminations.

स्त्रैणं Relating to woman. पौंस्नं Relating to men. स्त्रीवत् Like a woman. पुंवत् Like a man.

(1) ब्राह्मणेन तुल्यं ब्राह्मणवत् Like a Brahmin; as if an equal with Brahmin. मधुरायामिव मधुरावत् As in Madura. चैत्रस्येव चैत्रवत् As if it were Chaitra's.

वत्यन्तं अव्ययम् ——— वत् Indeclinable.

(1) गोः भावः गोत्वं (त्व) गोता (तल्) The nature or

त्वान्तं क्लीबं तलंतन्तु स्त्रियां पुंसीमनिच् स्मृतः ॥

पृथोर्भावः प्रथिमा । उचितस्य भावः औचित्यम् । औचिती । जड-
इमनिच् ष्यञ्
स्य कर्म भावो वा जाड्यम् । दूतस्य भावः कर्म वा दूत्यम् ॥
यत्

भावकर्मार्थका एव मन्येऽपि खलु सुग्रहाः ॥
साधिकारागताद्यूर्ध्वं इतो निरधिकारकाः ॥

यथा ॥ मुद्गानां भवनं क्षेत्रं मौद्गीनम् । व्रैहेयम् । शालेयम् ।
खञ् ढक् ढक्
यव्यम् । यवक्यम् । षष्टिक्यम् । तिल्यम् । तैलीनम् । सर्वपथान्
यत् यत् यत् यत् खञ्

---

characteristic of a cow. Note—— त्व—Neuter; तल्—— Feminine; इमनिच् —Masculine. पृथोः भावः प्रथिमा (इमनिच्) Greatness or magnificience. उचितस्य भावः औचित्यं (ष्यञ्) or औचिती Fitness; aptitude; capability. जडस्य कर्म भावो वा जाड्यं (यक्) Foolishness or foolish act. दूतस्य कर्म भावो वा दूत्यं (यक्) The duty of a messenger or embassy.

Similarly, the particles signifying भाव and कर्म are to be declined.

Here follow special cases— the general being at an end.

(1) मौद्गीनं (खञ्) मुद्गानां भवनं क्षेत्रं The soil on which green peas are reared. व्रैहेयं (ढक्) The oil where Vrihi corn is sown. शालेयं (ढक्) The field whereon Sali crop is reared. यव्यं (यत् or यवक्यं (यत्) The soil where Yava corn is sown. षष्टिक्यं यत्) The soil whereon Shashtika (60 days' crop) is sown. तिल्यं (यत्) तैलीनं (खञ्) The field in which gingelly seeds are sown.

(2) सर्वपथीनः (ख) सर्वपथान् व्याप्नोति Pervading all ways or in all directions.

न्याप्नोति सर्वपथीनः । आप्रपदं प्राप्नोति आप्रपदीनः । पटः । पुत्र-
खः खः
पौत्रं अनुभवति पुत्रपौत्रीणः । अध्वानं अलं गच्छति अध्वनीनः ॥
अध्वन्यः । अमित्राभिमुखं सुष्ठु गच्छति अभ्यमित्र्यः । अभ्यमि-
यत् यत् छः
त्रीयः । अभ्यमित्रीणः । एवमन्येऽपि संकीर्णाः ज्ञेयाः । गौः अ-
ख
स्यास्तीति गोमान् । दण्डी । दण्डिकः । शिखावलः । एवं अन्येपि
मतुप् इन् वलच्
मत्वर्थीयाः सुग्रहाः ॥

इत्थं सर्वे ऽपि सम्पूर्णा वाचकास्तद्धिता इह ॥

---

(3) आप्रपदं प्राप्नोति आप्रपदीनः(ख) Reaching down to the ankle.

(4) पुत्रपौत्रं अनुभवति पुत्रपौत्रीणः (ख) In possession or enjoyment till his sons and grandsons life-time.

(5) अध्वानं अलं गच्छति अध्वनीनः (ख) or अध्वन्यः (यत्) a journeyman or habitual traveller.

(6) अभ्यमित्र्यः (यत्) or अभ्यामित्रीयः (छ) अभ्यमित्रीणः (ख) one who faces the enemy.

एवमन्येऽपि संकीर्णा ज्ञेयाः—— So are others.

अथ मत्वर्थीयाः—— The following illustrate मत् terminations.

(1) गौः अस्य अस्मिन् वा अस्ति गोमान् (मतुप्) one who has cows. दण्डी (इन्) or दाण्डिकः (ठन्) one who has a stick in his hands. शिखावलः (वलच्) one who has a top-knot.

एवं अन्येऽपि मत्वर्थीयाः सुग्रहाः other words with मत् &c terminations are to be similarly dealt with.

This closes the वाचकतद्धिताः.

अथ द्योतकतद्धिताः ॥

अव्ययत्वं विभक्तित्वं प्राप्तास्ते तसिलादयः ॥

कस्मात् कुतः । सर्वस्मात् सर्वतः । बहुतः । यत्र । तत्र । क्व । कुत्र । इत्यादयः । विग्रहे प्रयोजनाभावेन उपेक्षिताः ॥

अनव्ययरूपा यथा ॥

कुत्सितो भिषक् भिषक्पाशः । द्वितीय एव द्वैतीयीकः । तार्त्तीयीकः । आढ्यो भूतपूर्वः आढ्यचरः । कृष्णस्य भूतपूर्वो गौः कृष्णरूप्यः । कृष्णचरः । अतिशयेन आढ्यः आढ्यतरः । आढ्यतमः । लघुतरः । लघुतमः । लघीयान् । अतिशयेन पचति पचतितराम् । पचतितमाम् । प्रशस्तः । पटुः पटुरूपः । प्रशस्तं पचति

This begins the द्योतक class.

Indeclinable.

कस्मात् कुतः (तसिल्) whence(Ablative). सर्वस्मात् सर्वतः from all(Ablative). बहुतः from many (Ablative). यत्र (त्रल्) where. तत्र There. क्व or कुत्र Where?

अनव्ययरूपा यथा— Declinable.

कुत्सितो भिषक् भिषक्पाशः Quack-doctor. द्वितीय एव द्वैतीयीकः Second, तार्त्तीयीकः Third. आढ्यो भूतपूर्वः आढ्यचरः a person who was once wealthy. कृष्णस्य भूतपूर्वो गौः कृष्णरूप्यः or कृष्णचरः That was once with Krishna. अतिशयेन आढ्यः आढ्यतरः wealthier (comparative). आढ्यतमः wealthiest of all (Superlative). लघुतरः Lighter (Comparative). लघुतमः Lightest (Superlative). लघीयान् Lighter (Comp). लघिष्ठः Lightest (Superlative). अतिशयेन पचति पचतितरां cooking better (Comparative). पचतितमां cooking best (Superlative). प्रशस्तः पटुः पटुरूपः Exceedingly clever.

पचतिरूपम् । ईषदूनो विद्वान् विद्वत्कल्पः । विद्वद्देश्यः । विद्वद्देशीयः । ईषन्नूनं पचति पचतिकल्पम् । पटुप्रकारः पटुजातीयः । अश्व इव प्रतिकृतिः अश्वकः । चञ्चेव चञ्चा । जीविकार्था अविक्रेयाः । वासुदेव इव प्रतिकृतिः वासुदेवः । शिवः । स्कन्दः । शिलेव शिलेयम् । शैलेयम् । कुशाग्रमिव कुशाग्रीया । बुद्धिः । काकतालमिव काकतालीयम् । अभूत तद्भावे च्विः । अकृष्णं कृष्णं सम्पद्यमानं करोति कृष्णीकरोति । कृष्णीभवति । गङ्गीस्यात् । मात्रीकरोति । उच्चक्षूकरोति । विचेतीकरोति । कृत्स्नं शस्त्रं अग्निः सम्पद्यते अग्निसाद्भवति । अग्नीभवति । राजाधीनं करोति राजसात्करोति । विप्राधीनं करोति विप्रत्राकरोति । देवं देवत्रा । वन्दे । देवे देवत्रा । रमे । इत्यादि । कृष्णीभवतीत्यारम्य अव्ययानि ॥

प्रशस्तं पचति पचतिरूपं cooking well. ईषदूनो विद्वान् विद्वत्कल्पः or विद्वद्देश्यः or विद्वद्देशीयः approaching the standard of a learned man; a proficient. ईषदूनं पचति पचतिकल्पं a tolerably clever cook. पटुप्रकारः पटुजातीयः Looking like a clever or able man. अश्व इव प्रतिकृतिः अश्वकः Counterfeit (form) of horse. चञ्चेव चञ्चा a figure of a man made of straw.

जीविकार्था अविक्रेयाः These indicate the class of words which signify what is to be a source of livilihood and not what is to be a barter or sale.

वासुदेवइव प्रतिकृतिः वासुदेवः Idol of Vasudeva. शिवः Idol of Siva. स्कन्दः Idol of God Subramania.

शिलेव शिलेयं or शैलेयं Resembling a stone. कुशाग्रमिव कुशाग्रीया । बुद्धिः sharp as a Koosa grass. काकतालमिव काकतालीयं accidentally brought about.

अभूततद्भावे च्विः — Indeclinable particle च्विः.

अकृष्णं कृष्णं सम्पद्यमानं करोति कृष्णीकरोति कृष्णीभवति makes

समासान्ताः स्वार्थिकास्तु तद्धिताः केचन स्मृताः ॥
समासवृत्तौ तेषां तु विग्रहस्तु प्रदर्शितः ।
पुनस्वरूपविज्ञप्त्यै लिख्यन्तेऽत्रापि केचन ॥

तत्राव्ययीभावसमासान्ता यथा ॥

शरदः समीपं उपशरदम् । उपराजम् । उपचर्म्मम् । उपचर्म्म । उपनदम् । उपनदि । उपपौर्णमासम् । उपपौर्णमासि । उपसमिधम् ! उपसमित् । उपगिरम् । उपगिरि । तत्पुरुषे यथा ॥ द्वे अंगुली प्रमाणं अस्य द्व्यंगुलम् । निर्गतं अंगुलिभ्यः निरंगुलम् ।

---

or becomes black. गंगीस्यात् will become Ganga. मात्रीकरोति Becomes a mother. उच्चक्षूकरोति cause one to look up विचेतीकरोति make one unconscious or senseless. कृत्स्नं शस्त्रं अग्निः सम्पद्यते अग्निसाद्भवति or अग्नीभवति Becomes or is turned into fire. राजाधीनं करोति राजसात्करोति Surrender to the king. विप्राधीनं करोति विप्रत्रा करोति Surrender to a Brahmin देवं देवत्रा । वन्दे; (त्रा Accusative). देवे देवत्रा । रमे (त्रा Locative)

कृष्णीभवतीत्यारभ्य अव्ययानि; Indeclinable.

The Tadhita particle here under mentioned has no seperate significance; but its analysis though dwelt upon in Samasa Vrithi is also referred to in a passing way in what follows:—

तत्र अव्ययीभावसमासान्ताः— Avyayibava Samanthas.

शरदः समीपं उपशरदं near the Sarada season or approaching the Sarad season. उपराजं next to the king. उपचर्मम् or उपचर्म next to the skin. उपनदं or उपनदि adjoining the river. उपपौर्णमासं or उपपौर्णमासि close to the Full-Moon day. उपसमिधं or उपसमित् near the Samith. उपगिरं or उपगिरि near the mountain.

तत्पुरुषे यथा—Thathpurusha compound; Examples.

द्वे अंगुली प्रमाणं अस्य द्व्यंगुलं measuring two inches. निर्गतं अंगुलिभ्यः निरंगुलं measuring over an inch. सर्वा रात्रिः

सर्वा रात्रिः सर्वरात्रः । पूर्वं रात्रेः पूर्वरात्रः । द्वयोः रात्र्योस्स-माहारः द्विरात्रम् । परमराजः । अतिराजः । उत्तमाहः । कृष्ण-सखः । अतिश्वः । वराहः । उत्तरसक्थम् । मृगसक्थम् । फलक-मिव सक्थि फलकसक्थम् । समाहारे यथा । द्विनावम् । त्रिनावम् । नावोऽर्धं अर्धनावम् । द्व्यञ्जलम् । द्व्यञ्जलि । कुब्रह्मः । कुब्रह्मा । महाब्रह्मः । महाब्रह्मा । चित्रागौः चित्रगवी । पुमान्गौः पुंगवः । बहुव्रीहौ यथा ॥ उतदशाः । दीर्घसक्थः । जलजाक्षः । पञ्चा-गुलम् । दारु । द्विमूर्धः । त्रिमूर्धः । अविद्यमाना प्रजा यस्य सः अप्रजाः अप्रजसौ अप्रजसः । सुप्रजाः । अमेधाः । सुमेधाः । युवतिर्जाया यस्य सः युवजानिः । उद्गन्धिः । पूतिगन्धिः । सुर-

---

सर्वरात्रः the whole night. पूर्वम् रात्रेः पूर्वरात्रः The fore-part of the night. द्वयोः रात्र्योः समाहारः द्विरात्रं Two nights put together. परमराजः Excellent king. अतिराजः Supreme king. उत्तमाहः a fine day; a happy day. कृष्णसखः a friend of Krishna. अतिश्वः । वराहः greater than a dog; viz a pig. उत्तरसक्थं The hind-part of a man's thigh. फलकसक्थं The hind thigh resembling a plank. द्विनावं Two ships put together. त्रिनावं three ships put together. नावो अर्धम् अर्धनावं one half of a ship. द्व्यंजलं or द्व्यंजलि Two hand-fuls. कुब्रह्मः or कुब्रह्मा a bad Brahmin. चित्रा गौः चित्र-गवी a pretty cow. पुमान् गौः पुंगवः a bullock.

बहुव्रीहिसमासांताः — Bahuvrihi Compound.

उपदशाः about 10; 9 or 11. दीर्घसक्थः with long thighs. जलजाक्षः Lotus-eyed person. पञ्चांगुलं (दारु) measuring five inches. द्विमूर्धः Two-headed person. त्रिमूर्धः Three-headed person. अविद्यमाना प्रजा यस्य सः अप्रजाः अप्रजसौ one without a child or issue. एव Thus. अमेधाः Idiot. सुमेधाः sage; wise man. युवतिर्जाया यस्य सः युवजानिः one having a young wife. उद्गन्धिः with blown out fragrance. पूतिगन्धिः Emitting bad

भिगन्धिः । सूपस्य गन्धो लेशो यस्मिन् सूपगन्धि भोजनम् । पद्म-गन्धि । द्वौ दन्तौ यस्य द्विदन् द्विदन्तौ द्विदन्तः । महायशस्कः । महायशाः । द्वन्द्वे यथा ॥ वाक्त्वचम् । त्वक्स्रजम् । शमीदृषद-म् । वाक्त्विषम् । छत्रोपानहम् । सर्वसमासान्ता यथा ॥
अर्धर्चः । बह्वृचः । विष्णुपुरम् । विमलापं सरः । राजधुरा । रम्यप-थः । पद्मनाभः ॥ क्वचित्समासान्ता न ॥ यथा ॥ सुराजा । अ-तिराजा । किंराजा । किंसखा । किंगौः । अराजा । असखा ॥

एवमन्येऽपि विज्ञेया यथा लक्ष्यं विचक्षणैः ।

---

odour. सुरभिगन्धिः Emitting good odour. सूपगन्धि having a small quantity of Daul. पद्मगन्धि with the fragrance of a lotus. द्वौ दन्तौ यस्य सः द्विदन् द्विदन्तौ having only two teeth. महायशस्कः or महायशाः one far-famed or renowned.

Dwandva Compounds.

Example:— वाक्त्वचं Union of mouth and skin. त्वक्स्रजं Union of skin and garland. शमीदृषदं collection of Sami creepers and stones. वाक्त्विषं Union of mouth and light. छत्रोपानहं Umbrella and shoe together.

सर्वसमासान्ताः Sarva Samasa Compounds.

Example:— अर्धर्चः one half of a Rig—a Vedic hymn. बह्वृचः one who studies the Rig. विष्णुपुरं Town of Vishnu. विमलापं a clear water tank. राजधुरा Burden of a king. रम्यपथः an admirable road. पद्मनाभः one with a lotus-like Navel pit.

क्वचित्समासान्ता न No Samasantha in certain cases.

Example:— सुराजा a good king. किंसखा a bad friend. किंगौः a bad cow. अराजा one not a king. असखा

अलेखिषतनास्माभिर्येयं तु विस्तरभीरुभिः ॥
सुखबोधाय रचिते वृत्तिविग्रहसङ्ग्रहे ।
तृतीया वृत्तिरभवत्सम्पूर्णा तद्धिताभिधा ॥

॥*॥ इति तद्धितवृत्तयः ॥*॥

अथ कृद्वृत्तयः ॥

कृतो बहुविधास्तत्र कृत्यसंज्ञास्तु केचन ॥
ते कर्तृकर्म्मभावेषु विद्यमानास्त्रिधा स्मृताः ॥

तत्र कर्त्तरि कृत्यो यथा ॥ वसतीति वास्तव्यः । पच्यन्ते स्वयमेव पचेलिमाः । माषाः । भिद्यन्ते स्वयमेव भिदेलिमानि । काष्ठा-

---

friendless person. Other Tadhitha compounds should be similarly dealt with; they are omitted here lest they should occupy too much space in this small treatise; The third part ,viz, Thadhitha Vrithi of this Vrithi Vigraha Sangraha treatise closes here.

Krid Vrithi.

We now proceed to treat of Krid Vrithi:—

There are many Krid suffixes; some of them are named कृत्य, they govern कर्त्तृ, कर्म and भाव.

(1) Examples of कर्तरिकृत्य are,

वसतीति वास्तव्यः, one who resides, Suffix तव्य and root वस्. पच्यन्ते स्वयमेव पचेलिमाः (माषाः) Black grain that grows of itself. भिद्यन्ते स्वयमेव भिदेलिमानि (काष्ठानि) Logs of wood that break of themselves. suffix. केलिमर् &roots पच् and भिद्.

नि । कर्म्मणि यथा । पक्तव्यः । पचनीयः । ओदनोभवता । भावे यथा । कर्त्तव्यम् । करणीयम् । वा । भवता । इति कृत्याः ।

कालत्रये कर्त्तरि स्युः केचन ण्वुल्तृजादयः ॥

यथा ॥ करोतीति कर्त्ता । कारकः । हर्त्ता । हारकः । नन्दयति नन्दनः । मदयति मदनः । मधुं सूदयति मधुसूदनः । गृह्णातीति ग्राही । पचतीति पचः । प्रतिष्ठतीति प्रस्थः । उत्पिबतीत्युत्पिबः ।

---

(2) Examples of कर्मकृत्य are,

पक्तुं योग्यः पक्तव्यः or पचनीयः(ओदनो भवता) Food that ought to be cooked by you. suffix तव्य or अनीय and root पच्.

(3) Examples of भावकृत्य,

कर्तव्यं or करणीयं(भवता) Action by youie your action. suffix तव्य or अनीय and root कृ.

Thus ends कृत्यप्रत्यय.

ण्वुल् तृच् and other Krid suffixes in addition to governing a कर्ता are used in all the three tenses.

(1) करोतीति कर्ता or कारकः The doer or maker. suffix तृ,or ण्वुल् ie अक and root कृ.

(2) हरतीति हर्त्ता or हारकः one who takes away by force; plunderer. The same suffix and root हृ.

(3) नन्दयतीति नन्दनः, one who delights others. suff ल्यु(अन) and root नन्द्. मदनः and मधुसूदनः &c are formed in the same way.

(4) गृह्णाति ग्राही one who receives. suffix इन् and root गृह्.

(5) पचतीति पचः one who cooks. suffix अच् and root पच्.

(6) प्रतिष्ठते इति प्रस्थः one who starts. Suffix क and root स्था with प्र.

(7) उत्पिबतीति उत्पिबः one who drinks. suffix श and

उज्जिघ्रतीति उज्जिघ्रः । उद्धमति उद्धमः । ददाति ददः । दायः । गायति गाथकः । गायनः । कुम्भं करोति कुम्भकारः । शंकरः । खे शेते खशयः । कुरुषु चरति कुरुचरः । पुरः सरति पुरःसरः । अग्रतस्सरः । अग्रेसरः । पूर्वः सरति पूर्वसरः । कर्मकरः । शब्दकारः । श्लोककारः । कलहकारः । स्तम्बं करोति

---

root घ्रा with उत्. उज्जिघ्रः and उद्धमः are also formed in the same way.

(8) ददातीति ददः or दायः one who gives. suffix श or ण and root दा.

(9) गायतीति गाथकः or गायनः a professional singer. suffix थकन् and ण्यु (अन) and root गै.

The above nine examples are निरुपपद, without any word at the beginning; the following are examples of सोपपद, with a word at the beginning.

(1) कुंभं करोतीति कुंभकारः, a potter. suffix अण् and root कृ.

(2) शं करोतीति शंकरः, one who does good ie Godson suffix अ and root कृ and शं indeclinable.

(3) खे शेते खशयः, one who sleeps in the sky. same suffix and root शी.

(4) कुरुषु चरतीति कुरुचरः, one who is wandering about in the land of Kurus. same suffix and root चर्. पुरस्सरः अग्रतस्सरः and अग्रेसरः all meaning one who sees in front are formed in the same way. The first words are indeclinable.

(5) पूर्वः सरतीति पूर्वसरः, one who goes in front. The first word is in this case a noun.

(6) कर्म करोतीति कर्मकारः, one who does work ie servant suffix अ and root कृ.

(7) शब्दकारः one who makes noise. श्लोककारः one who

स्तम्बकरिः । व्रीहिः। शकृत्करिः । वत्सः । फलानि गृह्णाति फलेग्रहिः । आत्मानं बिभर्तीति आत्मंभरिः ॥ जनं एजयति जनमेजयः ॥ स्तनं धयति स्तनन्धयः ॥ नाडिं धमति नाडिन्धमः ॥ कूलं उद्रुजति कूलमुद्रुजः ॥ कूलं उद्वहति कूलमुद्वहः ॥ अभ्रं लेढि अभ्रंलिहः ॥ प्रस्थं पचति प्रस्थम्पचा ॥ स्थाली ॥ मितंपचा ॥ नखंपचा ॥ विधुं तुदतीति विधुन्तुदः ॥ सूर्यं न पश्यन्ति असूर्यम्पश्याः ॥ राजदाराः ॥ पाणयो ध्मायन्ते एष्विति पाणिन्धमाः ॥

---

composes slokas; and कलहकारः have अण् for their suffix and कृ for their root.

(8) स्तम्बं करोतीति स्तम्बकरिः(व्रीहिः) grains growing luxuriantly; suffix इन्.

(9) शकृत्करिः(वत्सः) The calf that is always puping stools; suffix इन्.

(10) फलानि गृह्णातीति फलेग्रहिः The tree that bears fruit. फले is not the locative of फल but is only another form of it.

(11) आत्मानं बिभर्तीति आत्मम्भरिः one who fills his belly; a glutton. suffix the same.

(12) जनं एजयतीति जनमेजयः one who makes others tremble–the name of a king. suffix खश् and root एजि (causal); of the same kind are the following: स्तनन्धयः नाडिन्धमः कूलमुद्रुजः कूलमुद्वहः अभ्रंलिहः प्रस्थंपचः मितंपचः नखंपचः विधुन्तुदः सूर्यंनपश्यन्तीति असूर्यम्पश्याः wives of kings who never see the sun.

(13) पाणयः ध्मायन्ते एष्विति पाणिन्धमाः roads; because people clap their hands when they walk in the dark to frighten away serpents. suffix the same; but in the last the suffix instead of governing कर्ता governs the अधिकरण.

पन्थानः ॥ प्रियं वदति प्रियंवदः ॥ वाचं यच्छति वाचंयमः ॥ सर्वं कषति सर्वंकषः ॥ क्षेमंकरः ॥ अनाढ्यः आढ्योभवति आढ्यंभविष्णुः ॥ आढ्यम्भावुकः ॥ पुनः पुनः कषायं पिबन्ति कषाय पायिनः ॥ गान्धाराः ॥ दर्शनीयं आत्मानं मन्यते दर्शनीयम्मन्यः ॥ दर्शनीयमानि ॥ करणे यथा ॥आशितो भवत्यनेन आशितम्भवः ॥ ओदनः ॥ अनाढ्यं आढ्यंकुर्वंत्यनेन आढ्यंकरणम् ॥ भावे यथा ॥ आशितंभवम् ॥ वर्त्तते ॥ इति कालत्रयसाधारणाः कृतः ॥ अथ

---

(14) प्रियं वदतीति प्रियंवदः one who talks pleasingly. suffix खच् (अ) and root वद्. वाचंयमः one who is silent; सर्वङ्कषः one who thinks deep; क्षेमंकरः one who does good; are all formed in the same way.

15. अनाढ्यः आढ्योभवतीति आढ्यम्भविष्णुः or आढ्यम्भावुकः (one who was once poor and has become rich) suffix. खिष्णुच or खुकञ् Rt. भू.

N. *B.* In compounds (11 to 15) the ending म् of the first words आत्मन्&जन &c is not the termination of the accusative but only an augment मुम्. पुनः पुनः कषायं पिबन्तीति कषायपायिनः (Persons who drink decoction frequently) suffix. णिनि and Rt. पा. दर्शनीयं आत्मानं मन्यते दर्शनियंमन्यः or दर्शनीयमानी (one who thinks oneself beautiful) ie prides oneself on one's beauty suffix खश् or णिनि In the following examples, the suffix governs the करण आशितो भवत्यनेन आशितम्भवः (Food ie That by which one becomes satisfied). suffix खश् and Rt. भू. अनाढ्यं आढ्यं-कुर्वन्त्यनेन आढ्यंकरणम् (that by which a poor man is made rich). suffix same and Rt. कृ. The following is an example in which the suffix governs भाव. आशितंभवम् (being satisfied).

The following are used only in the Past tense.
कर्तरि कृत्:—

भूतार्थिकारीयाः कर्त्तरि यथा ॥ अग्निष्टोमेन इष्टवान् अग्निष्टोमयाजी ॥ मातुलं हतवान् मातुलघाती ॥ वृत्रं हतवान् वृत्रहा ॥ अग्निं चितवान् अग्निचित् ॥ पारं दृष्टवान् पारदृश्वा ॥ राजानं योधितवान् राजयुध्वा ॥ मन्दुरायां जातः मन्दुरजः ॥ पंकात् जातं पंकजं ॥ पुमांसं अनुजातः पुमनुजः ॥ न जातः अजः ॥

निष्ठासंज्ञाः कर्तृकर्मभावेषु त्रिविधाः स्मृताः ॥

क्रमेण यथा ॥ भुक्तवान् ॥ भवानोदनं ॥ भुक्तः ॥ ओदनोभवता ॥ गतं ॥ तेन ॥

---

1. अग्निष्टोमेन इष्टवान् अग्निष्टोमयाजी (one who has performed the अग्निष्टोम sacrifice).

2. मातुलं हतवान् मातुलघाती (one who has killed one's maternal uncle; ie Krishna) 1 and 2. suffix. णिनि.

3. वृत्रं हतवान् वृत्रहा (He who has killed the giant वृत्र ie Indra)

4. अग्निं चितवान् अग्निचित् (one who has performed the अग्निचयन sacrifice) 3 & 4. suffix. क्विप्.

5. पारं दृष्टवान् पारदृश्वा (one who has seen the extreme limits).

6. राजानं योधितवान् राजयुध्वा suffix. क्वनिप् & Rt दृश् & युध्.

7. मन्दुरायां जातः मन्दुरजः

8. पङ्कात् जातं पङ्कजं

9. पुमांसमनुजातः पुमनुजः (one who is born after a son

10. न जातः अजः 7 to 10. suffix. ड & Rt. जन्.

The following are called निष्ठा & govern कर्ता कर्म & भाव these also are used only in the Past tense.

कर्तरिकृत्. I. भुक्तवान् (भवानोदनं) you have taken your meals.) suffix. क्तवत् Rt. भुज्.

कर्मणिकृत् 2. भुक्तः (ओदनः भवता) the food has been eaten by you) past pass part. क्त-

भावकृत्. 3. गतं (तेन) His going.

इच्छाधीपूजनार्थेभ्योनिष्ठास्याद्वर्त्तमानके ॥

यथा ॥ राज्ञां मतं इष्टं । बुद्धं ज्ञातं । पूजितं अर्चितं ॥ इत्यादयः ॥ इति भूताधिकारीयाः ॥

लादेशा स्त्रिविधाः कर्तृकर्मभावेषु सम्मताः ॥

कर्तृलादेशो भूते यथा ॥ ससाद सेदिवान् ॥ उवास ऊषिवान् ॥ शुश्राव शुश्रुवान् ॥ वर्त्तमाने यथा ॥ पचन् ॥ पचमानः ॥ भविष्यति यथा ॥ कटं करिष्यन् ॥ करिष्यमाणः ॥ कर्मलादेशः वर्तमाने यथा ॥ पच्यमानः ओदनस्तेन । भविष्यति यथा ॥ करिष्यमाणः घटः तेन ॥ भावे लादेशो यथा ॥ भूयमानम् ॥ तेन ॥ लक्षणे यथा ॥ शयानाः ॥ भुञ्जते यवनाः ॥ हेतौ यथा ॥ अधीयानो वसति ॥ अध्ययनाय वसतीत्यर्थः ॥ इति लादेशाः ॥

Exceptions: In the case of roots meaning "to device' 'know', or 'adore', the suffix क्त denotes the present & *not* the past. eg. मतं इष्टं बुद्धं and ज्ञातं पूजितं अर्चितं.

लादेशा are of three kinds; they govern कर्ता कर्म or भाव. कर्तरि eg. Past. ससादेति सेदिवान्; उवासे ति ऊषिवान्; शुश्रावेति शुश्रुवान्. suffix. क्वसु Past Participle.

Pres. पचतीति पचन् or पचमानः suffix. अत् or आन or मान pres. part.

Future. करिष्यन् or करिष्यमाणः suffix अत् or आन or मान fut. part.

कर्म past none. pres. पच्यते इति पच्यमानः (that which is cooked) suffix. आन or मान.

Fut. करिष्यमाणः (that which is to be done) भाव eg. भूयमानं (being the state) suffix. आन

खलर्थाः केचन कृतः कर्मभावार्थकाः द्विधा ॥
कर्मणि यथा ॥ ईषत्करः ॥ सुकरः ॥ दुष्करः ॥ घटस्तेन ॥ ईषत्पानः ॥ सोमोभवता ॥ भावे यथा ॥ ईषदाढ्यंभवं ॥ भवता ॥ इति खलर्थाः ॥

वर्तमाने च भूते च भवन्त्येव ह्युणादयः ॥
यथा ॥ वायुः । पायुः ॥ कारुः । इत्यादयः ॥

केचित्त्वव्ययरूपास्स्युः कृतः क्त्वाप्रत्ययादयः ॥
यथा ॥ भुक्त्वा व्रजति ॥ भोक्तुं व्रजति ॥ भोजंभोजं व्रजति ॥

एवमन्येऽपि भूतार्था वर्तमानार्थका अपि ॥
भविष्यदर्थकाश्चापि सुविज्ञेयाविचक्षणैः ॥
सुखबोधाय रचिते वृत्तिविग्रहसङ्ग्रहे ॥
तुरीयैषा हि कृद्वृत्तिस्सम्पूर्णा समभूत्तराम् ॥
श्रीगुरुभ्यो नमः । श्रीगणेशाय नमः ॥

The following are खलर्थकृत् these govern कर्म & भाव कर्मणि eg. ईषत्करः; सुकरः; दुष्करः suffi. खल्. भाव. eg. ईषदाढ्यं भवं.

The following उण् & other suffixes denote both the past & the present वातीति वायुः &c.

Some suffixes are indeclinable; these are त्वा तुमुन् and णमुल् and denote either the past or the future. eg. भुक्त्वा व्रजति past. भोक्तुं व्रजति fut. भोजं भोजं व्रजति He goes out as often as he eats which he does frequently.

The student should make out on the same principles other compounds of which the above are examples.

Thus ends the 4th कृद्वृत्ति of this book. वृत्तिविग्रहसङ्ग्रह

अथ सनाद्यन्तवृत्तयः ॥

सनाद्यन्ता भ्वादयश्च धातवो द्विविधा मताः ।
तेभ्यो दशलकारास्युर्द्विविधेभ्यो लडादयः ॥
लङ्लिटौ लुट् तथा लृट् च लेङ्लोटौ लङ् लिङौ ततः ॥
लुङ् लृङौ चेति दश ते लेट् छन्दोमात्रगोचरः ॥
वर्त्तमानक्रियावृत्तेर्धातोः प्रायेण लड्भवेत् ॥
लिट् तु भूतानद्यतनपरोक्षे परिकीर्तितः ॥
लुडनद्यतने काले भविष्यति भवेदयम् ॥
लृड्भविष्यति शुद्धेस्याद्विष्यादौ लोट् तथाशिषि ॥

Sanadyantavrithi.

सनाद्यन्ताः— Roots are of two kinds; सनाद्यन्त and भ्वादि. सनाद्यन्त are those that are formed by the adding of सन् क्यच् and other terminations to any root or nominal base. They are of twelve kinds correspon-ding to the twelve terminations.

भ्वादि are also divided into ten classes called con-jugations.

तेभ्योदश:— These are divided in ten different tenses namely. लट् लिट् लुट् लृट् लेट् लोट् लङ् लिङ् लुङ् लृङ् of these लेट् is made use of only in the vedas.

वर्तमान:— As a rule लट् (present tense) denotes the present; and लिट् (perfect tense) any past event not seen by the person and that has not occurred since 12 the night previous.

लुडनद्यतने: — लुट् (first future) denotes an event that is to occur after twele this night.

लृड्भविष्यति:— लृड् (second future) that which is to oc cur before twelve this night.

भूतेनद्यतने लङ्स्यात् लोडर्थेष्वेव लिङ् भवेत् ॥
भूतसामान्यकालार्थवृत्तेर्धातोस्तु लुङ् मतः ॥
हेत्वादौ स्यादनिष्पत्तौ क्रियाया लृङ् भविष्यति ॥
पुनश्च ते त्रिधा कर्तृकर्म्मभावार्थकास्स्मृताः ॥
अष्टादशस्युरादेशाल्लकाराणां तिबादयः ॥
तेषां तु पूर्वं नवकं परस्मैपदसंज्ञकम् ॥
आत्मनेपदमित्याहुरुत्तरं नवकं बुधाः ॥
प्रत्येकं नवके तत्र प्रथमो मध्यमस्तथा ॥
उत्तमश्चेति पुरुषास्त्रिधाद्य नवके ततः ॥

विध्यादौलोट्— लोट् (imperative) implies command, benediction &c.

भूतेनद्यतने.— लङ् (imperfect) denotes any past event that has occurred before twelve last night, but which might have been seen by the speaker.

लोडर्थेष्वेव.- लिङ् is divided into two.- विधिलिङ् (potential) and आशीर्लिङ् (Benedictive); of which, the former is used in command &c while the latter is used only in benediction.

भूतसामान्य.- लुङ् (aorist) denotes any past event that has occurred since twelve last night.

हेत्वादौस्यात्.- लृङ् (conditional or 3rd future) is used in those conditional sentences, in which the non-performance of an action is implied.

पुनश्च ते- Verbs are conjugated in three voices. namely; कर्तरि कर्मणि & भावे ie active, passive and impersonal.

अष्टादश.— There are eighteen terminations for each of the ten tenses; nine of which are used in the Parasmipada, and the other nine in the Atmanipada.

प्रत्येकंनवके.- There are also three persons.

तिप्तस् झयश्च सिप् थस्था मिब्वस्मसइति क्रमात् ॥
त्रिकं त्रिकं हि प्रथममध्यमोत्तमसंज्ञितम् ॥
एवं द्वितीयनवके तातांझाः प्रथमः स्मृतः ॥
थासाथां ध्वं द्वितीयः स्यादिड्वहि महिङुत्तमः ॥
तिङर्थे युष्मदि सति मध्यमोऽस्मादितूत्तमः ॥
शेषे प्रथमएकद्वि बहुत्वक्रमतो भवेत् ॥
शवादयो विकरणा मध्ये धातुलकारयोः ॥

प्रथमपुरुष third person. मध्यमपुरुष second person. उत्तमपुरुष first person.

The terminations of the Parasmipada are:

	sing.	dual	plural
प्रथमपुरुषः—	तिप्	तस्	झि.
मध्यमपुरुषः—	सिप्	थस्	थ
उत्तमपुरुषः—	मिप्	वस्	मस्

of the Atmanipada are:

प्रथमपुरुषः—	त	आतां	झ
मध्यमपुरुषः—	थास्	आथां	ध्वं
उत्तमपुरुषः—	इट्	वहि	महिङ्

तिङर्थेयुष्मदि:— When the termination denotes युष्मद् as the author of the action then the verb is in the मध्यमपुरुष (second person).

अस्मदितु— And when it denotes अस्मद् the verb is in the उत्तमपुरुष (first person).

शेषेप्रथमः— When it denotes any other as the author then the verb is in the प्रथमपुरुष (third person).

एकद्वि &c — The singular, dual and plural forms are used according as the nominative is singular, dual or plural.

शबादयः— शप् and other conjugational signs come between the root and the terminations.

धातूनामपि रूपाणि लिख्यन्तेऽत्र प्रसङ्गतः ॥
अकर्म्माणस्सकर्माणो द्विकर्म्माणस्त्रिधा हि ते ॥
सकर्म्मकेभ्यो धातुभ्यो लकाराः कर्त्तृकर्म्मणोः ॥
स्युरकर्म्मकधातुभ्यो लकाराः कर्त्तृभावयोः ॥
दशगण्यां विभज्यैव धातुपारायणादिषु ॥
पठितास्तत्क्रमेणैव लिख्यन्तेह्यत्र ते मया ॥

भू— सत्तायाम् ॥

अयं धातुः शब्विकरणः परस्मैपदी अकर्मकः तत्र कर्तरि वर्तमाने

Since the सनाद्यन्त roots are conjugated in the same way as the भ्वादि, and since the latter are the more important ones; we shall first of all treat of the latter.

Verbs are either अकर्मक (intransitive) or सकर्मक (transitive); सकर्मक roots govern an object, or sometimes two; while the former have no object to govern. सकर्मकेभ्यो — सकर्मक roots are used either in the active voice ie कर्तरि or in the passive (कर्मणि) while अकर्मक roots are used either in the active voice ie कर्तरि or the impersonal भावे.

दशगण्यां — Panini divides roots into ten classes. We treat of them in the same order as observed therein.

Active voice.

भू(सत्तायां) to be or become.

शब्विकरणः(Ist conj). परस्मैपदी. अकर्मक(intr).

लट् or Present tense.

	Sing	Dual	Plural.
	एकवचनं	द्विवचनं	बहुवचनं
3rd pers	भवति	भवतः	भवन्ति
2nd pers	भवसि	भवथः	भवथ
1st pers	भवामि	भवावः	भवामः

लट् (Present.)

	प्रथमपुरुषैकवचनान्तः	प्रथमपुरुषद्विवचनान्तः	प्रथमपुरुषबहुवचनान्तः
	Singular	Dual	Plural
3rd Person.	सः भवति	तौ भवतः	ते भवन्ति
	मध्यमपुरुषैकवचनान्तः	मध्यमपुरुषद्विवचनान्तः	मध्यमपुरुषबहुवचनान्तः
2nd Person.	त्वं भवसि	युवां भवथः	यूयं भवथ
	उत्तमपुरुषैकवचनान्तः	उत्तमपुरुषद्विवचनान्तः	उत्तमपुरुषबहुवचनान्तः
1st Person.	अहं भवामि	आवां भवावः	वयं भवामः

अनद्यतनपरोक्षभूते लिट् (Perfect tense)

	ए	द्वि	बहु
प्र	बभूव	बभूवतुः	बभूवुः
म	बभूविथ	बभूवथुः	बभूव
उ	बभूव	बभूविव	बभूविम

अनद्यतनभविष्यति लुट् (Ist future.)

प्र	भविता	भवितारौ	भवितारः
म	भवितासि	भवितास्थः	भवितास्थ
उ	भवितास्मि	भवितास्वः	भवितास्मः

भविष्यति लृट् (2nd future.)

प्र	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति
म	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ
उ	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः

विध्याद्याशिषोः लोट् (imperative mood.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	भवतु भवतात्	भवतां	भवन्तु
म	भव भवतात्	भवतम्	भवत
उ	भवानि	भवाव	भवाम

अनद्यतनभूते लङ् (Imprfect tense)

प्र	अभवत्	अभवताम्	अभवन्
म	अभवः	अभवतम्	अभवत
उ	अभवम्	अभवाव	अभवाम

विध्यादौ लिङ् (potential mood.)

प्र	भवेत्	भवेताम्	भवेयुः
म	भवेः	भवेतम्	भवेत
उ	भवेयम्	भवेव	भवेम

आशीर्लिङ् (benedictive mood.)

प्र	भूयात्	भूयास्ताम्	भूयासुः
म	भूयाः	भूयास्तम्	भूयास्त
उ	भूयासम्	भूयास्व	भूयास्म

भूते लुङ् (aorist Variety 1st)

प्र	अभूत्	अभूताम्	अभूवन्
म	अभूः	अभूतम्	अभूत
उ	अभूवम्	अभूव	अभूम

हेतुहेतुमद्भावादौ भविष्यतिलृङ् (Conditional or 3rd future)

	Sing	Dual	Plur
प्र	अभविष्यत्	अभविष्यताम्	अभविष्यन्
म	अभविष्यः	अभविष्यतम्	अभविष्यत
उ	अभविष्यम्	अभविष्याव	अभविष्याम

एध—वृद्धौ (To increase)

अयं धातुरात्मनेपदी (Atmanipada)

अकर्मकः Intr तत्र कर्तरि लट् (Present tense.)

प्र	एधते	एधेते	एधन्ते
म	एधसे	एधेथे	एधध्वे
उ	एधे	एधावहे	एधामहे

लिट् (Perfect tense)

प्र	एधाञ्चक्रे	एधाञ्चक्राते	एधाञ्चक्रिरे
म	एधाञ्चकृषे	एधाञ्चक्राथे	एधाञ्चकृढ्वे
उ	एधाञ्चक्रे	एधाञ्चकृवहे	एधाञ्चकृमहे

Or

प्र	एधाम्बभूव	एधाम्बभूवतुः	एधाम्बभूवुः
म	एधाम्बभूविथ	एधाम्बभूवथुः	एधाम्बभूव
उ	एधाम्बभूव	एधाम्बभूविव	एधाम्बभूविम
प्र	एधामास	एधामासतुः	एधामासुः
म	एधामासिथ	एधामासथुः	एधामास
उ	एधामास	एधामासिव	एधामासिम

लुट् (1st future)

प्र	एधिता	एधितारौ	एधितारः
म	एधितासे	एधितासाथे	एधिताध्वे
उ	एधिताहे	एधितास्वहे	एधितास्महे

लृट् (2nd Future.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	एधिष्यते	एधिष्येते	एधिष्यन्ते
म	एधिष्यसे	एधिष्येथे	एधिष्यध्वे
उ	एधिष्ये	एधिष्यावहे	एधिष्यामहे

लोट् (Imperative.)

प्र	एधताम्	एधेताम्	एधन्ताम्
म	एधस्व	एधेथाम्	एधध्वम्
उ	एधै	एधावहै	एधामहै

लङ् (Imperfect)

प्र	ऐधत	ऐधेताम्	ऐधन्त
म	ऐधथाः	ऐधेथाम्	ऐधध्वम्
उ	ऐधे	ऐधावहि	ऐधामहि

विधिलिङ्(Potential)

प्र	एधेत	एधेयाताम्	एधेरन्
म	एधेथाः	एधेयाथाम्	एधेध्वम्
उ	एधेय	एधेवहि	एधेमहि

आशीर्लिङ्(Benedictive)

प्र.	एधिषीष्ट	एधिषीयास्ताम्	एधिषीरन्
म	एधिषीष्ठाः	एधिषीयास्थाम्	एधिषीध्वम्
उ	एधिषीय	एधिषीवहि	एधिषीमहि

लुङ् (Aorist Vth Variety.)

प्र	ऐधिष्ट	ऐधिषाताम्	ऐधिषत
म	ऐधिष्ठाः	ऐधिषाथाम्	ऐधिढ्वम् / ऐधिध्वम्
उ	ऐधिषि	ऐधिष्वहि	ऐधिष्महि

लृङ् (Conditional or 3rd Future)

	Sing	Dual	Plur
प्र	ऐधिष्यत	ऐधिष्येताम्	ऐधिष्यन्त
म	ऐधिष्यथाः	ऐधिष्येथाम्	ऐधिष्यध्वम्
उ	ऐधिष्ये	ऐधिष्यावहि	ऐधिष्यामहि

Other roots of the first conjugation are conjugated in this way.

विज्ञेयाश्शब्विकरणा एवमन्येऽपि धातवः ॥

2nd Conjugation.

लिख्यन्ते लुग्विकरणधातुरूपाण्यतः परम् ॥

अद्—भक्षणे (To eat.)

अयं धातुः लुग्विकरणः परस्मैपदी सकर्मकः तत्र कर्तरि

लट् (Present)

प्र	अत्ति	अत्तः	अदन्ति
म	अत्सि	अत्थः	अत्थ
उ	अद्मि	अद्वः	अद्मः

लिट् (Perfect.)

प्र	जघास	जक्षतुः	जक्षुः
म	जघसिथ	जक्षथुः	जक्ष
उ	जघास / जघस	जक्षिव	जक्षिम

पक्षे (ie or.)

प्र	आद	आदतुः	आदुः
म	आदिथ	आदथुः	आद
उ	आद	आदिव	आदिम

लुट् (Ist Future.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	अत्ता	अत्तारौ	अत्तारः
म	अत्तासि	अत्तास्थः	अत्तास्थ
उ	अत्तास्मि	अत्तास्वः	अत्तास्मः

लृट् (2nd Future.)

प्र	अत्स्यति	अत्स्यतः	अत्स्यन्ति
म	अत्स्यसि	अत्स्यथः	अत्स्यथ
उ	अत्स्यामि	अत्स्यावः	अत्स्यामः

लोट् (Imperative.)

प्र	अत्तु / आत्तात्	अत्ताम्	अदन्तु
म	अद्धि / अत्तात्	अत्तम्	अत्त
उ	अदानि	अदाव	अदाम

लङ् (Imperfect)

प्र	आदत्	आत्ताम्	आदन्
म	आदः	आत्तम्	आत्त
उ	आदम्	आद्व	आद्म

विधिलिङ् (Potential.)

प्र	अद्यात्	अद्याताम्	अद्युः
म	अद्याः	अद्यातम्	अद्यात
उ	अद्याम्	अद्याव	अद्याम

आशीर्लिङ् (Benedictive)

	Sing	Dual	Plur
प्र	अद्यात्	अद्यास्ताम्	अद्यासुः
म	अद्याः	अद्यास्तम्	अद्यास्त
उ	अद्यासम्	अद्यास्व	अद्यास्म

लुङ् (Aorist 2nd Variety)

प्र	अघसत्	अघसतां	अघसन्
म	अघसः	अघसतं	अघसत
उ	अघसं	अघसाव	अघसाम

लृङ् (Conditional or 3rd Future)

प्र	आत्स्यत्	आत्स्यतां	आत्स्यन्
म	आत्स्यः	आत्स्यतं	आत्स्यत
उ	आत्स्यं	आत्स्याव	आत्स्याम

वस आच्छादने (to clothe)

अयं आत्मनेपदी सकर्मकः (Transitive)

तत्र लट् (Present tense)

प्र	वस्ते	वसाते	वसते
म	वस्से	वसाथे	वध्वे
उ	वसे	वस्वहे	वस्महे

लिट् (Perfect)

प्र	ववसे	ववसाते	ववसिरे
म	ववसिषे	ववसाथे	ववसिध्वे
उ	ववसे	ववासिवहे	ववासिमहे

लुट् (1st Future)

	Sing	Dual	Plur
प्र	वसिता	वसितारौ	वसितारः
म	वसितासे	वसितासाथे	वसिताध्वे
उ	वसिताहे	वसितास्वहे	वसितास्महे

लृट् (2nd Future)

प्र	वसिष्यते	वसिष्येते	वसिष्यन्ते
म	वसिष्यसे	वसिष्येथे	वसिष्यध्वे
उ	वसिष्ये	वसिष्यावहे	वसिष्यामहे

लोट् Imperative.

प्र	वस्तां	वसातां	वसतां
म	वस्व	वसाथां	वध्वं
उ	वसै	वसावहै	वसामहै

लङ् Imperfect.

प्र	अवस्त	अवसातां	अवसत
म	अवस्थाः	अवसाथां	अवध्वं
उ	अवसि	अवस्वहि	अवस्महि

विधिलिङ् Potential.

प्र	वसीत	वसीयातां	वसीरन्
म	वसीथाः	वसीयाथां	वसीध्वं
उ	वसीय	वसीवहि	वसीमहि

आशीर्लिङ् Benedictive.

प्र	वसिषीष्ट	वसिषीयास्तां	वसिषीरन्
म	वसिषीष्ठाः	वसिषीयास्थां	वसिषीध्वं
उ	वसिषीय	वसिषीवहि	वसिषीमहि

लुङ् Aorist Vth Variety.

	Sing	Dual	Plur
	अवसिष्ट	अवसिषातां	अवसिषत
म	अवसिष्ठाः	अवसिषाथां	अवसिध्वं
उ	अवसिषि	अवसिष्वहि	अवसिष्महि

लृङ् Conditional or 3rd Future.

प्र	अवसिष्यत	अवसिष्येतां	अवसिष्यन्त
म	अवसिष्यथाः	अवसिष्येथां	अवसिष्यध्वं
उ	अवसिष्ये	अवसिष्यावहि	अवसिष्यामहि

एवं अन्येपि लुग्विकरणाः धातवः बोध्याः ॥

Other roots of this class ought to be conjugated in the same manner.

अथ श्लुविकरणाः 3rd Conjugation.

हु—दानादनयोः (to sacrifice.)

अयं धातुः परस्मैपदी सकर्मकः (ie transitive)

तत्र लट् (Present tense)

प्र	जुहोति	जुहुतः	जुह्वति
म	जुहोषि	जुहुथः	जुहुथ
उ	जुहोमि	जुहुवः	जुहुमः

लिट् (Perfect.)

प्र	जुहवांचकार	जुहवांचक्रतुः	जुहवांचक्रुः
म	जुहवांचकर्थ	जुहवांचक्रथुः	जुहवांचक्र
उ	जुहवांचकार / जुहवांचकर	जुहवांचकृव	जुहवांचकृम

or

	Sing	Dual	Plur
प्र	जुहवांबमूव	जुहवांबभूवतुः	जुहवांबभूवुः
म	जुहवांबभूविथ	जुहवांबभूवथुः	जुहवांबभूव
उ	जुहवांबभूव	जुहवांबभूविव	जुहवांबभूविम

or

प्र	जुहवामास	जुहवामासतुः	जुहवामासुः
म	जुहवामासिथ	जुहवामासथुः	जुहवामास
उ	जुहवामास	जुहवामासिव	जुहवामासिम

or

प्र	जुहाव	जुहुवतुः	जुहुवुः
म	जुहविथ } जुहोथ	जुहुवथुः	जुहुव
उ	जुहाव } जुहव	जुहुविव	जुहुविम

लुट् (1st future)

प्र	होता	होतारौ	होतारः
म	होतासि	होतास्थः	होतास्थ
उ	होतास्मि	होतास्वः	होतास्मः

लृट् (2nd future)

प्र	होष्यति	होष्यतः	होष्यन्ति
म	होष्यसि	होष्यथः	होष्यथ
उ	होष्यामि	होष्यावः	होष्यामः

लोट् (Imperative)

	Sing	Dual	Plur
प्र	जुहोतु जुहुतात्	जुहुतां	जुह्वतु
म	जुहुधि जुहुतात्	जुहुतं	जुहुत
उ	जुहवानि	जुहवाव	जुहवाम

लङ् (Imperfect)

प्र	अजुहोत्	अजुहुतां	अजुहवुः
म	अजुहोः	अजुहुतं	अजुहुत
उ	अजुहवं	अजुहुव	अजुहुम

विधिलिङ् (Potential)

प्र	जुहुयात्	जुहुयातां	जुहुयुः
म	जुहुयाः	जुहुयातं	जुहुयात
उ	जुहुयां	जुहुयाव	जुहुयाम

आशीर्लिङ् (Benedictive)

प्र	हूयात्	हूयास्तां	हूयासुः
म	हूयाः	हूयास्तं	हूयास्त
उ	हूयासं	हूयास्व	हूयास्म

लुङ् (Aorist IVth Variety)

प्र	अहौषीत्	अहौष्टां	अहौषुः
म	अहौषीः	अहौष्टं	अहौष्ट
उ	अहौषं	अहौष्व	अहौष्म

लृङ् (Conditional or 3rd Future)

प्र	अहोष्यत्	अहोष्यतां	अहोष्यन्
म	अहोष्यः	अहोष्यतं	अहोष्यत
उ	अहोष्यं	अहोष्याव	अहोष्याम

माङ् मानेशब्दे च (to measure. 3rd Conjugation)
अयं धातुः आत्मनेपदी (Atm) सकर्मकः (Tran)
तत्र कर्त्तरि लट् (Present)

	Sing	Dual	Plur
प्र	मिमीते	मिमाते	मिमते
म	मिमीषे	मिमाथे	मिमीध्वे
उ	मिमे	मिमीवहे	मिमीमहे

लिट् (Perfect)

प्र	ममे	ममाते	ममिरे
म	ममिषे	ममाथे	ममिध्वे
उ	ममे	ममिवहे	ममिमहे

लुट् (1st Future)

प्र	माता	मातारौ	मातारः
म	मातासे	मातासाथे	माताध्वे
उ	माताहे	मातास्वहे	मातास्महे

लृट् (2nd Future.)

प्र	मास्यते	मास्येते	मास्यन्ते
म	मास्यसे	मास्येथे	मास्यध्वे
उ	मास्ये	मास्यावहे	मास्यामहे

लोट् (Imperative.)

प्र	मिमीतां	मिमातां	मिमतां
म	मिमीष्व	मिमाथां	मिमीध्वं
उ	मिमै	मिमावहै	मिमामहै

लङ् (Imperfect.)

प्र	अमिमीत	अमिमातां	अमिमत
म	अमिमीथाः	अमिमाथां	अमिमीध्वं
उ	अमिमि	अमिमीवहि	अमिमीमहि

विधिलिङ् Potential.

	Sing	Dual	Plur
प्र	मिमीत	मिमीयाताम्	मिमीरन्
म	मिमीथाः	मिमीयाथाम्	मिमीध्वम्
उ	मिमीय	मिमीवहि	मिमीमहि

आशीर्लिङ् Benedictive.

प्र	मासीष्ट	मासीयास्ताम्	मासीरन्
म	मासीष्ठाः	मासीयास्थाम्	मासीध्वम्
उ	मासीय	मासीवहि	मासीमहि

लुङ् (Aorist IVth Variety.)

प्र	अमास्त	अमासाताम्	अमासत
म	अमास्थाः	अमासाथाम्	अमाध्वम्
उ	अमासि	अमास्वहि	अमास्महि

लृङ् Conditional or 3rd Future.

प्र	अमास्यत	अमास्येताम्	अमास्यन्त
म	अमास्यथाः	अमास्येथाम्	अमास्यध्वम्
उ	अमास्ये	अमास्यावहि	अमास्यामहि

इत्थं श्लुविकरणाः अन्येऽपि धातवः ऊह्याः ॥

Other 3rd conjugation roots are conjugated in the same manner.

॥ अथ श्यन्विकरणाः ॥ IVth Conjugation

दिवु—क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु ॥ अयं धातुः कचिदकर्मकः ॥ कचित्सकर्मकः ॥

परस्मैपदी तत्र लट् (Present tense.)

प्र	दीव्यति	दीव्यतः	दीव्यन्ति
म	दीव्यसि	दीव्यथः	दीव्यथ
उ	दीव्यामि	दीव्यावः	दीव्यामः

अनद्यतनपरोक्षभूते लिट् (Perfect tense)

	Sing	Dual	Plur
प्र	दिदेव	दिदिवतुः	दिदिवुः
म	दिदेविथ	दिदिवथुः	दिदिव
उ	दिदेव	दिदिविव	दिदिविम

अनद्यतनभविष्यति लुट् (Ist future.)

प्र	देविता	देवितारौ	देवितारः
म	देवितासि	देवितास्थः	देवितास्थ
उ	देवितास्मि	देवितास्वः	देवितास्मः

भविष्यति लृट् (2nd future.)

प्र	देविष्यति	देविष्यतः	देविष्यन्ति
म	देविष्यसि	देविष्यथः	देविष्यथ
उ	देविष्यामि	देविष्यावः	देविष्यामः

लोट् Imperative.

प्र	दीव्यतु दीव्यतात्	दीव्यताम्	दीव्यन्तु
म	दीव्य दीव्यतात्	दीव्यतम्	दीव्यत
उ	दीव्यानि	दीव्याव	दीव्याम

लङ् Imperfect.

प्र	अदीव्यत्	अदीव्यताम्	अदीव्यन्
म	अदीव्यः	अदीव्यतम्	अदीव्यत
उ	अदीव्यम्	अदीव्याव	अदीव्याम

विधिलिङ् (Potential)

प्र	दीव्येत्	दीव्येताम्	दीव्येयुः
म	दीव्येः	दीव्येतम्	दीव्येत
उ	दीव्येयम्	दीव्येव	दीव्येम

आशीर्लिङ् (Benedictive)

	Sing	Dual	Plural.
प्र	दीव्यात्	दीव्यास्ताम्	दीव्यासुः
म	दीव्याः	दीव्यास्तम्	दीव्यास्त
उ	दीव्यासम्	दीव्यास्व	दीव्यास्म

लुङ् (Aorist 5th Variety)

प्र	अदेवीत्	अदेविष्टाम्	अदेविषुः
म	अदेवीः	अदेविष्टम्	अदेविष्ट
उ	अदेविषम्	अदेविष्व	अदेविष्म

लृङ् (Conditional or 3rd Future)

प्र	अदेविष्यत्	अदेविष्यताम्	अदेविष्यन्
म	अदेविष्यः	अदेविष्यतम्	अदेविष्यत
उ	अदेविष्यम्	अदेविष्याव	अदेविष्याम

जनी—प्रादुर्भावे (To produce.) **अयं धातुः आत्मनेपदी** (Atmanipada.) **अकर्मकः**

तत्र लट् (Present tense)

प्र	जायते	जायेते	जायन्ते
म	जायसे	जायेथे	जायध्वे
उ	जाये	जायावहे	जायामहे

लिट् (Perfect.)

प्र	जज्ञे	जज्ञाते	जज्ञिरे
म	जज्ञिषे	जज्ञाथे	जज्ञिध्वे
उ	जज्ञे	जज्ञिवहे	जज्ञिमहे

लुट् (1st Future)

प्र	जनिता	जनितारौ	जनितारः
म	जनितासे	जनितासाथे	जनिताध्वे
उ	जनिताहे	जनितास्वहे	जनितास्महे

लृट् (2nd Future.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	जनिष्यते	जनिष्येते	जनिष्यन्ते
म	जनिष्यसे	जनिष्येथे	जनिष्यध्वे
उ	जनिष्ये	जनिष्यावहे	जनिष्यामहे

लोट् (Imperative mood.)

प्र	जायताम्	जायेताम्	जायन्ताम्
म	जायस्व	जायेथाम्	जायध्वम्
उ	जायै	जायावहै	जायामहै

लङ् (Imperfect tense)

प्र	अजायत	अजायेताम्	अजायन्त
म	अजायथाः	अजायेथाम्	अजायध्वम्
उ	अजाये	अजायावहि	अजायामहि

विध्यादौ लिङ् (Potential mood.)

प्र	जायेत	जायेयाताम्	जायेरन्
म	जायेथाः	जायेयाथाम्	जायेध्वम्
उ	जायेय	जायेवहि	जायेमहि

आशीर्लिङ्(Benedictive)

प्र	जनिषीष्ट	जनिषीयास्ताम्	जनिषीरन्
न	जनिषीष्ठाः	जनिषीयास्थाम्	जनिषीध्वम्
उ	जनिषीय	जनिषीवहि	ननिषीमहि

लुङ् (Aorist Vth Variety.)

प्र	अजनि अजनिष्ट	अजनिषाताम्	अजनिषत
म	अजनिष्ठाः	अजनिषाथाम्	अजनिध्वम् - ढ्वम्
उ	अजनिषि	अजनिष्वहि	अजनिष्महि

लृङ् (Conditional or 3rd Future.)

	Sing·	Dual	Plur
प्र	अजनिष्यत	अजनिष्येताम्	अजनिष्यन्त
म	अजनिष्यथाः	अजनिष्येथाम्	अजनिष्यध्वम्
उ	अजनिष्ये	अजनिष्यावहि	अजनिष्यामहि

॥ एवं अन्येऽपि धातवो विज्ञेयाः ॥

Other roots ought to be conjugated in the same **way**

॥ अथ श्नुविकरणाः ॥

षुञ्—अभिषवे

अयं धातुः श्नुविकरणः उभयपदी (Para & Atm) **सकर्म्मकः** (Trans) **परस्मैपदी** (Paras)

तत्र लट् (Present tense.)

प्र	सुनोति	सुनुतः	सुन्वन्ति
म	सुनोषि	सुनुथः	सुनुथ
उ	सुनोमि	सुन्वः-सुनुवः	सुन्मः-सुनुमः

आत्मनेपदी (Atm) लट् (Present.)

प्र	सुनुते	सुन्वाते	सुन्वते
म	सुनुषे	सुन्वाथे	सुनुध्वे
उ	सुन्वे	सुन्वहे-सुनुवहे	सुन्महे-सुनुमहे

परस्मैपदी लिट् (Perfect.)

प्र	सुषाव	सषुवतुः	सुषुवुः
म	सुषोथ सुषविथ	सुषुवथुः	सुषुव
उ	सुषाव सुषव	सुषुविव	सुषुविम

आत्मनेपदी लिट् (Perfect)

	Sing.	dual	plural
प्र	सुषुवे	सुषुवाते	सुषुविरे
म	सुषुविषे	सुषुवाथे	सुषुविध्वे
उ	सुषुवे	सुषुविवहे	सुषुविमहे

Parasm लुट् (Ist future)

प्र	सोता	सोतारौ	सोतारः
म	सोतासि	सोतास्थः	सोतास्थ
उ	सोतास्मि	सोतास्वः	सोतास्मः

आत्मनेपदी लुट् (Ist Future.)

प्र	सोता	सोतारौ	सोतारः
म	सोतासे	सोतासाथे	सोताध्वे
उ	सोताहे	सोतास्वहे	सोतास्महे

परस्मैपदी लृट् (2nd future)

प्र	सोष्यति	सोष्यतः	सोष्यन्ति
म	सोष्यसि	सोष्यथः	सोष्यथ
उ	सोष्यामि	सोष्यावः	सोष्यामः

आत्मनेपदी लृट् (2nd Future)

प्र	सोष्यते	सोष्येते	सोष्यन्ते
म	सोष्यसे	सोष्येथे	सोष्यध्वे
उ	सोष्ये	सोष्यावहे	सोष्यामहे

परस्मैपदी लोट् (Imperative.)

प्र	सुनोतु-सुनुतात्	सुनुतां	सुन्वन्तु
म	सुनु-सुनुतात्	सुनुतं	सुनुत
उ	सुनवानि	सुनवाव	सुनवाम

आत्मनेपदी लोट् (Imperative.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	सुनुतां	सुन्वातां	सुन्वतां
म	सुनुष्व	सुन्वाथां	सुनुध्वं
उ	सुनवै	सुनवावहै	सुनवामहै

परस्मैपदी लङ् (Imperfect)

प्र	असुनोत्	असुनुतां	असुन्वन्
म	असुनोः	असुनुतं	असुनुत
उ	असुनवं	असुन्व-असुनुव	असुन्म-असुनुम

आत्मनेपदी लङ् (Imperfect)

प्र	असुनुत	असुन्वातां	असुन्वत
म	असुनुथाः	असुन्वाथां	असुनुध्वं
उ	असुन्वि	असुन्वहि-असुनुवहि	असुन्महि-असुनुमहि

परस्मैपदी विधिलिङ् (Potential.)

प्र	सुनुयात्	सुनुयातां	सुनुयुः
म	सुनुयाः	सुनुयातं	सुनुयात
उ	सुनुयां	सुनुयाव	सुनुयाम

आत्मनेपदी विधिलिङ् (Potential)

प्र	सुन्वीत	सुन्वीयातां	सुन्वीरन्
म	सुन्वीथाः	सुन्वीयाथां	सुन्वीध्वं
उ	सुन्वीय	सुन्वीवहि	सुन्वीमहि

परस्मैपदी आशीर्लिङ् (Benedictive mood.)

प्र	सूयात्	सूयास्तां	सूयासुः
म	सूयाः	सूयास्तं	सूयास्त
उ	सूयासं	सूगास्व	सूयास्म

आत्मनेपदी आशीर्लिङ् (Benedictive)

	Singular	Dual	Plural
प्र	सोषीष्ट	सोषीयास्तां	सोषीरन्
म	सोषीष्ठाः	सोषीयास्थां	सोषीध्वं
उ	सोषीय	सोषीवहि	सोषीमहि

परस्मैपदी लुङ् Aorist Vth Variety.

प्र	असावीत्	असाविष्टां	असाविषुः
म	असावीः	असाविष्टं	असाविष्ट
उ	असाविषं	असाविष्व	असाविष्म

आत्मनेपदी लुङ् (Aorist IVth Variety)

प्र	असोष्ट	असोषातां	असोषत
म	असोष्ठाः	असोषाथां	असोढ्वं
उ	असोषि	असोष्वहि	असोष्महि

परस्मैपदी लृङ् (Conditional or 3rd Future)

प्र	असोष्यत्	असोष्यतां	असोष्यन्
म	असोष्यः	असोष्यतं	असोष्यत
उ	असोष्यं	असोष्याव	असोष्याम

आत्मनेपदी लृङ्(Conditional or 3rd future)

प्र	असोष्यत	असोष्येतां	असोष्यन्त
म	असोष्यथाः	असोष्येथां	असोष्यध्वं
उ	असोष्ये	असोष्यावहि	असोष्यामहि

एवं अन्येपि बोध्याः ॥ Other roots of the 5th conjugation should be similarly conjugated.

अथ शविकरणः (VIth Conjugation) **तुद व्यथने** ॥ **अयं धातुः शविकरणः** ॥ **उभयपदी सकर्म्मकः** (Transitive)

तत्र परस्मैपदी लट् (Present.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	तुदति	तुदतः	तुदन्ति
म	तुदसि	तुदथः	तुदथ
उ	तुदामि	तुदावः	तुदामः

आत्मनेपदी लट् (Present tense)

प्र	तुदते	तुदेते	तुदन्ते
म	तुदसे	तुदेथे	तुदध्वे
उ	तुदे	तुदावहे	तुदामहे

परस्मैपदी लिट् (Perfect tense)

प्र	तुतोद	तुतुदतुः	तुतुदुः
म	तुतोदिथ	तुतुदथुः	तुतुद
उ	तुतोद	तुतुदिव	तुतुदिम

आत्मनेपदी लिट् (Perfect tense.)

प्र	तुतुदे	तुतुदाते	तुतुदिरे
म	तुतुदिषे	तुतुदाथे	तुतुदिध्वे
उ	तुतुदे	तुतुदिवहे	तुतुदिमहे

पर लुट् (1st future)

प्र	तोत्ता	तोत्तारौ	तोत्तारः
म	तोत्तासि	तोत्तास्थः	तोत्तास्थ
उ	तोत्तास्मि	तोत्तास्वः	तोत्तास्मः

आत्मनेपदी लुट् (1st future.)

प्र	तोत्ता	तोत्तारौ	तोत्तारः
म	तोत्तासे	तोत्तासाथे	तोत्ताध्वे
उ	तोत्ताहे	तोत्तास्वहे	तोत्तास्महे

परस्मैपदी लृट् (Second Future.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	तोत्स्यति	तोत्स्यतः	तोत्स्यन्ति
म	तोत्स्यसि	तोत्स्यथः	तोत्स्यथ
उ	तोत्स्यामि	तोत्स्यावः	तोत्स्यामः

आत्मनेपदी लृट् (Second Future.)

प्र	तोत्स्यते	तोत्स्येते	तोत्स्यन्ते
म	तोत्स्यसे	तोत्स्येथे	तोत्स्यध्वे
उ	तोत्स्ये	तोत्स्यावहे	तोत्स्यामहे

परस्मैपदी लोट् (Imperative.)

प्र	तुदतु-तुदतात्	तुदताम्	तुदन्तु
म	तुद-तुदतात्	तुदतम्	तुदत
उ	तुदानि	तुदाव	तुदाम

आत्मनेपदी लोट् (Imperative)

प्र	तुदतां	तुदेतां	तुदन्तां
म	तुदस्व	तुदेथां	तुदध्वं
उ	तुदै	तुदावहै	तुदामहै

परस्मैपदी (Parasm) लङ् (Imperfect tense)

प्र	अतुदत्	अतुदतां	अतुदन्
म	अतुदः	अतुदतं	अतुदत
उ	अतुदं	अतुदाव	अतुदाम

आत्मनेपदी (Atm) लङ् (Imperfect tense)

प्र	अतुदत	अतुदेतां	अतुदन्त
म	अतुदथाः	अतुदेथां	अतुदध्वं
उ	अतुदे	अतुदावहि	अतुदामहि

परस्मैपदी (Parasm) **विधिलिङ्** (Potential)

	Sing	Dual	Plural.
प्र	तुदेत्	तुदेताम्	तुदेयुः
म	तुदेः	तुदेतम्	तुदेत
उ	तुदेयम्	तुदेव	तुदेम

आत्मनेपदी (Atm) **विधिलिङ्** (Potential)

प्र	तुदेत	तुदेयाताम्	तुदेरन्
म	तुदेथाः	तुदेयाथाम्	तुदेध्वम्
उ	तुदेय	तुदेवहि	तुदेमहि

परस्मैपदी Parasm **आशीर्लिङ्** Benedictive.

प्र	तुद्यात्	तुद्यास्ताम्	तुद्यासुः
म	तुद्याः	तुद्यास्तं	तुद्यास्त
उ	तुद्यासम्	तुद्यास्व	तुद्यास्म

आत्मनेपदी आशीर्लिङ् Benedictive

प्र	तुत्सीष्ट	तुत्सीयास्ताम्	तुत्सीरन्
म	तुत्सीष्ठाः	तुत्सीयास्थाम्	तुत्सीध्वम्
उ	तुत्सीय	तुत्सीवहि	तुत्सीमहि

परस्मैपदी लुङ् Aorist IV Variety

प्र	अतौत्सीत्	अतौत्ताम्	अतौत्सुः
म	अतौत्सीः	अतौत्तम्	अतौत्त
उ	अतौत्सम्	अतौत्स्व	अतौत्स्म

आत्मनेपदी लुङ् Aorist IV Variety

प्र	अतुत्त	अतुत्साताम्	अतुत्सत
म	अतुत्थाः	अतुत्साथाम्	अतुद्ध्वम्
उ	अतुत्सि	अतुत्स्वहि	अतुत्स्महि

परस्मैपदी लृङ् Conditional tense or 3rd Future

	Sing	Dual	Plur
प्र	अतोत्स्यत्	अतोत्स्यतां	अतोत्स्यन्
म	अतोत्स्यः	अतोत्स्यतं	अतोत्स्यत
उ	अतोत्स्यं	अतोत्स्याव	अतोत्स्याम

आत्मनेपदी लृङ् Conditional tense or 3rd Future

प्र	अतोत्स्यत	अतोत्स्येतां	अतोत्स्यन्त
म	अतोत्स्यथाः	अतोत्स्येथां	अतोत्स्यध्वं
उ	अतोत्स्ये	अतोत्स्यावहि	अतोत्स्यामहि

एवं अन्येऽपि शविकरणा विज्ञेयाः ॥ Other roots of the 6th Conjugation should be similarly conjugated.

अथ श्नम्विकरणाः VII Conjugation.

रुधिर्—आवरणे Besiege.

अयं धातुः श्नम्विकरणः ॥ उभयपदी ॥ सकर्म्मकः Tran ॥

परस्मैपदी तत्र लट् Present tense

प्र	रुणद्धि	रुन्धः	रुन्धन्ति
म	रुणत्सि	रुन्धः	रुन्ध
उ	रुणध्मि	रुन्ध्वः	रुन्ध्मः

आत्मनेपदी लट् Present tense.

प्र	रुन्धे	रुन्धाते	रुन्धते
म	रुन्त्से	रुन्धाथे	रुन्ध्वे
उ	रुन्धे	रुन्ध्वहे	रुन्ध्महे

परस्मैपदी लिट् Perfect tense.

प्र	रुरोध	रुरुधतुः	रुरुधुः
म	रुरोधिथ	रुरुधथुः	रुरुध
उ	रुरोध	रुरुधिव	रुरुधिम

आत्मनेपदी लिट् Perfect tense.

	Sing	Dual	Plur
प्र	रुरुधे	रुरुधाते	रुरुधिरे
म	रुरुधिषे	रुरुधाथे	रुरुधिध्वे
उ	रुरुधे	रुरुधिवहे	रुरुधिमहे

परस्मैपदी लुट् 1st Future.

प्र	रोद्धा	रोद्धारौ	रोद्धारः
म	रोद्धासि	रोद्धास्थः	रोद्धास्थ
उ	रोद्धास्मि	रोद्धास्वः	रोद्धास्मः

आत्मनेपदी लुट् 1st Future.

प्र	रोद्धा	रोद्धारौ	रोद्धारः
म	रोद्धासे	रोद्धासाथे	रोद्धाध्वे
उ	रोद्धाहे	रोद्धास्वहे	रोद्धास्महे

परस्मैपदी लृट् 2nd Future.

प्र	रोत्स्यति	रोत्स्यतः	रोत्स्यन्ति
म	रोत्स्यसि	रोत्स्यथः	रोत्स्यथ
उ	रोत्स्यामि	रोत्स्यावः	रोत्स्यामः

आत्मनेपदी लृट् 2nd Future.

प्र	रोत्स्यते	रोत्स्येते	रोत्स्यन्ते
म	रोत्स्यसे	रोत्स्येथे	रोत्स्यध्वे
उ	रोत्स्ये	रोत्स्यावहे	रोत्स्यामहे

परस्मैपदी लोट् Imperative.

प्र	रुणद्धु-रुन्धात्	रुन्धां	रुन्धन्तु
म	रुन्धि-रुन्धात्	रुन्धं	रुन्ध
उ	रुणधानि	रुणधाव	रुणधाम

आत्मनेपदी लोट् Imperative.

	Sing	Dual	Plur
प्र	रुन्धां	रुन्धातां	रुन्धतां
म	रुन्त्स्व	रुन्धाथां	रुन्ध्वं
उ	रुणधै	रुणधावहै	रुणधामहै

परस्मैपदी लङ् Imperfect tense.

प्र	अरुणत्-द्	अरुन्धां	अरुन्धन्
म	अरुणत्-द्-:	अरुन्धं	अरुन्ध
उ	अरुणधं	अरुन्ध्व	अरुन्ध्म

आत्मनेपदी (Atm) लङ् (Imperfect tense)

प्र	अरुन्ध	अरुन्धाताम्	अरुन्धत
म	अरुन्धाः	अरुन्धाथाम्	अरुन्ध्वम्
उ	अरुन्धि	अरुन्ध्वहि	अरुन्ध्महि

परस्मैपदी विधिलिङ् (Potential.)

प्र	रुन्ध्यात्	रुन्ध्याताम्	रुन्ध्युः
म	रुन्ध्याः	रुन्ध्यातम्	रुन्ध्यात
उ	रुन्ध्याम्	रुन्ध्याव	रुन्ध्याम

आत्मनेपदी विधिलिङ् (Potential)

प्र	रुन्धीत	रुन्धीयाताम्	रुन्धीरन्
म	रुन्धीथाः	रुन्धीयाथाम्	रुन्धीध्वम्
उ	रुन्धीय	रुन्धीवहि	रुन्धीमहि

परस्मैपदी आशीर्लिङ् (Benedictive mood.)

प्र	रुध्यात्	रुध्यास्ताम्	रुध्यासुः
म	रुध्याः	रुध्यास्तम्	रुध्यास्त
उ	रुध्यासम्	रुध्यास्व	रुध्यास्म

आत्मनेपदी आशीर्लिङ् (Benedictive.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	रुत्सीष्ट	रुत्सीयास्ताम्	रुत्सीरन्
म	रुत्सीष्ठाः	रुत्सीयास्थाम्	रुत्सीध्वम्
उ	रुत्सीय	रुत्सीवहि	रुत्सीमहि

परस्मैपदी लुङ् Aorist 2nd Variety.

प्र	अरुधत्	अरुधताम्	अरुधन्
म	अरुधः	अरुधतम्	अरुधत
उ	अरुधम्	अरुधाव	अरुधाम

पक्षे (Or—4th Variety.)

प्र	अरौत्सीत्	अरौद्धाम्	अरौत्सुः
म	अरौत्सीः	अरौद्धम्	अरौद्ध
उ	अरौत्सम्	अरौत्स्व	अरौत्स्म

अत्मनेपदी लुङ् (Aorist 4th Variety.)

प्र	अरुद्ध	अरुत्साताम्	अरुत्सत
म	अरुद्धाः	अरुत्साथाम्	अरुध्वम्
उ	अरुत्सि	अरुत्स्वहि	अरुत्स्महि

परस्मैपदी लृङ् (Conditional or 3rd Future)

म	अरोत्स्यत्	अरोत्स्यताम्	अरोत्स्यन्
म	अरोत्स्यः	अरोत्स्यतम्	अरोत्स्यत
उ	अरोत्स्यम्	अरोत्स्याव	अरोत्स्याम

आत्मनेपदी लृङ् (Conditional or 3rd future)

प्र	अरोत्स्यत	अरोत्स्येताम्	अरोत्स्यन्त
म	अरोत्स्यथाः	अरोत्स्येथाम्	अरोत्स्यध्वम्
उ	अरोत्स्ये	अरोत्स्यावहि	अरोत्स्यामहि

इत्थं अन्येऽपि रुधादयः बोध्याः

er roots of 7th should be similarly conjugated.

॥ अथ तनादयः उविकरणाः ॥

VIII Conjugation Roots.

तनु—विस्तारे (Spread.)

अयं धातुः उविकरणः उभयपदी सकर्म्मकः (Transitive.)

परस्मैपदी तत्र लट् (Present tense.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	तनोति	तनुतः	तन्वन्ति
म	तनोषि	तनुथः	तनुथ
उ	तनोमि	तन्वः-तनुवः	तन्मः-तनुमः

आत्मनेपदी लट् (Present tense)

प्र	तनुते	तन्वाते	तन्वते
म	तनुषे	तन्वाथे	तनुध्वे
उ	तन्वे	तन्वहे-तनुवहे	तन्महे-तनुमहे

परस्मैपदी लिट् (Perfect tense)

प्र	ततान	तेनतुः	तेनुः
म	तेनिथ	तेनथुः	तेन
उ	ततान-ततन	तेनिव	तेनिम

आत्मनेपदी लिट् (Perfect tense.)

प्र	तेने	तेनाते	तेनिरे
म	तेनिषे	तेनाथे	तेनिध्वे
उ	तेने	तेनिवहे	तेनिमहे

पर लुट् (1st Future)

प्र	तनिता	तनितारौ	तनितारः
म	तनितासि	तनितास्थः	तनितास्थ
उ	तनितास्मि	तनितास्वः	तनितास्मः

आत्मनेपदी लुट् (Ist Future.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	तनिता	तनितारौ	तनितारः
म	तनितासे	तनितासाथे	तनिताध्वे
उ	तनिताहे	तनितास्वहे	तनितास्महे

परस्मैपदी लृट् (2nd future)

प्र	तनिष्यति	तनिष्यतः	तनिष्यन्ति
म	तनिष्यसि	तनिष्यथः	तनिष्यथ
उ	तनिष्यामि	तनिष्यावः	तनिष्यामः

आत्मनेपदी लृट् (2nd Future)

प्र	तनिष्यते	तनिष्येते	तनिष्यन्ते
म	तनिष्यसे	तनिष्येथे	तनिष्यध्वे
उ	तनिष्ये	तनिष्यावहे	तनिष्यामहे

परस्मैपदी लोट् (Imperative mood.)

प्र	तनोतु-तनुतात्	तनुताम्	तन्वन्तु
म	तनु-तनुतात्	तनुतम्	तनुत
उ	तनवानि	तनवाव	तनवाम

आत्मनेपदी लोट् (Imperative.)

प्र	तनुताम्	तन्वाताम्	तन्वताम्
म	तनुष्व	तन्वाथाम्	तनुध्वम्
उ	तनवै	तनवावहै	तनवामहै

परस्मैपदी लङ् (Imperfect)

प्र	अतनोत्	अतनुताम्	अतन्वन्
म	अतनोः	अतनुतम्	अतनुत
उ	अतनवम्	अतन्व-अतनुव	अतन्म-अतनुम

आत्मनेपदी लङ् (Imperfect tense)

	Singular	Dual	Plural
प्र	अतनुत	अतन्वाताम्	अतन्वत
म	अतनुथाः	अतन्वाथाम्	अतनुध्वम्
उ	अतन्वि	अतनुवहि / अतन्वहि	अतनुमहि / अतन्महि

पर विधिलिङ् (Potential)

प्र	तनुयात्	तनुयाताम्	तनुयुः
म	तनुयाः	तनुयातम्	तनुयात
उ	तनुयाम्	तनुयाव	तनुयाम

आत्मनेपदी विधिलिङ् (Potential)

म	तन्वीत	तन्वीयाताम्	तन्वीरन्
म	तन्वीथाः	तन्वीयाथाम्	तन्वीध्वम्
उ	तन्वीय	तन्वीवहि	तन्वीमहि

पर आशीर्लिङ्(Benedictive)

प्र	तन्यात्	तन्यास्ताम्	तन्यासुः
म	तन्याः	तन्यास्तम्	तन्यास्त
उ	तन्यासम्	तन्यास्व	तन्यास्म

आत्मनेपदी आशीर्लिङ् (Benedictive)

प्र	तनिषीष्ट	तनिषीयास्ताम्	तनिषीरन्
म	तनिषीष्ठाः	तनिषीयास्थाम्	तनिषीध्वम्
उ	तनिषीय	तनिषीवहि	तनिषीमहि

पर लुङ् (Aorist V Variety)

प्र	अतानीत्	अतानिष्टां	अतानिषुः
म	अतानीः	अतानिष्टम्	अतानिष्ट
उ	अतानिषम्	अतानिष्व	अतानिष्म

Or

	Sing	Dual	Plur
प्र	अतनीत्	अतनिष्टाम्	अतनिषुः
म	अतनीः	अतनिष्टम्	अतनिष्ट
उ	अतनिषम्	अतनिष्व	अतनिष्म

आत्मनेपदी लुङ् (Aorist 5th Variety)

प्र	अतनिष्ट -अतत	अतनिषाताम्	अतनिषत
म	अतनिष्ठाः -अतथाः	अतनिषाथाम्	अतनिड्वम्- ध्वं
उ	अतनिषि	अतनिष्वहि	अतनिष्महि

परस्मैपदी लृङ् (Conditional or 3rd Future)

प्र	अतनिष्यत्	अतनिष्यताम्	अतनिष्यन्
म	अतनिष्यः	अतनिष्यतम्	अतनिष्यत
उ	अतनिष्यम्	अतनिष्याव	अतनिष्याम

आत्मनेपदी लृङ् (Conditional or 3rd Future.)

प्र	अतनिष्यत	अतनिष्येताम्	अतनिष्यन्त
म	अतनिष्यथाः	अतनिष्येथाम्	अतनिष्यध्वम्
उ	अतनिष्ये	अतनिष्यावहि	अतनिष्यामहि

एवं अन्येऽपि Others should be conjugated similarly.

॥ अथ क्र्यादयः ॥

डुक्रीञ्—द्रव्यविनिमये

अयं धातुः श्नाविकरणः (IX Conjugation.)

उभयपदी सकर्म्मकः (Transitive.)

परस्मैपदी तत्र लट् (Present)

प्र	क्रीणाति	क्रीणीतः	क्रीणन्ति
म	क्रीणासि	क्रीणीथः	क्रीणीथ
उ	क्रीणामि	क्रीणीवः	क्रीणीमः

आत्मनेपदी लट् (Present tense.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	क्रीणीते	क्रीणाते	क्रीणते
म	क्रीणीषे	क्रीणाथे	क्रीणीध्वे
उ	क्रीणे	क्रीणीवहे	क्रीणीमहे

परस्मैपदी लिट् (Perfect.)

प्र	चिक्राय	चिक्रियतुः	चिक्रियुः
म	चिक्रयिथ / चिक्रेथ	चिक्रियथुः	चिक्रिय
उ	चिक्राय / चिक्रय	चिक्रियिव	चिक्रियिम

आत्मनेपदी लिट् (Perfect)

प्र	चिक्रिये	चिक्रियाते	चिक्रियिरे
म	चिक्रियिषे	चिक्रियाथे	चिक्रियिढ्वे-ध्वे
उ	चिक्रिये	चिक्रियिवहे	चिक्रियिमहे

पर लुट् (1st future)

प्र	क्रेता	क्रेतारौ	क्रेतारः
म	क्रेतासि	क्रेतास्थः	क्रेतास्थ
उ	क्रेतास्मि	क्रेतास्वः	क्रेतास्मः

आत्मनेपदी लुट् (1st future.)

प्र	क्रेता	क्रेतारौ	क्रेतारः
म	क्रेतासे	क्रेतासाथे	क्रेताध्वे
उ	क्रेताहे	क्रेतास्वहे	क्रेतास्महे

पर लृट् (Second Future.)

प्र	क्रेष्यति	क्रेष्यतः	क्रेष्यन्ति
म	क्रेष्यसि	क्रेष्यथः	क्रेष्यथ
उ	क्रेष्यामि	क्रेष्यावः	क्रेष्यामः

आत्मनेपदी लृट् (2nd Future.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	क्रेष्यते	क्रेष्येते	क्रेष्यन्ते
म	क्रेष्यसे	क्रेष्येथे	क्रेष्यध्वे
उ	क्रेष्ये	क्रेष्यावहे	क्रेष्यामहे

परस्मैपदी लोट् (Imperative.)

प्र	क्रीणातु-क्रीणीतात्	क्रीणीतां	क्रीणन्तु
म	क्रीणीहि-क्रीणीतात्	क्रीणीतं	क्रीणीत
उ	क्रीणानि	क्रीणाव	क्रीणाम

आत्मनेपदी लोट् (Imperative)

प्र	क्रीणीतां	क्रीणातां	क्रीणतां
म	क्रीणीष्व	क्रीणाथां	क्रीणीध्वं
उ	क्रीणै	क्रीणावहै	क्रीणामहै

परस्मैपदी (Parasm) **लङ्** (Imperfect tense)

प्र	अक्रीणात्	अक्रीणीतां	अक्रीणन्
म	अक्रीणाः	अक्रीणीतं	अक्रीणीत
उ	अक्रीणां	अक्रीणीव	अक्रीणीम

आत्मनेपदी लङ् (Imperfect.)

प्र	अक्रीणीत	अक्रीणातां	अक्रीणत
म	अक्रीणीथाः	अक्रीणाथां	अक्रीणीध्वं
उ	अक्रीणि	अक्रीणीवहि	अक्रीणीमहि

परस्मैपदी विधिलिङ् (Potential.)

प्र	क्रीणीयात्	क्रीणीयातां	क्रीणीयुः
म	क्रीणीयाः	क्रीणीयातं	क्रीणीयात
उ	क्रीणीयां	क्रीणीयाव	क्रीणीयाम

आत्मनेपदी विधिलिङ् Potential.

	Sing	Dual	Plur
प्र	क्रीणीत	क्रीणीयातां	क्रीणीरन्
म	क्रीणीथाः	क्रीणीयाथां	क्रीणीध्वं
उ	क्रीणीय	क्रीणीवहि	क्रीणीमहि

परस्मैपदी आशीर्लिङ् Benedictive.

प्र	क्रीयात्	क्रीयास्तां	क्रीयासुः
म	क्रीयाः	क्रीयास्तं	क्रीयास्त
उ	क्रीयासं	क्रीयास्व	क्रीयास्म

आत्मनेपदी आशीर्लिङ् (Benedictive)

प्र	क्रेषीष्ट	क्रेषीयास्तां	क्रेषीरन्
म	क्रेषीष्ठाः	क्रेषीयास्थां	क्रेषीध्वं
उ	क्रेषीय	क्रेषीवहि	क्रेषीमहि

परस्मैपदी लुङ् (Aorist IV Variety)

प्र	अक्रैषीत्	अक्रैष्टां	अक्रैषुः
म	अक्रैषीः	अक्रैष्टं	अक्रैष्ट
उ	अक्रैषं	अक्रैष्व	अक्रैष्म

आत्मनेपदी लुङ् (Aorist IV Variety)

प्र	अक्रेष्ट	अक्रेषातां	अक्रेषत
म	अक्रेष्ठाः	अक्रेषाथां	अक्रेढ्वं
उ	अक्रेषि	अक्रेष्वहि	अक्रेष्महि

पर लृङ् (Conditional or 3rd Future)

प्र	अक्रेष्यत्	अक्रेष्यतां	अक्रेष्यन्
म	अक्रेष्यः	अक्रेष्यतं	अक्रेष्यत
उ	अक्रेष्यं	अक्रेष्याव	अक्रेष्याम

आत्मनेपदी लृङ् (Conditional or 3rd Future.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	अक्रेष्यत	अक्रेष्येताम्	अक्रेष्यन्त
म	अक्रेष्यथाः	अक्रेष्येथाम्	अक्रेष्यध्वम्
उ	अक्रेष्ये	अक्रेष्यावहि	अक्रेष्यामहि

एवं अन्येऽपि ॥ Others should be conjugated similarly.

अथ चुरादयः ॥ चुर—स्तेये ॥

अयं धातुः णिज्विकरणः ॥ X Conjugation.

॥ उभयपदी सकर्मकः ॥

परस्मैपदी तत्र लट् Present tense.

प्र	चोरयति	चोरयतः	चोरयन्ति
म	चोरयसि	चोरयथः	चोरयथ
उ	चोरयामि	चोरयावः	चोरयामः

आत्मनेपदी (Atm) **लट्** (Present.)

प्र	चोरयते	चोरयेते	चोरयन्ते
म	चोरयसे	चोरयेथे	चोरयध्वे
उ	चोरये	चोरयावहे	चोरयामहे

परस्मैपदी लिट् (Perfect.)

प्र	चोरयांचकार	चोरयांचक्रतुः	चोरयांचक्रुः
म	चोरयांचकर्थ	चोरयांचक्रथुः	चोरयांचक्र
उ	चोरयांचकार } चोरयांचकर }	चोरयांचकृव	चोरयांचकृम

Or

प्र	चोरयांबभूव	चोरयांबभूवतुः	चोरयांबभूवुः
म	चोरयांबभूविथ	चोरयांबभूवथुः	चोरयांबभूव
उ	चोरयांबभूव	चोरयांबभूविव	चोरयांबभूविम

Or

	Sing	Dual	Plur
प्र	चोरयामास	चोरयामासतुः	चोरयामासुः
म	चोरयामासिथ	चोरयामासथुः	चोरयामास
उ	चोरयामास	चोरयामासिव	चोरयामासिम

आत्मनेपदी लिट् (Perfect tense)

प्र	चोरयांचक्रे	चोरयांचक्राते	चोरयांचक्रिरे
म	चोरयांचकृषे	चोरयांचक्राथे	चोरयांचकृढ्वे
उ	चोरयांचक्रे	चोरयांचकृवहे	चोरयांचकृमहे

चोरयांबभूव इत्यादि पूर्ववत् ॥ चोरयामास इत्यादि पूर्ववत् ॥

पर Parasm लुट् (Ist Future)

प्र	चोरयिता	चोरयितारौ	चोरयितारः
म	चोरयितासि	चोरयितास्थः	चोरयितास्थ
उ	चोरयितास्मि	चोरयितास्वः	चोरयितास्मः

आत्मनेपदी लुट् (Ist future.)

प्र	चोरयिता	चोरयितारौ	चोरयितारः
म	चोरयितासे	चोरयितासाथे	चोरयिताध्वे
उ	चोरयिताहे	चोरयितास्वहे	चोरयितास्महे

परस्मैपदी लृट् (2nd future.)

प्र	चोरयिष्यति	चोरयिष्यतः	चोरयिष्यन्ति
म	चोरयिष्यसि	चोरयिष्यथः	चोरयिष्यथ
उ	चोरयिष्यामि	चोरयिष्यावः	चोरयिष्यामः

आत्मनेपदी लृट् Second Future.

प्र	चोरयिष्यते	चोरयिष्येते	चोरयिष्यन्ते
म	चोरयिष्यसे	चोरयिष्येथे	चोरयिष्यध्वे
उ	चोरयिष्ये	चोरयिष्यावहे	चोरयिष्यामहे

परस्मैपदी लोट् (Imperative.)

	Sing	Dual	Plur
प्र	चोरयतु-चोरयतात्	चोरयताम्	चोरयन्तु
म	चोरय-चोरयतात्	चोरयतम्	चोरयत
उ	चोरयाणि	चोरयाव	चोरयाम

आत्मनेपदी लोट् (Imperative)

प्र	चोरयताम्	चोरयेताम्	चोरयन्ताम्
म	चोरयस्व	चोरयेथाम्	चोरयध्वम्
उ	चोरयै	चोरयावहै	चोरयामहै

परस्मैपदी लङ् (Imperfect)

प्र	अचोरयत्	अचोरयताम्	अचोरयन्
म	अचोरयः	अचोरयतम्	अचोरयत
उ	अचोरयम्	अचोरयाव	अचोरयाम

आत्मनेपदी लङ्(Imperfect.)

प्र	अचोरयत	अचोरयेताम्	अचोरयन्त
म	अचोरयथाः	अचोरयेथाम्	अचोरयध्वम्
उ	अचोरये	अचोरयावहि	अचोरयामहि

परस्मैपदी (Parasm) **विधिलिङ्** (Potential)

प्र	चोरयेत्	चोरयेताम्	चोरयेयुः
म	चोरयेः	चोरयेतम्	चोरयेत
उ	चोरयेयम्	चोरयेव	चोरयेम

आत्मनेपदी (Atm) **विधिलिङ्** (Potential)

प्र	चोरयेत	चोरयेयाताम्	चोरयेरन्
म	चोरयेथाः	चोरयेयाथाम्	चोरयेध्वम्
उ	चोरयेय	चोरखेवहि	चोरयेमहि

परस्मैपदी Parasm **आशीर्लिङ्** Benedictive.

	Sing	Dual	Plur
प्र	चोर्यात्	चोर्यास्ताम्	चोर्यासुः
म	चोर्याः	चोर्यास्तम्	चोर्यास्त
उ	चोर्यासम्	चोर्यास्व	चोर्यास्म

आत्मनेपदी आशीर्लिङ् (Benedictive)

प्र	चोरयिषीष्ट	चोरयिषीयास्ताम्	चोरयिषीरन्
म	चोरयिषीष्ठाः	चोरयिषीयास्थाम्	चोरयिषीध्वम्
उ	चोरयिषीय	चोरयिषीवहि	चोरयिषीमहि

परस्मैपदी लुङ् Aorist 3rd Variety.

प्र	अचूचुरत्	अचूचुरताम्	अचूचुरन्
म	अचूचुरः	अचूचुरतम्	अचूचुरत
उ	अचूचुरम्	अचूचुराव	अचूचुराम

आत्मनेपदी लुङ् (Aorist 3rd Variety)

प्र	अचूचुरत	अचूचुरेताम्	अचूचुरन्त
म	अचूचुरथाः	अचूचुरेथाम्	अचूचुरध्वम्
उ	अचूचुरे	अचूचुरावहि	अचूचुरामहि

परस्मैपदी लृङ् (Conditional or 3rd Future)

प्र	अचोरयिष्यत्	अचोरयिष्यताम्	अचोरयिष्यन्
म	अचोरयिष्यः	अचोरयिष्यतम्	अचोरयिष्यत
उ	अचोरयिष्यम्	अचोरयिष्याव	अचोरयिष्याम

आत्मनेपदी लृङ् (Conditional or 3rd Future.)

प्र	अचोरयिष्यत	अचोरयिष्येताम्	अचोरयिष्यन्त
म	अचोरयिष्यथाः	अचोरयिष्येथाम्	अचोरयिष्यध्वम्
उ	अचोरयिष्ये	अचोरयिष्यावहि	अचोरयिष्यामहि

इत्थम् अन्येऽपि चुरादयः स्वार्थिक णिजन्ताः ऊह्याः
Other roots of this conjugation should be similarly conjugated.

इत्थं कर्त्तृलकारा हि दशगण्यामुदाहृताः ॥
Here ends the Active voice.

अथ कर्म्मलकाराणां रूपाणि ब्रूमहेतराम् ॥
We then give the forms of the Passive voice
Passive voice takes the Atmanapadi terminations.

पच्—पाके ॥ सकर्म्मकः ॥ तत्र कर्म्मणि लट् ॥

	Sing	Dual	Plur
प्र	पच्यते	पच्येते	पच्यन्ते
म	पच्यसे	पच्येथे	पच्यध्वे
उ	पच्ये	पच्यावहे	पच्यामहे

लिट् Perfect tense.

पेचे पेचाते पेचिरे इत्यादि

लुट् (1st Future)

प्र	पक्ता	पक्तारौ	पक्तारः
म	पक्तासे	पक्तासाथे	पक्ताध्वे
उ	पक्ताहे	पक्तास्वहे	पक्तास्महे

लृट् (2nd Future.)

पक्ष्यते पक्ष्येते पक्ष्यन्ते इत्यादि

लोट् (Imperative.)

पच्यताम् पच्येताम् पच्यन्ताम् इत्यादि

लङ् Imperfect tense.

अपच्यत अपच्येताम् अपच्यन्त इत्यादि

विधिलिङ् (Potential)

पच्येत पच्येयाताम् पच्येरन् इत्यादि

आशीर्लिङ् Benedictive.

पक्षीष्ट पक्षीयास्ताम् पक्षीरन् इत्यादि

लुङ् (Aorist IV Variety)

प्र	अपाचि	अपक्षाताम्	अपक्षत
म	अपक्थाः	अपक्षाथाम्	अपग्ध्वम्
उ	अपाक्षि	अपक्ष्वहि	अपक्ष्महि

लृङ् (Conditional or 3rd Future)

अपक्ष्यत अपक्ष्येताम् अपक्ष्यन्त इत्यादि

स्तु—स्तुतौ ॥ लट् Present tense.

स्तूयते इत्यादि

लिट् (Perfect tense)

तुष्टुवे इत्यादि

लुट् (Ist Future.)

स्ताविता - स्तोता इत्यादि

लृट् (2nd Future)

स्ताविष्यते - स्तोष्यते इत्यादि

लोट् Imperative.

स्तूयताम् इत्यादि

लङ् Imperfect

अस्तूयत इत्यादि

विधौ Potential.

स्तूयेत इत्यादि

आशिषि Benedictive

स्ताविषीष्ट - स्तोषीष्ट इत्यादि

लुङ् (Aorist IV Variety)
अस्तावि - अस्ताविषाताम् - अस्तोषाताम्
अस्ताविषत - अस्तोषत इत्यादि

लृङ् (Conditional or 3rd future)
अस्ताविष्यत - अस्तोष्यत इत्यादि

एवं अजन्तानां नी प्रभृतीनां हन्, ग्रह्, दृशाश्च कर्मणि रूपाणि-- Roots ending in a vowel like नी and the 3 roots हन्, ग्रह्, and दृश् take similar forms in the Passive.

दुह्, नी, इत्यादयः कतिपयाः वक्ष्यमाणा हेतुमण्णिजन्ताश्च द्विकर्म्मका बोध्याः

तेभ्यः कर्म्मणि
गौः पयः दुह्यते ।
अजा ग्रामं नीयते ।
शत्रुः हरिणा स्वर्गं गम्यते ।
माणवकः धर्म्मं बोध्यते }
माणवकं धर्म्मो बोध्यते } इत्याद्यूह्यम्

Verbs that govern double accusatives are of two kinds. The first species includes the following roots:——

दुह्, याच्, पच्, दण्ड्, रुध्, प्रच्छ्, चि, ब्रू, शास्, जि, मथ्, मुष्, नी, हृ, कृष्, and वह्.

The second species includes a few roots in the causal, which convey the meaning of motion, knowledge, eating, or action showing some literary work for the object and also the causals of हृ and कृ

The roots दुह् to मुष् in Passive constructions require the Indirect object to be put in the Accusative case.

The roots नी to वह् in Passive constructions have the Direct object put in the accusative case.

Ex:— गौ र्दुह्यते पयः । अजा ग्रामं नीयते ।

The roots implying 'Knowledge', 'Eating', and those having some literary work for their object in the Causal Passive may have either the direct or indirect object in the accusative case.

Other roots of this class have the object, which was the subject (agent of the verb in its primitive sense) in the Accusative case.

Ex माणवको धर्मं बोध्यते माणवकं धर्मो बोध्यते शत्रुः स्वर्गं गम्यते हरिणा

अथ भावलकाराः Impersonal verbal forms.

न स्तोभावलकाराणां मध्यमोत्तमपूरुषौ ।
तथा द्विबहुवचने किन्तूत्सर्गत एकता ॥

Impersonal verbal forms have only the third person singular. They have no other number or person. The Atmanapadi are just like the Passive.

लट् Present	3rd pers	sing	भूयते
लिट् Perfect	,,	,,	बभूवे
लुट् Ist Future	,,	,,	भाविता or भविता
लृट् 2nd Future	,,	,,	भाविष्यते or भविष्यते
लोट् Imperative.	,,	,,	भूयताम्
लङ् Imperfect	,,	,,	अभूयत
विधिलिङ् Potential	,,	,,	भूयेत

आशीर्लिङ् Benedictive ,, ,, भाविषीष्ट or भविषीष्ट

लुङ् Aorist ,, ,, अभावि

लृङ् Conditional ,, ,, अभाविष्यत or अभविष्यत

इति शुद्धाभ्वादयोमी प्रसंगात्समुदाहृताः ॥

Active, Causal and Passive forms have been treated here to clear the way for the last of the Vrittis called Sanadyanta-dhatu-vritti.

उच्यन्तेऽथ सनाद्यन्तवृत्तयस्संप्रति क्रमात् ।
तेभ्योलडादयस्तत्र दिङ्मात्रमिह लिख्यते ॥

The forms of the Sanadyanta-roots are given in order here. They have also the ten tenses. Only the third person singular present tense is given.

सनाद्यन्ताद्वादशविधाः ।

Sanadyanta roots are of 12 kinds as shown below.

यथाहुः ॥ सन् क्यच् काम्यच् क्यङ् क्यषोथाचारक्विप् णिज्यङस्तथा ।
यगायईयङ् णिङ्चेति द्वादशामी सनादयः ॥ इति ॥

इच्छार्थः स्वार्थिकस्तत्र धातोस्सन् द्विविधोमतः ॥

The desiderative form (सन्) is formed from the root itself. It either signifies that a person or thing wishes to do the action expressed by the roots or signifies only the meaning of the roots.

तत्र इच्छार्थसन्वृत्तिर्यथा ।

Examples of the desideratives expressing 'wish':—

पठ्—पठितुम् इच्छति—पिपठिषति He wishes to read.
कृ—कर्त्तुम् ,, —चिकीर्षति ,, ,, to do
हृ—हर्तुम् ,, —जिहीर्षति ,, ,, to take away

तॄ—तरीतुम्	,,	तितीर्षति तितरिषति तितरीषति	—	,,	,,	to cross
हा—हातुम्	,,	जिहासति	—	,,	,,	to abandon
पा—पातुम्	,,	पिपासति	—	,,	,,	to drink
स्था—स्थातुम्	,,	तिष्ठासति	—	,,	,,	to stand
जि—जेतुम्	,,	जिगीषति—		,,	,,	to conquer
चि—चेतुम्	,,	चिकीषति चिचीषति	—	,,	,,	to collect
आप्—आप्तुम्	,,	ईप्सति—		,,	,,	to obtain
नी—नेतुम्	,,	निनीषति		,,	,,	to carry
भू—भवितुम्	,,	बुभूषति		,,	,,	to be
अद्—अत्तुम्	,,	जिघत्सति		,,	,,	to eat
हन्—हन्तुम्	,,	जिघांसति		,,	,,	to kill
सृज्—स्रष्टुम्	,,	सिसृक्षति		,,	,,	to create
विद्—वेदितुम्	,,	विविदिषति		,,	,,	to know
मुष्—मोषितुम्	,,	मुमुषिषति		,,	,,	to steal
रुद्—रोदितुम्	,,	रुरुदिषति		,,	,,	to weep
ग्रह्—ग्रहीतुम्	,,	जिघृक्षति		,,	,,	to receive
स्वप्—स्वप्तुम्	,,	सुषुप्सति		,,	,,	to sleep
गुह्—गूहितुम्	,,	जुघुक्षति		,,	,,	to hide
भिद्—भेत्तुम्	,,	बिभित्सति		,,	,,	to break
रुध्—रोद्धुम्	,,	रुरुत्सति		,,	,,	to besiege
भुज्—भोक्तुम्	,,	बुभुक्षते-ति		,,	,,	to eat
युज्—योक्तुम्	,,	युयुक्षते-ति		,,	,,	to unite
मस्ज्—मङ्क्तुम्	,,	मिमंक्षति		,,	,,	to bathe
रम्—रन्तुम्	,,	रिरंसते		,,	,,	to sport
ब्रू—वक्तुम्	,,	विवक्षते-ति		,,	,,	to speak
यज्—यष्टुम्	,,	यियक्षते-ति		,,	,,	to sacrifice
बुध्—बोद्धुम्	,,	बुभुत्सति		,,	,,	to understand
वृत्—वर्त्तितुम्	,,	विवृत्सति विवर्त्तिषते		,,	,,	to be

वृध्—वर्द्धितुम्	,,	विवृत्सति विवर्द्धिषते	,,	,,	to improve
इ—एतुम्	,,	जिगमिषति	,,	,,	to go
		प्रतीषिषति	,,	,,	to know
इ—अध्येतुम्	,,	अधिजिगांसते	,,	,,	to study
द्युत्—द्योतितुम्	,,	दिद्युतिषते दिद्योतिषते	He wishes to shine		
रुच्—रोचितुम्	,,	रुरुचिषते रुरोचिषते	,,	,,	to shine
लिख्—लेखितुम्	,,	लिलिखिषति लिलेखिषति	,,	,,	to write
दिव्—देवितुम्	,,	दुद्यूषति दिदेविषति	,,	,,	to gamble
ज्ञा—ज्ञातुम्	,,	जिज्ञासते	,,	,,	to know
श्रु—श्रोतुम्	,,	शुश्रूषते	,,	,,	to hear
स्मृ—स्मर्तुम्	,,	सुस्मूर्षते	,,	,,	to remember
दृश्—द्रष्टुम्	,,	दिदृक्षते	,,	,,	to see
शी—शयितुम्	,,	शिशयिषते	,,	,,	to lie down
दा—दातुम्	,,	दित्सति-ते	,,	,,	to give
धा—धातुम्	,,	धित्सति-ते	,,	,,	to wear
रभ्—रब्धुम्	,,	रिप्सते	,,	,,	to begin
लभ्—लब्धुम्	,,	लिप्सते	,,	,,	to get
मृ—मर्तुम्	,,	मुमूर्षति	,,	,,	to die
पत्—पतितुम्	,,	पित्सति पिपतिषति	,,	,,	to fall
पद्—पत्तुम्	,,	पित्सते	,,	,,	to go or to know
तन्—तनितुम्	,,	तितांसति तितंसति तितनिषति	,,	,,	to spread
ज्ञपि—ज्ञपयितुम्	,,	ज्ञीप्सति जिज्ञपयिषति	,,	,,	to know
ज्ञापि—ज्ञापयितुम्		जिज्ञापयिषति	,,	,,	to cause to know

इत्यादि and so on

Note—Roots which take the desiderative form, generally take the Parasmipada, Atmanapada, or both, terminations according as they are parasmipadi Atmanapadi or both. Exceptions follow special rules.

स्वार्थसनन्ता यथा—Examples of desideratives signifying the meaning of the root.

गुप्—जुगुप्सते — he despises
तिज्—तितिक्षते— he forbears
कित्—चिकित्सते— he cures or attends as a physician
मान्—मीमांसते— he thinks over
बध्—बीभत्सते— he detests or abhors
दान—दीदांसति-ते— he is straight
शान्—शीशांसति-ते— he sharpens

अथ क्यजादयः पञ्च सुबन्तभ्यः प्रकीर्त्तिताः ।

The following five terminations are added to nouns:- (क्यच्, काम्यच्, क्यङ्, क्यष्, आचारक्विप्).

तत्र क्यजन्ता यथा Examples of क्यच्.

(1) पुत्रं-आत्मनः इच्छति- पुत्रीयति he wishes for a son for himself

गां	,,	गव्यति	,,	a cow	,,
नावं	,,	नाव्यति	,,	a ship	,,
राजानं	,,	राजीयति	,,	a king	,,
त्वां	,,	त्वयति	,,	you (sing)	,,
मां	,,	मयति	,,	me	,,
युवां युष्मान्-वा	,,	युष्मयति	,,	you (dual and plural)	
आवां अस्मान्-वा	,,	अस्मयति	,,	us (dual and plural)	
गिरं	,,	गीर्यति	,,	a word	,,
पुरं	,,	पूर्यति	,,	a city	,,
अमुं	,,	अदस्यति	,,	this man	,,
कर्त्तारं	,,	कर्त्रीयति	,,	a doer	,,
कविं	,,	कवीयति	,,	a poet	,,
वाचं	,,	वाच्यति	,,	speech	,,

समिधं	,,	समिध्यति	,,	a holy twig	,,
क्षीरं	,,	क्षीरस्यति	,,	milk	,,
लवणं	,,	लवणस्यति	,,	salt	,,
दधि	,,	दधिस्यति / दध्यस्यति	,,	curds	,,

मधु ,, मधुस्यति / मध्वस्यति } he wishes for honey for himself

इत्यादि and so on

(2) पुत्रमिवाचरति पुत्रीयति । च्छात्रं । he considers (his disciple) as his son.

विष्णुमिवाचरति विष्णूयति । द्विजं । ,, (a Brahmin as Vishnu.)

इत्यादि & so on

(3) प्रासादे इवाचरति प्रासादीयति । कुट्यां । (being in a hut) he acts as if he is in a palace.

कुट्यामिवाचरति कुटीयति । प्रासादे । being in a palace he acts as if he is in a hut.

इत्यादि & so on

(4) नमस्यति he bows
वरिवस्यति he serves
चित्रीयते he is astonished

काम्यजन्ता यथा Examples of काम्यच्

पुत्र आत्मनः इच्छति पुत्रकाम्यति he wishes for a son (for himself)

स्वः	,,	,,	स्वः काम्यति	,,	heaven ,,
गिरं	,,	,,	गीः काम्यति	,,	a word ,,

इत्यादि and so on

क्यङन्ता यथा Examples of क्यङ्

(1) कृष्ण इव आचरति कृष्णायते he acts like Krishna
ओजः ओजस्वीव ,, ओजायते ,, a strong man.
अप्सरा इव ,, अप्सरायते ,, a fairy

	यश इव	,,	यशायते or यशस्यते	,,	one of reputation
	विद्वानिव	,,	विद्वायते or विद्वस्यते	,,	a learned man
	त्वमिव	,,	त्वद्यते	,,	like you(s)
	अहमिव	,,	मद्यते	,,	like me
	युवां यूयमिव	,,	युष्मद्यते	,,	you (d & p)
	आवां वयमिव	,,	अस्मद्यते	,,	us (du&pl)
	कुमारीव	,,	कुमारायते	,,	a daughter
	हरिणीव	,,	हरितायते	,,	a female deer
	गुर्वीव	,,	गुरूयते	,,	a big woman
	सपत्नीव	,,	सपत्नायते सपतीयते सपत्नीयते	,,	a rival wife
(2)	अभृशो भृशो भवति		भृशायते		He becomes strong
	सुमनाः ,,		सुमनायते		He becomes one of good mind
	श्यामः	,,	श्यामायते	,,	impure
(3)	कष्टाय क्रमते	,,	कष्टायते		he begins to do a difficult act
(4)	पापं चिकीर्षति	,,	सत्रायते कक्षायते		he wishes to commit sin
(5)	रोमन्थं वर्त्तयति	,,	रोमन्थायते		it ruminates
(6)	तपश्चरति	,,	तपस्यति		He performs penance
(7)	बाष्पं उद्वमति	,,	बाष्पायते		He sheds tears
	ऊष्माणं ,,	,,	ऊष्मायते		He grows hot
	फेनं ,,	,,	फेनायते		He foams
(8)	शब्दं करोति		शब्दायते		He makes a sound
	वैरं ,,		वैरायते		he hates
	कलहं ,,		कलहायते		he fights
	सुदिनं ,,		सुदिनायते		he makes the day good
(9)	सुखं वेदयते		सुखायते		He causes to obtain happiness

क्यषन्ता यथा Examples of क्यष्

(1) अलोहितः लोहितः भवति लोहितायाति / लोहितायते } it becomes red

पटपटा भवति पटपटायति / पटपटायते } it produces the sound pata pata

---

आचारक्विबन्ता यथा Examples of आचारक्विप्

(1) कृष्ण इव	आचरति	कृष्णति	He acts like	Krishna
अइव	,,	अति	,,	Vishnu
कइव	,,	काति	,,	Brahma
मालेव	,,	मालाति	,,	a garland
कविरिव	,,	कवयति	,,	a poet
विरिव	,,	वयति	,,	a bird
श्रीरिव	,,	श्रयति	,,	Lakshmi
भूरिव	,,	भवति	,,	the earth
पितेव	,,	पितरति	,,	a father
द्रुरिव	,,	द्रवति	,,	a tree
इदमिव	,,	इदामति	,,	this
राजेव	,,	राजानति	,,	a king
पन्थाइव	,,	पथीनति	,,	a path
मन्थाइव	,,	मथीनति	,,	(a churning handle)
ऋभुक्षाइव	,,	ऋभुक्षीणति	,,	Indra

इत्यादि and so on

अथ णिजन्ताः Causal forms

तत्र स्वार्थिकणिजन्ताः चुरादयः उक्ताः The meaningless causal forms have already been given.

हेतुमण्णिजन्ताः उच्यन्ते Examples of causal forms having meaning

प्रयोजकव्यापारे धातोर्णिच् Causals are formed from roots when they refer to the person causing.

करोति आचष्टे इत्यादिषु सुबन्तेभ्योणिच् Causals are formed from nouns when they mean 'he does' 'he says' etc.

तत्र धातुभ्यो यथा Examples of causals formed from roots

भवन्तं	प्रेरयति	भावयति	He causes to be
कुर्वन्तं	,,	कारयति	,, to do
गच्छन्तं	,,	गमयति	,, to go
पचन्तं	,,	पाचयति	,, to cook
घ्नन्तं	,,	घातयति	,, to kill
पिबन्तं	,,	पाययति	,, to drink
पान्तं	,,	पालयति	,, to protect
तिष्ठन्तं	,,	स्थापयति	,, to stand
क्रीणन्तं	,,	क्रापयति	,, to sell
अधीयानं	,,	अध्यापयति	,, to study
जयन्तं	,,	जापयति	,, to conquer
स्मयमानं	,,	विस्मापयते } विस्माययति }	,, to be astonished.
ददतं	,,	दापयति	,, to give
यान्तं	,,	यापयति	,, to go
रभमाणं	,,	रम्भयति	,, to begin
लभमानं	,,	लंभयति	,, to obtain
शयानं	,,	शाययति	,, to lie down
ह्वयन्तं	,,	ह्वाययति	,, to call
जिह्रियतं	,,	ह्रेपयति	,, to be ashamed
वान्तं	,,	वापयति or वाजयति	,, to shake
रोहन्तं	,,	रोपयति or रोहयति	,, to grow
गूहन्तं	,,	गूहयति	,, to hide
दुष्यन्तं	,,	दूषयति	,, to censure
सिध्यन्तं	,,	साधयति or सेधयति	,, to produce
रजन्तं	,,	रंजयति or रजयति	,, to be pleased
विलीयमानं	,,	विलीनयति विलापयति ,, विलालयति विलाययति ,,	to melt

इत्यादि and so on

नामभ्यो यथा Examples of causals formed from nouns.

(1) मुण्डं	करोति	मुण्डयति	he causes to shave
मिश्रं	,,	मिश्रयति	,, mix

	हलिं	गृह्णाति	हलयति	he receives a plough
	कलिं	,,	कलयति	he fights
	सत्यम्	आचष्टे	सत्यापयति	he speaks truth
	अर्थम्	,,	अर्थापयति	he explains the meaning
	वेदं	,,	वेदापयति	he recites Vedas
	पृथुं	,,	प्रथयति	he talks of what is great
	मृदुं	,,	म्रदयति	is gentle
	कृशं	,,	क्रशयति	is small
	दृढं	,,	द्रढयति	,, is strong
	त्वां	,,	त्वादयति	,, you (sing)
	मां	,,	मादयति	,, me
	युवां युष्मान्	,,	युष्मयति	,, you (d&pl)
	आवां अस्मान्	,,	अस्मयति	,, us ,,
	विद्वांसं	,,	विदयति	,, a learned man
	उदञ्चं	,,	उदीचयति	,, the north
	प्रत्यञ्चं	,,	प्रतीचयति	,, the west
	श्रीमतीं	,,	श्राययति	,, (one who has obtained Lakshmi)
	पयस्विनीं	,,	पयसयति	,, one who has milk
	स्थूलं	,,	स्थवयति	,, a stout person or thing.
	दूरं	,,	दवयति	,, what is distant
	युवानं	,,	यवयति or कनयति	,, a young person
	अन्तिकं	,,	नेदयति	,, what is near
	बाढं	,,	साधयति	he asserts strongly
4)	वीणया उपगायति		उपवीणयति	he plays upon the Vina
5)	पाशं विमुञ्चति		विपाशयति	he wields the pasa weapon
6)	रूपं पश्यति		रूपयति	he sees the form
7)	सेनया अभियाति		अभिषेणयति	he attacks the enemy with his army.
8)	श्लोकैः उपस्तौति		उपश्लोकयति	he praises with verses

इत्यादि and so on

यङन्ता यथा Examples of यङ् frequentatives

(1) पुनः पुनः अतिशयेन वा भवति बोभूयते he becomes often or in a great degree,

,,	पचति	पापच्यते	he cooks ,,
,,	पठति	पापठ्यते	he reads ,,
,,	फलति	पंफुल्यते	it is accomplished,
,,	ददाति	देदीयते	he gives ,,
,,	पिबति	पेपीयते	he drinks ,,
,,	श्वयति	शोशूयते or शेश्वीयते	he increases ,,
,,	स्मरति	सास्मर्यते	he remembers ,,
,,	करोति	चेक्रीयते	he does ,,
,,	सिञ्चति	सेसिच्यते	he sprinkles ,,
,,	वञ्चति	वनीवच्यते	he goes ,,
,,	स्रंसते	सनीस्रस्यते	he slips ,,
,,	ध्वंसते	दनीध्वस्यते	he perishes ,,
,,	पतति	पनीपत्यते	he falls ,,
,,	पद्यते	पनीपद्यते	he goes or knows ,,
,,	स्कन्दति	चनीस्कद्यते	it dries ,,
,,	यच्छति	यंयम्यते	he curbs ,,
,,	भामते	बाभाम्यते	he gets angry ,,
,,	जायते	जाजायते or जंजन्यते	it is produced ,,
,,	हन्ति	जेघ्नीयते or जंघन्यते	he kills ,,
,,	वर्त्तते	वरीवृत्यते	he is ,,
,,	नृत्यति	नरीनृत्यते	he dances ,,
,,	गृह्णाति	जरीगृह्यते	he receives ,,
,,	कल्पते	चलीकॢप्यते	he makes ,,
,,	वृश्चति	वरीवृश्च्यते	he cuts ,,
,,	पृच्छति	परीपृच्छ्यते	he asks ,,
,,	स्वपिति	सोषुप्यते	he sleeps ,,
,,	जिघ्रति	जेघ्रीयते	he smells ,,
,,	धमति	देध्मीयते	he blows ,,
,,	शेते	शाशय्यते	he lies down ,,

,, भिनत्ति बेभिद्यते he breaks ,,

,, रुणद्धि रोरुध्यते he prevents ,,

(2) कुटिलं गच्छति जंगम्यते he goes in a crooked way

,, व्रजति वाव्रज्यते ,,

(3) गर्हितं लुम्पति लोलुप्यते he cuts (in a bad sense)

,, सीदति सासद्यते he destroys ,,

,, चरति चंचूर्यते he moves ,,

,, जपति जञ्जप्यते he prays ,,

,, दहति दंदह्यते he burns ,,

,, दशति दंदश्यते he bites ,,

,, गिरति जेगिल्यते he throws up ,,

(4) पुन: पुन: शोभते शोशुभ्यते he shines often

,, रोचते रारुच्यते he shins often

इत्यादि and so on

यङ् लुगन्ता: Examples of forms which drop the यङ्

प्रत्ययलोपात् परस्मैपदमेव The terminations being dropped, the roots are parasmipada only.

अर्थ: प्राग्वत् the meaning as before.

पुन: पुन: अतिशयेन वा भवति बोभवीति बोभोति इत्यादि he becomes often or in a great degree.

एवं सर्वत्र The analysis for the following forms should be formed in the same way.

स्पर्ध्	स्पर्धते	पास्पर्धीति पास्पर्द्धि	he fights often or in a great degree.
मुद्	मोदते	मोमुदीति मोमोत्ति	he gladdens ,,
बुध्	बोधति	बोबुधीति बोबोद्धि	he knows ,,
सद्	सीदति	सासदीति सासत्ति	he destroys ,,
पा	पिबति	पापेति पापाति	he drinks ,,
हा	जहाति	जाहेति जाहाति	he abandons ,,
नु	नौति	नोनवीति नोनोति	he praises ,,
हु	जुहोति	जोहवीति जोहोति	he makes oblations to fire
पद्	पद्यते	पनीपदीति पनीपत्ति	he goes or knows ,,
गम्	गच्छति	जंगमीति जंगन्ति	,, ,,

हन् हन्ति जंघनीति जंघन्ति he kills

पच् पचति पापचीति पापक्ति he cooks

वद् वदति वावदीति वावत्ति he speaks

वृत् वर्वृतीति वरिवृतीति वरीवृतीति
वर्वर्त्ति वरिवर्त्ति वरीवर्त्ति } he is

वृध् वर्वृधीति वरिवृधीति वरीवृधीति
वर्वर्धि वरिवर्धि वरीवर्धि } he increases

कृ चर्करीति चरिकरीति चरीकरीति
चर्कर्ति चरिकर्ति चरीकर्ति } he does

धृ दर्धरीति दरिधरीति दरीधरीति
दर्धर्त्ति दरिधर्त्ति दरीधर्त्ति } he wears

इत्यादि and so on

इतआरभ्य यक् आय ईयङ् णिङ् एते स्वार्थिकाः
the following four terminations have no mean-
ning but indicate the meaning of the roots onl

तत्र यगन्तायथा examples of यक्

कण्डूयति कण्डूयते he scratches

मन्तूयति he commits fault

वल्गूयति he worships

इत्यादयः & so on

आयप्रत्ययान्तायथा examples of आय

गुप् गोपायति he protects

धूप् धूपायति he feels hot

विच्छ् विच्छायति he goes

पण् पणायति he praises

पन् पनायति he praises

ईयङन्तायथा examples of ईयङ्

ऋत् ऋतीयते he is merciful

णिङन्तोयथा examples of णिङ्

कम् लट् कामयते he wishes

लिट् कामयाञ्चक्रे कामयाम्बभूव कामयामास चकमे Perfect.

लुट् कामयिता कमिता 1st future

लृट् कामयिष्यते कमिष्यते 2nd future

लोट् कामयतां imperative

लङ् अकामयत imperfect

विधिलिङ् कामयेत potential

आशीर्लिङ् कामयिषीष्ट कमिषीष्ट benedictive

लुङ् अचीकमत अचकमत aorist

लृङ् अकामयिष्यत अकमिष्यत conditional

सुखबोधाय रचिते वृत्तिविग्रहसंग्रहे ।
पञ्चम्येषा सनाद्यन्तवृत्तिस्सम्पूर्णतामगात् ॥

Here ends the sanadyanta vritti.

महादेवेन रचितो वृत्तिविग्रहसंग्रहः ।
व्युत्पित्सवो विदधतां तमेनं कण्ठगह्वरे ॥

May those who desire to improve their knowledge commit to memory this Vrithi vigraha-sangraha composed by Mahadeva.

वृत्तिविग्रहसंग्रहः

सम्पूर्णः

Finis